

STICHTING PENSIOENFONDS

gasunie

Jaarverslag 2013

Inhoudsopgave

Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen	4
Bestuursverslag	6
1 Woord van de voorzitter	7
2 Algemene informatie	9
2.1 Profiel	9
2.2 Personalia	9
2.3 Bestuurscommissies en uitvoering	11
3 Financiële positie en beleid in 2013	13
3.1 Financiële positie	13
3.2 Status herstelplan	15
3.3 Toeslagbeleid	16
3.4 Kostentransparantie	18
3.5 Beleidsontwikkeling	20
3.5.1 Pensioenregeling en uitvoeringsovereenkomsten	23
3.5.2 Beleggingsbeleid	25
3.6 Integraal risicomanagement	27
4 Beleggingen	31
4.1 Marktontwikkelingen 2013	31
4.2 Resultaten beleggingsportefeuille	34
4.3 Individueel pensioensparen	39
5 Pensioenen	40
5.1 Pensioencommunicatie	40
5.2 Pensioenadministratie	41
6 Wet- en regelgeving, relevante ontwikkelingen	42
7 Actuariële analyse	47
8 Besturing en toezicht	48
8.1 Goed Pensioenfondsbestuur	48
8.2 Geschiktheidstoets	48
8.3 Gedragscode	49
8.4 Onderhoud fondsdocumenten	49
8.5 Intern toezicht en verantwoording	51
8.6 Extern toezicht	52
9 Verslag verantwoordingsorgaan	53
10 Vooruitblik	56
Jaarrekening	58
11 Jaarrekening	59
11.1 Balans per 31 december 2013	59
11.2 Staat van baten en lasten	60
11.3 Kasstroomoverzicht	61
11.4 Toelichting op de jaarrekening	62
11.4.1 Algemeen	62
11.4.2 Grondslagen	62
11.4.3 Toelichting op de balans per 31 december 2013	70
11.4.4 Niet in de balans opgenomen verplichtingen	93
11.4.5 Verbonden partijen	93
11.5 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2013	94
Overige gegevens	100
12 Overige gegevens	101
12.1 Resultaatverdeling	101
12.2 Gebeurtenissen na balansdatum	101
12.3 Actuariële verklaring	102
12.4 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	103
Bijlage	104

Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen

Bedragen x €1.000

	2013	2012	2011	2010	2009
Aantal verzekerden (per jaareinde)					
Deelnemers, actief en voortgezet	1.728	1.774	1.714	1.741	1.732
Gewezen deelnemers	586	610	624	632	674
Pensioengerechtigden	1.564	1.469	1.511	1.463	1.401
Totaal aantal verzekerden	3.878	3.853	3.849	3.836	3.807
Pensioenen					
Feitelijke premie					
- Jaarpremie	28.760	22.573	25.985	25.508	28.950
- Bijstortingen	0	7.831	8.593	0	0
Uitkeringen	38.327	38.749	39.157	38.405	36.945
Toeslagverlening					
Reguliere toeslagverlening (per 1 januari)	0,0%	0,0%	0,5%	0,1%	0,0%
Vermogen en solvabiliteit					
Aanwezig eigen vermogen	118.479	53.906	32.097	106.972	115.337
Technische voorzieningen	1.035.369	1.078.105	985.686	862.589	791.366
Dekkingsgraad	111,4%	105,0%	103,3%	112,4%	114,6%
Minimaal vereiste dekkingsgraad (PW art. 131)	104,2%	104,2%	104,2%	104,1%	104,1%
Dekkingsgraad behorende bij Vereist eigen vermogen (PW art. 132)	115,1%	113,4%	113,9%	113,9%	116,5%

Bedragen x €1.000

	2013	2012 ¹	2011	2010	2009
Beleggingen					
Balanswaarde	1.154.601	1.125.334	1.008.500	975.032	907.769
Beleggingsopbrengsten	7.822	124.464	52.867	78.071	95.791
Samenstelling beleggingsportefeuille					
Aandelen	34,2%	22,9%	34,9%	35,1%	36,5%
Vastrentende waarden	53,4%	62,8%	48,8%	51,9%	40,9%
Vastgoed	7,8%	8,1%	8,8%	9,0%	8,6%
Derivaten	4,6%	6,2%	7,5%	4,0%	2,9%
Beleggingsrendement					
Jaarrendement portefeuille	0,7%	12,5%	5,6%	8,7%	11,8%
Beheerskosten²					
Directe uitvoeringskosten vermogensbeheer	710	653	839	512	290
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	1.671	1.541	1.400	1.595	1.245
Pensioenbeheer (kosten in € per deelnemer) ³	502	475	434	PM	PM
Vermogensbeheerkosten, prestatie afhankelijke vergoeding (in % van gemiddeld belegd vermogen) ³	0,16%	0,17%	0,18%	PM	PM
Transactiekosten (in % van gemiddeld belegd vermogen) ³	0,10%	0,12%	0,09%	PM	PM

1) De bedragen die in de kolom 2012 zijn opgenomen sluiten met de definitieve jaarrekening 2012. Echter niet met de vergelijkende cijfers zoals deze in de jaarrekening zijn opgenomen, omdat de vergelijkende cijfers in de jaarrekening zijn aangepast zodat de vorderingen en schulden inzake beleggingen zijn inbegrepen (de cijfers 2013 in de jaarrekening zijn ook inclusief vorderingen en schulden inzake beleggingen).

2) De pensioenbeheerskosten per deelnemer, de relatieve vermogensbeheerskosten en transactiekosten worden vanaf 2011 gemeten. De jaren waarin de gegevens niet gepubliceerd zijn, worden weergegeven met PM.

3) Voor een nadere uiteenzetting van dit onderwerp, zie paragraaf 3.4.

Bestuursverslag

Woord van de voorzitter

Het jaar 2013 kan worden gekenschetst als een zeer bewogen jaar. Nadat eind 2012 de uitvoeringsovereenkomsten waren beëindigd, hebben in de loop van 2013 de werkgevers en de vakbonden een nieuwe pensioenovereenkomst afgesloten. Hieronder licht ik deze trajecten nader toe. Daarnaast is per 1 januari 2013 de pensioenadministratie overgedragen aan de nieuwe administrateur, TKP Pensioen B.V. te Groningen (TKP).

■ Beëindiging uitvoeringsovereenkomsten

Per 31 december 2012 zijn de uitvoeringsovereenkomsten door Gasunie en GasTerra beëindigd. In het verslag over het jaar 2012 is hier ook bij stil gestaan. De belangrijkste consequentie hiervan was het vervallen van de bijstortingsverplichting voor de beide werkgevers, waardoor het risico op het verlagen van de pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen is toegenomen. Het Bestuur heeft alle betrokkenen hierover per brief geïnformeerd. Vooral bij de pensioengerechtigden heeft het vervallen van de bijstortingsverplichting tot onrust geleid. Het Bestuur heeft daarom voor de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers tevens twee informatiebijeenkomsten georganiseerd om nader uitleg te geven en vragen te beantwoorden. Ook Gasunie heeft, op verzoek van het bestuur, tijdens deze bijeenkomsten inzicht gegeven in de beweegredenen waarom besloten is tot beëindiging van de overeenkomsten. Naar aanleiding van beide bijeenkomsten zijn de belangrijkste vragen en antwoorden ook op de website van het pensioenfonds geplaatst. Ook hebben er diverse gesprekken plaatsgevonden met de vertegenwoordiging van de pensioengerechtigden (VGGasunie). Het bestuur begrijpt de ongerustheid en zorgen van de pensioengerechtigden die zijn ontstaan als gevolg van de beëindiging van de uitvoeringsovereenkomsten, maar heeft ook de overtuiging dat het, in de gegeven omstandigheden, zorgvuldig heeft gehandeld en alle belangen evenwichtig heeft behartigd.

Eind 2012 heeft het Bestuur, in afwachting van de nieuwe pensioenregeling, er voor gekozen om het beleggingsrisico te verminderen ('de-risking'). In december 2013 is dit grotendeels teruggedraaid. Het gevolg hiervan was dat het fonds in 2013 niet volledig heeft kunnen profiteren van de gestegen aandelenkoersen en daardoor een beperkt beleggingsrendement heeft behaald.

■ Pensioenreglement 2013

In 2013 hebben Gasunie en vervolgens GasTerra met de vakbonden overeenstemming bereikt over een nieuwe pensioenregeling. De nieuwe pensioenregeling (Pensioenreglement 2013) is voor medewerkers van Gasunie van kracht geworden op 1 juli 2013 en voor medewerkers van GasTerra per 1 januari 2014. Dit is een uitkeringsovereenkomst in de vorm van een middelloonregeling met CDC-financiering (vaste premie). De ambitie is een jaarlijkse pensioenopbouw van 2% van de pensioengrondslag. De voorwaardelijke toeslagverlening vindt plaats op basis van de prijsindex. Een onderdeel van de regeling zijn een opbouw- en een toeslagdepot.

In het toeslagdepot hebben de werkgevers in totaal € 22,3 miljoen gestort. Dit is een overgangmaatregel naar de nieuwe pensioenregeling voor de actieve deelnemers. Dit depot is bestemd voor de voorwaardelijke toeslag op basis van de loonindex van Gasunie. Zolang er vermogen zit in dit depot zal de volledige toeslag voor de actieve deelnemers hieruit worden betaald. Naar verwachting is dit depot binnen enkele jaren uitgeput.

In het opbouwdepot is door de werkgevers in totaal € 5,6 miljoen gestort. Bij premietekorten en/of -overschotten zullen deze ten laste respectievelijk ten gunste komen van het opbouwdepot. Mocht het opbouwdepot leeg of ontoereikend zijn en ook de premie ontoereikend zijn, dan zal de pensioenopbouw in dat jaar lager zijn dan 2%. De beide depots tellen wel mee voor de dekkingsgraad van het fonds. Dit betekent dat ook pensioengerechtigden er indirect van kunnen profiteren, doordat er minder snel sprake is van een zodanige onderdekking dat moet worden gekort op de pensioenen.

In het jaarverslag wordt in diverse paragrafen teruggekomen op de hierboven beschreven zaken.

■ Vooruitblik

De toekomst is uitdagend. Het bestuur zal er alles aan doen om de ambities van het fonds te realiseren. Tegelijkertijd blijven de veranderingen elkaar opvolgen. De eisen die aan pensioenfondsen en hun bestuurders worden gesteld nemen toe. Terecht is er veel aandacht voor de governance: in 2014 treedt de Wet versterking bestuur pensioenfondsen in werking. Het fonds is in 2013 al begonnen met de voorbereidingen hierop. In 2015 worden fiscale wijzigingen (Witteveenkader), het nieuwe Financieel Toetsingskader en een wijziging van de parameters ten behoeve van de premie en de herstelplannen voorzien. Het Bestuur is inmiddels ook bezig met de voorbereidingen op deze wijzigingen.

2 Algemene informatie

2.1 Profiel

■ Stichting Pensioenfonds Gasunie

Stichting Pensioenfonds Gasunie ('het fonds') is statutair gevestigd te Groningen en is opgericht op 15 september 1965. De laatste statutenwijziging was op 30 juni 2008. Het fonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41009373.

■ Statutaire doelstellingen

Het fonds heeft ten doel het zeker stellen en verstrekken van pensioenen en andere uitkeringen aan gewezen werknemers en aan nagelaten betrekkingen van werknemers en gewezen werknemers van N.V. Nederlandse Gasunie (Gasunie) en van aangesloten onderneming GasTerra B.V. (GasTerra).

2.2 Personalia

Bestuur

Naam	Functie	Benoemd/gekozen door:
M. Blacquièr	lid	GasTerra B.V.
I.M. Oudejans ⁴	plv. voorzitter	N.V. Nederlandse Gasunie
C.S. Pisuisse	voorzitter	N.V. Nederlandse Gasunie
M.F. Versteeg	lid	N.V. Nederlandse Gasunie
Mw. J. Hermes	lid	Ondernemingsraden Gasunie/GasTerra
Mw. A. de Jong-Nonner	lid	Pensioengerechtigden
A.J. Klijn	plv. secretaris	Pensioengerechtigden
P.L. Kwast	secretaris	Ondernemingsraad van Gasunie

Bestuursbureau

Naam	Functie
Mw. A.G. Grootjans	Pensioenbeheer
A.W.G. de Vries	Vermogensbeheer
H.W. Scholtens	Finance & Control
E.F.W. Vasbinder	Manager bestuursbureau

Beleggingscommissie

Naam	Functie
I.M. Oudejans	voorzitter
Mw. J. Hermes	plv. voorzitter
C.S. Pisuisse	lid
W.W. Boonstra	extern adviseur
R.A.H. van der Meer	extern adviseur
H. Schuijt	extern adviseur

4) Per 1 juli 2013 is de heer I.M. Oudejans benoemd in de plaats van de heer H.A.T. Chin Sue.

Pensioencommissie

Naam	Functie
M. Blacquièrè	lid
Mw. A. de Jong-Nonner	lid
A.J. Klijn	lid
P.L. Kwast	plv. voorzitter
M.F. Versteeg	voorzitter

Compliance Officer

Naam	Functie
B.M. Peters	Nederlands Compliance Instituut

Verantwoordingsorgaan

Naam	Benoemd/gekozen door:
A.F. Elzinga	namens de werkgevers
A.J. den Herder	namens de werknemers
C.P.W. van der Sterren	namens de pensioengerechtigden

Visitatiecommissie

Naam	Functie
J.W. Baan	voorzitter
T. Roorda	lid
D.M. Swagerman	lid

Certificerend accountant

Ernst & Young Accountants LLP J. Niewold RA

Adviserend actuaris

Towers Watson W. Eikelboom AAG

Certificerend actuaris

Towers Watson R. Kruijff AAG

■ 2.3 Bestuurscommissies en uitvoering

■ Bestuur

Het Bestuur voert het beheer van het fonds in de meest uitgebreide zin en is bevoegd alle zaken van het fonds te behandelen en dienaangaande beslissingen te nemen, een en ander met inachtneming van de bepalingen in de statuten en de reglementen. Het Bestuur blijft, conform de Pensioenwet, altijd verantwoordelijk voor de juiste uitvoering van de uitbestede taken.

De heer H.A.T. Chin Sue trad in 2013 af als bestuurslid en werd opgevolgd door de heer I.M. Oudejans.

■ Uitvoeringsorganisatie

Het fonds heeft in het verslagjaar alle dagelijkse werkzaamheden met betrekking tot het uitvoeren van de pensioenregelingen en de financiële administratie uitbesteed aan TKP Pensioen B.V. (TKP) te Groningen.

Het jaar daarvoor werden deze werkzaamheden uitgevoerd door AZL N.V. (AZL) te Heerlen. De beleggingsadministratie is in 2013 uitgevoerd door Kas Bank N.V. (Kas Bank). De genoemde werkzaamheden bij deze beide instellingen zijn vastgelegd in uitbestedingsovereenkomsten. Onderdeel van deze overeenkomsten vormt een Service Level Agreement (SLA) waarin de wijze van uitvoering van de overeengekomen werkzaamheden concreet is omschreven, indien van toepassing aan de hand van performance normen.

Het fonds heeft het vermogensbeheer bijna volledig uitbesteed aan externe vermogensbeheerders. Lombard Odier (Europe) S.A. beheert de vastrentende portefeuille. BlackRock Advisors (UK) limited (BlackRock) beheert de aandelenportefeuille. State Street Global Advisors is de beheerder van de beursgenoteerde vastgoedportefeuille. De onderdelen van de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille worden beheerd door diverse externe vermogensbeheerders, namelijk Alterra, CBRE Global Investors, Eurindustrial en Bouwfonds Fairfield. Ondersteunende activiteiten bij het niet-beursgenoteerd vastgoed worden uitgevoerd door Grontmij Capital Consultants. Voor het beheer van de grondstoffenportefeuille is FundLogic SAS geselecteerd en voor het afdekken van het valutarisico en het collateral management Kas Bank. Het bestuursbureau verzorgt het niet-uitbestede gedeelte van het vermogensbeheer (het beheersen van het rente- en aandelenrisico door middel van een derivatenoverlay en liquiditeitenbeheer).

Met ING Asset Management B.V. heeft het Bestuur een dienstverleningsovereenkomst en SLA gesloten voor het onderbrengen van het pensioenspaarkapitaal.

■ Bestuursbureau

Het bestuursbureau coördineert alle werkzaamheden voor de Stichting Pensioenfonds Gasunie en voert het secretariaat.

Het Bestuur heeft een bestuursbureau ingesteld om alle uitbestede werkzaamheden te coördineren en te bewaken. Deze werkzaamheden zijn onderverdeeld in twee aandachtsgebieden, namelijk vermogensbeheer en pensioenbeheer. Tevens draagt het bestuursbureau zorg voor de algehele ondersteuning van het Bestuur, de Beleggings- en de Pensioencommissie, het Verantwoordingsorgaan en de Visitatiecommissie.

Het Bestuur heeft een aantal bevoegdheden gedelegeerd aan het bestuursbureau. Dit is vastgelegd in het document 'Delegatie van bevoegdheden'. Hierin zijn de gedelegeerde bevoegdheden opgenomen die voortvloeien uit de pensioenreglementen en de richtlijnen met betrekking tot het ondertekenen van overeenkomsten en transacties. Het bestuursbureau is het eerste aanspreekpunt voor het fonds en beheert alle contracten. Daarnaast houdt het bestuursbureau ontwikkelingen bij op het gebied van pensioenbeheer en adviseert het bestuursbureau het Bestuur hierover. Het bestuursbureau is gevestigd in het hoofdkantoor van Gasunie te Groningen.

Voor zover activiteiten op beleggingsgebied niet zijn uitbesteed worden zij beheerd door het bestuursbureau. Niet uitbesteed is het beheersen van het rente- en aandelenrisico door middel van een derivatenoverlay en liquiditeitenbeheer.

■ **Beleggingscommissie**

De Beleggingscommissie stelt jaarlijks een beleidsplan beleggingen op dat vervolgens ter vaststelling aan het Bestuur wordt voorgelegd. De Beleggingscommissie adviseert het Bestuur over het strategische beleggingsbeleid en over de uitgangspunten en uitkomsten van ALM-studies. Aan de hand van de kwartaalrapportages stelt de Beleggingscommissie, met inachtneming van het vastgestelde beleggingsbeleid, een concreet plan vast voor de invulling van de beleggingen voor het nieuwe kwartaal.

In de Beleggingscommissie hebben minimaal drie bestuursleden zitting en minimaal twee externe adviseurs. Uitsluitend de bestuurlijke leden van de commissie hebben stemrecht. De externe leden hebben het recht om adviezen te geven.

De heer H.A.T. Chin Sue trad in 2013 af als lid van de Beleggingscommissie en werd opgevolgd door de heer I.M. Oudejans.

Het Bestuur heeft in het verslagjaar de vergoeding van de externe leden van de Beleggingscommissie aangepast. De laatste aanpassing had plaatsgevonden in 2008.

■ **Pensioencommissie**

De Pensioencommissie adviseert het Bestuur over het te voeren pensioenbeleid, de communicatie over het pensioen en het beheer en de uitvoering van de pensioenregelingen. Daarnaast zorgt de Pensioencommissie voor de afhandeling dan wel implementatie van het pensioenbeleid zoals het Bestuur dat heeft vastgesteld.

In de Pensioencommissie hebben minimaal drie en maximaal vijf bestuursleden zitting. De leden zijn afkomstig uit zowel de werkgevers- als de werknemersvertegenwoordiging van het Bestuur. In de werknemersvertegenwoordiging is ten minste één lid namens de pensioengerechtigden vertegenwoordigd. Het Bestuur heeft de mogelijkheid om, op voordracht van de Pensioencommissie, een externe adviseur aan te nemen.

De samenstelling van de Pensioencommissie is in het verslagjaar niet gewijzigd.

■ **Verantwoordingsorgaan**

Het Bestuur heeft een Verantwoordingsorgaan waaraan jaarlijks verantwoording wordt afgelegd.

■ **Visitatiecommissie**

Het Bestuur heeft het interne toezicht ingevuld door middel van een Visitatiecommissie met drie externe deskundigen. Tot 1 juli 2014 werd eens per drie jaar een visitatie uitgevoerd en met ingang van 1 juli 2014 zal de visitatie jaarlijks plaatsvinden.

■ **Compliance**

De compliance functie is door het Bestuur uitbesteed aan het Nederlands Compliance Instituut (NCI). Jaarlijks brengt het NCI een rapport uit aan het Bestuur.

■ **Externe ondersteuning**

Het fonds wordt bijgestaan door een externe adviserend actuaris. Daarnaast maakt het fonds ten behoeve van de certificering van de jaarrekening gebruik van een actuaris en een registeraccountant. Waar nodig worden door het Bestuur externe deskundigen geraadpleegd.

3 Financiële positie en beleid in 2013

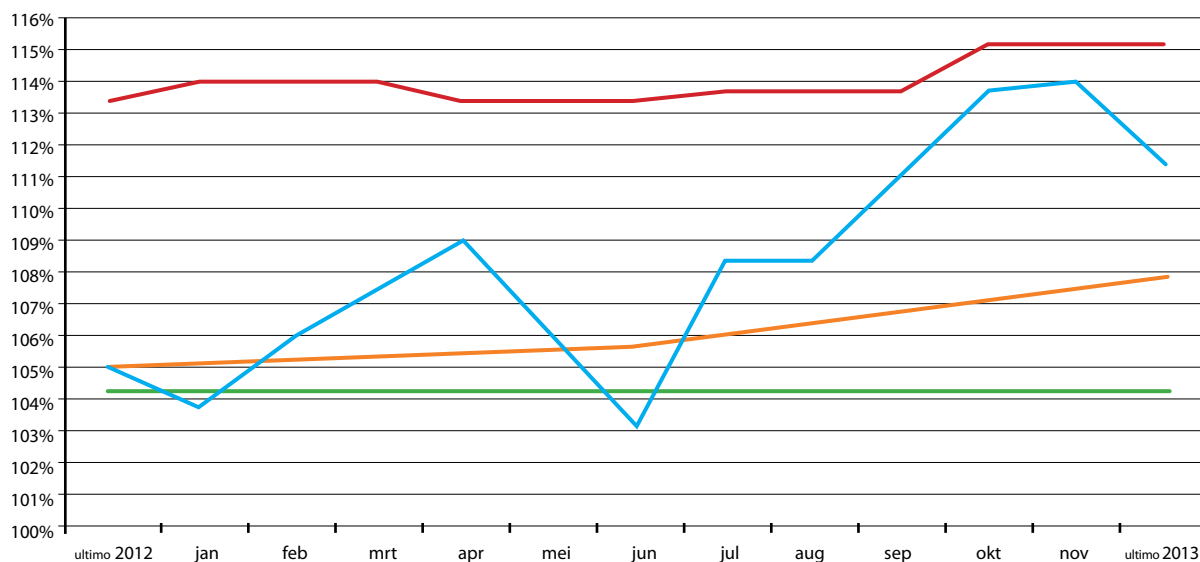
3.1 Financiële positie

Dekkingsgraad

De dekkingsgraad is een belangrijke maatstaf voor de financiële positie van een pensioenfonds. Het geeft het pensioenvermogen als percentage van de contante waarde van de pensioenverplichtingen weer. De dekkingsgraad kan wijzigen door diverse factoren, zoals de ontwikkeling van het beleggingsresultaat, verzekeringstechnische ontwikkelingen en de ontwikkeling van de rentetermijnstructuur.

De ontwikkeling van de dekkingsgraad van het pensioenfonds gedurende het jaar is hieronder weergegeven.

Ontwikkeling dekkingsgraad

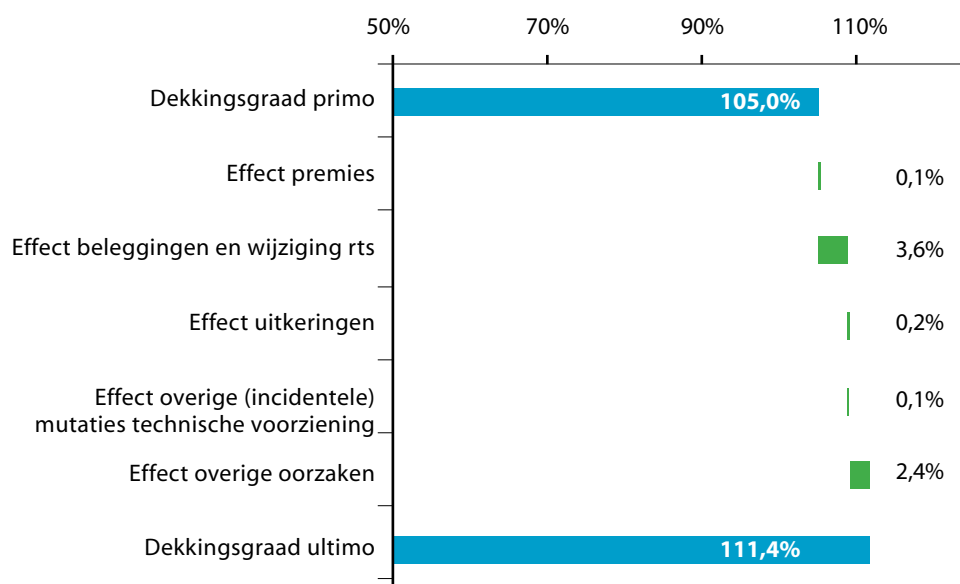
- Dekkingsgraad volgens herstelplan
- Vereiste dekkingsgraad
- Werkelijke dekkingsgraad
- Minimaal vereiste dekkingsgraad

Verloop van de dekkingsgraad in 2013 in %

	ultimo 2012	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Dekkingsgraad volgens herstelplan	105,0	105,1	105,2	105,3	105,4	105,5	105,7	106,1	106,4	106,8	107,1	107,5	107,8
Vereiste dekkingsgraad	113,4	113,9	113,9	113,9	113,3	113,3	113,3	113,7	113,7	113,7	115,1	115,1	115,1
Werkelijke dekkingsgraad	105,0	103,7	105,7	107,3	108,9	106,1	103,1	108,3	108,3	111,2	113,7	113,9	111,4
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2

De verandering in de dekkinggraad gedurende 2013 wordt door de volgende effecten veroorzaakt:

Ontwikkeling dekkinggraad 2013

■ Effect premies

In 2013 gold een zuiver kostendeekkende premie voor GasTerra. Tot en met 30 juni 2013 was dit tevens het geval voor Gasunie. Vanwege de financiële positie ultimo 2012 is in de premiestelling voor 2013 rekening gehouden met een solvabiliteitsopslag. Omdat daarnaast de inkomsten uit de zuiver kostendeekkende premie hoger waren dan hetgeen noodzakelijk voor de financiering van de pensioenopbouw, is het effect uit hoofde van premies 0,1% positief op de dekkinggraad.

■ Effect beleggingen en wijziging rentetermijnstructuur

Het totale beleggingsrendement (inclusief derivaten) bedroeg in 2013 0,7%; rekening houdende met de benodigde rentetoevoeging aan de verplichtingen hebben de beleggingsresultaten een positief effect op de dekkinggraad van 0,4%-punt.

De waarde van de verplichtingen daalde door de stijgende rentetermijnstructuur (RTS), wat een positief effect heeft op de dekkinggraad. Deze rentetermijnstructuur toont het verloop van de marktrente over de looptijd. De Nederlandse Bank stelt maandelijks de RTS vast op basis van de driemaands gemiddelde Ultimate Forward Rate (UFR). Ook de ongecorrigeerde marktrente steeg in 2013.

Het pensioenfonds zet beschermingsconstructies in. Het renterisico wordt sinds 2010 afgedekt met een combinatie van de portefeuille vastrentende waarden, renteswaps en opties op renteswaps (swaptions). Hiermee is de dekkinggraad in belangrijke mate beschermd tegen een grote rentedaling, terwijl de dekkinggraad gedeeltelijk kan profiteren van een rentestijging. Door de rentestijging in 2013 droegen de renteafdekkinginstrumenten 1,5% negatief bij aan de ontwikkeling van de dekkinggraad. Daarnaast wordt het aandelenrisico van de ontwikkelde landen grotendeels afgedekt met behulp van putopties.

In hoofdstuk 4 worden de beleggingen nader toegelicht.

De voorziening pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op marktwaarde op basis van de rentetermijnstructuur met driemaands middeling. Iedere maand wordt deze door De Nederlandsche Bank (DNB) gepubliceerd. Een lagere rentetermijnstructuur betekent een hogere voorziening en vice versa.

De rentetermijnstructuur eind 2013 is hoger dan die van eind 2012. Dit heeft geleid tot een daling van de technische voorzieningen, en een positief effect op de dekkingsgraad per 31 december 2013 van 3,2%-punt.

■ Effect uitkeringen

Indien de dekkingsgraad hoger is dan 100%, ontstaat een positief effect op uitkeringen, doordat de feitelijke uitkeringen op basis van een 100% dekkingsgraad worden berekend, terwijl de onttrekking aan het vermogen 105% (primo dekkingsgraad) betreft.

Het doen van uitkeringen heeft derhalve een positief effect op de dekkingsgraad door de solvabiliteitsvrijval van 5%. Op een uitkeringsvolume van circa € 38,9 miljoen is dit € 1,9 miljoen, wat gelijk staat aan een effect van 0,2%-punt op de dekkingsgraad.

■ Effect overige (incidentele) mutaties technische voorziening

Het resultaat op overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen betreft de mutatie van de voorziening voor zieken. Deze voorziening is sterk afgenomen omdat het aantal zieken op balansdatum is gedaald van 11 naar 2.

■ Effect overige oorzaken

Het effect overige oorzaken bestaat voornamelijk uit een storting van €25 miljoen door Gasunie voor het toeslagdepot en het opbouwdepot. Deze depots zijn gevormd vanwege de invoering van de nieuwe pensioenregeling.

■ Vereist eigen vermogen

Voor de berekening van het vereist eigen vermogen maakt het fonds gebruik van een intern model (uitbreiding van het standaard model van DNB). Door de gebruikte financiële instrumenten sluit het standaardmodel van DNB naar de mening van het Bestuur onvoldoende aan bij de specifieke situatie van het fonds. In het standaard model wordt bijvoorbeeld geen rekening gehouden met aandelenopties. Het Bestuur heeft daarop in 2010 het uitgebreid standaardmodel vastgesteld om het vereist eigen vermogen te berekenen. De dekkingsgraad behorende bij het vereist eigen vermogen ultimo 2013 is op basis van dit intern model bepaald op 114,5%. Voor een nadere specificatie hiervan verwijzen wij naar de risicoparagraaf in de jaarrekening.

■ 3.2 Status herstelplan

Gezien de dekkingsgraad van 105,0% aan het begin van het verslagjaar en de dekkingsgraad van 111,4% aan het eind hiervan, is het fonds uit het kortetermijnherstelplan. De dekkingsgraad ultimo 2013 is nog wel lager dan de dekkingsgraad die hoort bij het vereist eigen vermogen. Het fonds bevindt zich derhalve in een situatie van reservetekort, wat betekent dat het langetermijnherstelplan onverminderd van toepassing is.

■ Langetermijnherstelplan

In oktober 2008 is bij het fonds een reservetekort ontstaan. Bij een reservetekort is het aanwezig eigen vermogen lager dan het vereist eigen vermogen (voor het fonds ultimo 2008 een dekkingsgraad onder de 118,9%). Het fonds heeft dit gemeld aan DNB en heeft conform de richtlijnen van DNB een langetermijnherstelplan opgesteld. Hierin wordt aangetoond op welke wijze het fonds binnen een periode van vijftien jaar weer over het vereist eigen vermogen beschikt. DNB heeft dit herstelplan goedgekeurd. Omdat het fonds naar aanleiding van het dekkingstekort in september 2011 (zie hierna) een kortetermijnherstelplan moest indienen, heeft DNB verzocht om ook het langetermijnherstelplan aan te passen. Beide herstelplannen hebben gedeeltelijk betrekking op dezelfde herstelperiode en kunnen daardoor niet los van elkaar worden gezien. De financiële situatie van het fonds was bovendien gewijzigd ten opzichte van de situatie in 2008.

Het aangepaste langetermijnherstelplan is in december 2011 ingediend. Ook dit plan heeft DNB goedgekeurd.

■ Kortetermijnherstelplan 2011

In september 2011 is er een dekkingstekort ontstaan. Hierbij is het aanwezig eigen vermogen lager dan het minimaal vereist eigen vermogen (voor het fonds ultimo 2011 een dekkinggraad onder de 104,2%). Het fonds heeft het dekkingstekort gemeld aan DNB en heeft vervolgens een kortetermijnherstelplan ingediend. DNB heeft ook dit herstelplan goedgekeurd.

Basis voor de herstelplannen is een continuïteitsanalyse waarin de inzet van de beschikbare sturingsmiddelen wordt doorgerekend. Wettelijk is vastgelegd dat pensioenfondsen minimaal eens per drie jaar een continuïteitsanalyse dienen uit te voeren.

■ Bijstorting

Omdat de dekkinggraad ultimo 2012 lager was dan 105% waren Gasunie en GasTerra op grond van de toen geldende uitvoeringsovereenkomsten verplicht om een bijstorting te doen. Door de bijstorting bedroeg de dekkinggraad van het fonds ultimo 2012 exact 105%. De daadwerkelijke bijstortingen zijn in 2013 voldaan.

■ Verloop van het herstel

Ultimo 2012 bedroeg de dekkinggraad 105%. Dit is inclusief de bijstorting van Gasunie en GasTerra in samenhang met de beëindiging van de uitvoeringsovereenkomsten. Ultimo maart 2013 was de dekkinggraad drie achtereenvolgende kwartaaleinden boven het minimaal vereist niveau. En daarmee was het kortetermijnherstelplan beëindigd. In juni trad een verslechtering in en het fonds is op 30 juni 2013 opnieuw in dekkingstekort geraakt. Het fonds heeft vervolgens in juli 2013 bij DNB een onderbouwde aanvraag ingediend voor ontheffing van de verplichting tot het indienen van een kortetermijnherstelplan. Daarbij is aangegeven welke herstelmaatregelen het fonds neemt, zoals vastgesteld in de ABTN en langetermijnherstelplan. DNB heeft hiermee ingestemd. Vanaf juli 2013 bevond de dekkinggraad zich boven de 105%. De dekkinggraad bedraagt eind 2013 111,4%.

■ 3.3 Toeslagbeleid

De financiële positie van het fonds heeft de laatste jaren gevolgen gehad voor de toekenning van toeslagen. Het Bestuur streeft naar waardevastheid van de ingegane pensioenen en premievrije pensioenaanspraken door middel van het verlenen van een jaarlijkse toeslag (indexatie).

Maatstaf voor de toeslagverlening is de gemiddelde stijging van de consumentenprijsindex (CPI) voor alle huishoudens (afgeleid) over de maanden augustus, september en oktober zoals gepubliceerd door het CBS, en de hiervoor beschikbare financiële middelen.

Voor de toeslagverlening wordt als regel geen reservering aangehouden. Vanuit het toeslagdepot worden toeslagen gefinancierd voor actieve deelnemers aan de middelloonregeling met CDC, voor zover het toeslagdepot toereikend is. Voor het toeslagenbeleid heeft het Bestuur de volgende richtlijnen geformuleerd:

- indien er sprake is van een dekkinggraad van 105% of lager wordt geen toeslag verleend;
- bij een dekkinggraad tussen de 105% en 125% kan een gedeeltelijke toeslag worden verleend;
- bij een dekkinggraad boven de 125% kan een volledige toeslag worden verleend.

■ Verleende toeslagen

Pensioengerechtigden en gewezen deelnemers

Het Bestuur heeft per 1 januari 2013 besloten om geen toeslag te verlenen. Op basis van de prijsontwikkeling zou de volledige toeslag 2,0% bedragen. Gezien de financiële situatie van het fonds achtte het Bestuur het in 2013 niet verantwoord om een toeslag te verlenen.

Het Bestuur heeft per 1 januari 2014 besloten om een gedeeltelijke toeslag te verlenen van 0,2%. Op basis van de prijsontwikkeling zou de volledige toeslag 1,2% bedragen. Gezien de financiële situatie van het fonds achtte het

Bestuur het in 2014 niet verantwoord om de volledige toeslag te verlenen.

De hierboven genoemde toeslagpercentages per 1 januari 2013 resp. 1 januari 2014 hebben alleen betrekking op pensioenaanspraken van pensioengerechtigden en gewezen deelnemers die op 31 december 2011 resp. 31 december 2012 reeds inactief waren. In de overige gevallen kan een ander percentage gelden.

Actieve deelnemers

In verband met de overgang van eindloonregeling naar middelloonregeling per 1 juli 2013 voor Gasunie, heeft het Bestuur voor het eerst ook een besluit moeten nemen over de toeslagen van de opgebouwde rechten van de actieve deelnemers van Gasunie die geboren zijn op of na 1 januari 1950. De opgebouwde rechten zijn per 1 januari 2014 met 1,8% verhoogd. Dit betreft ook alle pensioenrechten die zijn opgebouwd in de Pensioenreglementen 2006 en 2010.

Voor deze toeslag wordt de algemene loonindex van Gasunie gevolgd zolang de toeslag gefinancierd kan worden uit het toeslagdepot. Als het toeslagdepot leeg is, wordt de prijsindex gevolgd.

GasTerra is per 1 januari 2014 overgegaan van eindloon- naar middelloonregeling. Daarom gold voor de opgebouwde rechten van de actieve deelnemers van GasTerra nog de eindloonsystematiek.

Voorwaardelijke toeslagverlening

Ten aanzien van de verlening van toeslagen geldt de volgende voorwaardelijkheidsverklaring: op de pensioenrechten en pensioenaanspraken wordt jaarlijks toeslag verleend van maximaal de prijsontwikkeling. Het Bestuur beslist evenwel jaarlijks in hoeverre pensioenrechten en pensioenaanspraken worden aangepast. De toeslagverlening wordt uit beleggingsrendement gefinancierd. Zolang er nog vermogen in het toeslagdepot zit vindt voorwaardelijke toeslagverlening plaats op basis van de loonindex van Gasunie voor de actieve deelnemers.

■ Niet-verleende toeslagen

Indien de gemiste toeslagpercentages met elkaar worden vermenigvuldigd, bedraagt per 1 januari 2014 de totale cumulatieve niet-verleende toeslag 9,5% (2,9% uit 2009; 0,8% uit 2011; 2,5% uit 2012; 2,0% uit 2013; 1% uit 2014). De niet-verleende toeslagen worden op individueel niveau bijgehouden.

Bij een dekkingsgraad hoger dan 125% kunnen de niet-verleende toeslagen alsnog worden meegenomen bij beslissingen van het Bestuur over toekomstige toeslagverleningen.

Ook de toekenning van niet-verleende toeslagen is altijd ter besluitvorming aan het Bestuur. Bovendien mag door het herstellen van niet-verleende toeslagen de dekkingsgraad niet dalen tot onder de 125%.

■ 3.4 Kostentransparantie

Het Bestuur onderschrijft het belang van heldere verantwoording en communicatie over de uitvoeringskosten van pensioenfondsen. In 2013 zijn dan ook stappen gezet om integraal te voldoen aan de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie (hierna: Aanbevelingen). De beschreven uitvoeringskosten worden in lijn met de Aanbevelingen gesplitst in pensioenuitvoeringskosten, vermogensbeheerkosten en transactiekosten.

■ Aanbevelingen Uitvoeringskosten

In november 2011 heeft de Pensioenfederatie de Aanbevelingen Uitvoeringskosten gepresenteerd. Hierin worden de pensioenfondsen opgeroepen om de kosten van het pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten te publiceren. Deze kosten moeten naar de mening van de Pensioenfederatie volledig bekend zijn binnen het pensioenfonds en beschikbaar zijn voor deelnemers. De aanbevelingen luiden als volgt:

- Rapporteer de kosten van pensioenbeheer in euro per deelnemer.
- Rapporteer de kosten van het vermogensbeheer in % van het gemiddeld belegd vermogen.
- Rapporteer separaat (eventueel geschatte) transactiekosten in % van het gemiddeld belegd vermogen.

Van de publicatie uit november 2011 is door de Pensioenfederatie op 20 maart 2012 een nadere uitwerking gepubliceerd ('Aanbevelingen Uitvoeringskosten – Nadere uitwerking kosten vermogensbeheer 2012').

In deze publicaties benoemt de Pensioenfederatie de verschillende uitvoeringskosten en worden aanbevelingen gedaan hoe over deze kosten gecommuniceerd kan worden richting de verschillende stakeholders.

De pensioenfederatie heeft in de notitie een onderscheid gemaakt tussen de volgende drie kostensoorten:

- Kosten van pensioenbeheer: dit betreft onder andere de integrale kosten voor pensioenbeheerdienstverlening van TKP. Verder bestaan de kosten van pensioenbeheer vooral uit contributies en bijdragen, bestuurskosten, communicatiekosten, accountantskosten en actuariskosten. De pensioenuitvoeringskosten worden gerapporteerd in euro's per deelnemer, waarbij het aantal deelnemers de som is van het aantal actieve deelnemers en gepensioneerden. Er is geen sprake van kosten inzake herverzekering en van kosten die door de werkgever worden gedragen. In deze kosten zitten geen schattingselementen.
- Kosten van vermogensbeheer: deze kosten betreffen de vergoeding voor de integrale vermogensbeheerdienstverlening van de vermogensbeheerders en de beheervergoeding en rendement gerelateerde vergoeding van de geselecteerde vermogensbeheerders. Ook bevatten deze kosten de overige kosten met betrekking tot het vermogensbeheer, waaronder de accountantskosten, bewaarvergoedingen, administratiekosten en juridische kosten. De kosten vermogensbeheer worden gerapporteerd als een percentage van het gemiddeld belegd vermogen. Het aandeel geschatte kosten is beperkt. Dit betreft voornamelijk kosten in onderliggende beleggingsstructuren.
- Transactiekosten: deze kosten betreffen de toe- en uittredingsvergoedingen van de beleggingsfondsen, de kosten van discretionaire portefeuilles en de derivatentransacties.
Omdat bij transacties in vastrentende waarden en in derivaten de werkelijke transactiekosten niet volledig bekend zijn, zijn deze voor dat deel geschat. De (geschatte) transactiekosten worden gerapporteerd als een percentage van het gemiddeld belegd vermogen.
Kosten in onderliggende beleggingsfondsen en acquisitiekosten bij illiquide beleggingen in beleggingsfondsen worden vooralsnog niet meegeteld. Hier wordt door de Pensioenfederatie eerst nader onderzoek naar gedaan. Deze kosten zijn echter wel in het rendement verwerkt.

Het Bestuur deelt de mening van de Pensioenfederatie en wenst volledige transparantie te realiseren ten aanzien van deze kosten. Dit gaat dus verder dan alleen de direct in de jaarrekening te verantwoorden kosten. Het transparant maken van alle kosten en mogelijk afzetten tegen een benchmark is daarbij een middel om de kosten verder te beheersen. Met onderstaand overzicht geeft het fonds gevolg aan de aanbevelingen van de Pensioenfederatie.

Naam	2013	2012
Kosten pensioenbeheer ⁵ (in € per deelnemer)	502	475
Kosten vermogensbeheer ⁶ (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,16%	0,17%
Transactiekosten (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,10%	0,12%

De kosten van pensioenbeheer per deelnemer zijn gestegen met 8,4%. Deze stijging wordt enerzijds veroorzaakt door de stijging van de kosten in absolute zin (8,8%). Anderzijds is de populatie deelnemers waarover de kosten van pensioenbeheer worden bepaald afgenomen met 2,5%, wat een reden is voor de extra stijging van de kosten per deelnemer.

De pensioenbeheerkosten inclusief het effect van een stijging of daling van deze kosten op de kosten pensioenbeheer per deelnemer, zijn op hoofdlijnen als volgt uit te splitsen:

Categorie (bedragen x € 1.000)	Kosten 2013	Kosten 2012	Effect op kosten pensioenbeheer in %
Bestuurskosten	685	653	2,1%
Kosten verantwoordingsorgaan en visitatiecommissie	23	0	1,5%
Administratiekostenvergoeding	441	547	-7,0%
Accountantskosten	41	30	0,7%
Kosten actuaris	98	25	7,1%
Contributies en bijdragen	320	246	2,6%
Overige	63	40	1,4%
	1.671	1.541	8,5%

Uit deze opstelling blijkt dat de administratiekostenvergoeding is afgenomen als gevolg van de overgang van AZL naar TKP Pensioen. Daarentegen zijn de kosten van de actuaris toegenomen, met een effect op de stijging van kosten pensioenbeheer van 7,1% van de totale 8,5%. Deze stijging is veroorzaakt door de advieskosten in verband met de nieuwe pensioenregeling. De stijging van de categorie contributies en bijdragen betreffen de stijging van de kosten DNB ten behoeve van het extern toezicht.

- 5) Kosten van het pensioenbeheer bestaan uit de kosten van uitbesteding, bestuurskosten en de kosten van toezicht. Hierbij zijn de salariskosten van de bestuursbureau leden, waaronder die van de manager vermogensbeheer en controle op het vermogensbeheer, toegewezen aan de kosten pensioenbeheer in plaats van aan vermogensbeheer. Tentatief zou circa 1/3 gedeelte van deze totale kosten zijn toe te rekenen aan vermogensbeheer. Een exacte toerekening is echter niet mogelijk. Daarom is afgezien van een opsplitsing van de totale kosten. De totale kosten bedragen € 1,65 miljoen. Om de kosten per deelnemer te berekenen is conform de aanbeveling van de Pensioenfederatie het aantal deelnemers gedefinieerd als de som van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden. Gewezen deelnemers tellen dus niet mee. Dit in tegenstelling tot de methode 'normdeelnemer' waarbij elk type deelnemer een weging krijgt in het totale aantal deelnemers. Een pensioengerechtigde en gewezen deelnemer kosten immers minder dan een actieve deelnemer.
- 6) Kosten van het vermogensbeheer kunnen in twee categorieën worden onderscheiden. De eerste categorie betreft de kosten zoals die zichtbaar in de jaarrekening zijn verwerkt. Daaronder vallen de beheervergoeding van de vermogensbeheerder(s) en overige beheervergoedingen. Dit betreft een bedrag van € 0,71 miljoen. De tweede categorie betreft kosten die rechtstreeks ten laste van het beleggingsrendement zijn gebracht. Deze kosten zijn dus niet inbegrepen in de kosten van de vermogensbeheerder(s) zoals opgenomen in de jaarrekening en zijn geschat op € 1,10 miljoen. De totale kosten vermogensbeheer komen daarmee uit op circa € 1,81 miljoen.

■ 3.5 Beleidsontwikkeling

■ Bestuursvergaderingen

Het Bestuur is in het verslagjaar negen keer in vergadering bijeen gekomen. Ook heeft er een vergadering plaatsgevonden met het Verantwoordingsorgaan. Daarnaast is er meerdere malen met vertegenwoordigers van Gasunie en GasTerra overlegd.

De vele ontwikkelingen maakten het noodzakelijk om veelvuldig te vergaderen. Naast de meer reguliere onderwerpen zoals de financiële situatie van het fonds en het vermogensbeheer, heeft het Bestuur veel overleg gevoerd over de gevolgen van en het vormgeven aan de nieuwe pensioenregeling. Daarnaast heeft het Bestuur veel overleg gevoerd over het aanpassen van de uitvoeringsovereenkomsten met Gasunie resp. GasTerra. Ten aanzien van de nieuwe pensioenregeling heeft het Bestuur een ALM-studie laten uitvoeren. Daarnaast heeft frequent overleg plaatsgevonden over de aanstaande wijzigingen in de wet- en regelgeving zoals de Wet versterking bestuur pensioenfondsen die per 1 juli 2014 zal ingaan. Deze ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat het Bestuur meerdere werkgroepen heeft ingesteld om de besluitvorming zo efficiënt mogelijk voor te bereiden. De algemene ontwikkelingen zoals geschetst in de vorige paragraaf zijn steeds in het Bestuur besproken. Veel onderwerpen zijn echter nog niet uitgekristalliseerd. Het Bestuur zal de ontwikkelingen ook in 2014 aandachtig blijven volgen. Daarbij zal onder andere aandacht worden besteed aan de herziening van de wettelijke regels voor governance en medezeggenschap voor pensioenfondsen en aan de opzet en werking van een integraal risico management.

■ Pensioenreglement 2013

In 2013 hebben Gasunie en vervolgens GasTerra met de vakbonden overeenstemming bereikt over een nieuwe pensioenovereenkomst. De nieuwe pensioenregeling (Pensioenreglement 2013) is voor medewerkers van Gasunie van kracht op 1 juli 2013 en voor medewerkers van GasTerra per 1 januari 2014. Dit is een uitkeringsovereenkomst in de vorm van een middelloonregeling. De pensioenrichtleeftijd is 67 jaar. De werkgevers hebben geen bijstortverplichting en er zullen geen terugstortingen plaatsvinden. Jaarlijks wordt er pensioen opgebouwd over het all-in (parttime) salaris (bruto salaris plus de 13e en 14e maand, ploegentoeslag en wacht dienstdiensttoeslag). De regeling wordt gefinancierd via Collectieve Defined Contribution (CDC) met een vaste premie van 22,6% door de werkgevers en een deelnemersbijdrage van 6% boven een drempelbedrag. Deze premiepercentages zijn vastgesteld tot 31 december 2017.

De premie is een betaling voor de risicopremies voor arbeidsongeschiktheid en voor vooroverlijden, voor de kosten van beheer en voor de pensioenopbouw. De ambitie is een jaarlijkse pensioenopbouw van 2% van de pensioengrondslag. Bij premietekorten en/of -overschotten zullen deze ten laste respectievelijk ten goede komen aan het opbouwdepot. In dit opbouwdepot is door Gasunie € 5 miljoen gestort als overgangsmaatregel naar de nieuwe pensioenregeling. GasTerra heeft begin 2014 € 0,6 miljoen gestort. Mocht het opbouwdepot leeg of ontoereikend zijn en ook de premie ontoereikend zijn, dan zal de opbouw in dat jaar worden gekort.

De ambitie is om jaarlijks de pensioenrechten en de pensioenaanspraken aan te passen aan de prijsontwikkeling waarbij het consumentenprijsindexcijfer alle huishoudens afgeleid als maatstaf geldt. Ten aanzien van de toeslagverlening is een toeslagdekkingsgraad gedefinieerd. Dit is de dekkingsgraad waarin de depots niet meetellen in het vermogen. Bij toekenning van toeslagen zal het fonds een staffel hanteren. Bij een toeslagdekkingsgraad lager dan 105% zal geen toeslag worden verleend. Bij een toeslagdekkingsgraad van meer dan 125% zal de volledige toeslag worden verleend. Bij een toeslagdekkingsgraad tussen de 105% en 125% wordt lineair geïnterpoleerd tussen geen toeslag en volledige toeslagverlening. Voor de actieve deelnemers aan de middelloonregeling met CDC is er een toeslagdepot gevormd ten behoeve voor de voorwaardelijke toeslag. In dit depot hebben de werkgevers € 22,3 miljoen gestort. Dit is te splitsen naar een storting van € 20 miljoen door Gasunie in 2013 en € 2,3 miljoen door GasTerra in 2014.

Zolang dit depot niet leeg is zal de volledige toeslag, gebaseerd op de loonindex van Gasunie, voor de actieve deelnemers aan de middelloonregeling met CDC betaald worden uit dit depot.

Het Pensioenreglement is eind 2013 door het Bestuur vastgesteld. Het Pensioenreglement 1994 blijft in 2014 nog van kracht voor alle deelnemers die geboren zijn vóór 1 januari 1950.

In het reglement is tevens opgenomen dat deelnemers kunnen kiezen voor het ruilen van een deel van het ouderdomspensioen ten gunste van een AOW-overbruggingspensioen. Dit ter overbrugging van een pensioeningang vóór de AOW-gerechtigde leeftijd. Tevens wordt de einddatum van het Anw-hiaatpensioen aangepast overeenkomstig de AOW-ingangsdatum.

■ Pensioenspaarreglement 2013

In het begin van 2014 heeft het Bestuur ook het Pensioenspaarreglement 2013 vastgesteld. Dit vervangt de Pensioenspaarreglementen 2006 en 2010. Het opgebouwde spaarkapitaal onder deze pensioenspaarreglementen wordt behandeld alsof het is opgebouwd onder Pensioenspaarreglement 2013. Daarnaast zijn de fiscale aanpassingen verwerkt.

Eind 2013 zijn het profiel en de looptijd van de pensioenspaarproducten aangepast waardoor deze beter aansluiten bij de individuele deelnemers. Daarnaast zijn de kosten transparanter gemaakt voor de deelnemers en zijn deze bovendien afgenomen. Dit is conform de eis van de AFM per 1 januari 2014.

■ Communicatie naar aanleiding van de wijzigingen

Naar aanleiding van de beëindiging van de uitvoeringsovereenkomsten met resp. Gasunie en GasTerra per 1 januari 2013 heeft het Bestuur alle betrokkenen (actieve deelnemers, pensioengerechtigden en gewezen deelnemers) per brief geïnformeerd over de gevolgen van de opzegging. Het belangrijkste element is dat door het vervallen van de bijstortverplichting het risico op korten van pensioenaanspraken van de actieve en gewezen deelnemers en van de ingegane pensioenen van de pensioengerechtigden is toegenomen.

Het Bestuur heeft hierop eind 2012 onder andere het beleggingsbeleid van het fonds gewijzigd (door middel van 'de-risking' waarover u op andere plekken in dit verslag meer kunt lezen). Ook heeft het Bestuur Gasunie gewezen op de verminderde pensioenvooruitzichten die het gevolg zijn van de beëindiging van de bijstortverplichting. Tevens zijn alle betrokkenen eind 2012 geïnformeerd over de overgang naar pensioenadministrateur TKP.

Het opzeggen van de uitvoeringsovereenkomsten heeft tot onrust geleid onder vooral de pensioengerechtigden. Met de Vereniging van Pensioengerechtigde en Postactieve medewerkers van Gasunie en GasTerra (VGGasunie, de belangenvereniging van onder andere de pensioengerechtigden) is naar aanleiding van deze opzegging en de gewijzigde situatie voor de pensioengerechtigden een aantal brieven uitgewisseld over dit onderwerp. De VGGasunie had graag inspraak willen hebben in de onderhandelingen tussen Gasunie en de vakbonden over de nieuwe pensioenregeling en het daarin opnemen van een compensatie voor de pensioengerechtigden vanwege het vervallen van de bijstortingsafpraak. Het Bestuur is van mening bij het besluit over het uitvoeren van het Pensioenreglement 2013 de evenwichtige belangenbehartiging in acht te hebben genomen. Het Bestuur wijst er daarbij op dat het opnemen van een toeslagdepot indirect ook ten gunste van de pensioengerechtigden en de gewezen deelnemers komt. Het risico van korten van pensioenen neemt hierdoor ook af. De VGGasunie verschilt hierin van mening met het Bestuur.

Om de gevolgen van de opzegging van de uitvoeringsovereenkomsten en daarbij tevens de rollen resp. motivatie van Gasunie en het Bestuur van het fonds toe te lichten, heeft het Bestuur twee informatiebijeenkomsten georganiseerd voor de pensioengerechtigden en voor de gewezen deelnemers. Vele geïnteresseerden woonden de bijeenkomsten bij.

Er werden veel vragen gesteld aan zowel Gasunie als aan het Bestuur van het fonds. Het Bestuur heeft toegelicht dat de rol van het Bestuur uitvoerend is en dat het Bestuur niet de inhoud van de pensioenregeling bepaalt.

Het Bestuur heeft geen oordeel over de motivering van Gasunie om de bijstortingsverplichting op te zeggen. Daarnaast is het Bestuur ook geen partij bij de totstandkoming van de afspraken over de arbeidsvoorwaarde pensioen. Dit wordt afgesproken door werkgever en vakbonden.

Naast de informatiebijeenkomsten en de briefwisselingen hebben er ook gesprekken plaatsgevonden tussen de VGGasunie en het Bestuur resp. Gasunie. Het Bestuur heeft de verwachting uitgesproken dat de discussie met de VGGasunie gedurende 2014 in goede verstandhouding kan worden afgerond en wacht het vervolg af.

■ **Strategisch risicobeleid**

In 2013 heeft het Bestuur uitgebreid stil gestaan bij het te voeren risicobeleid. Aan het begin van het verslagjaar was er nog sprake van een relatief groot aantal onzekerheden. De uitvoeringsovereenkomst met Gasunie werd per 1 januari opgezegd, waardoor het fonds de uitvoeringsovereenkomst met GasTerra ook heeft moeten opzeggen. Gevolg van deze opzeggingen was het vervallen van de bijstortregeling, waardoor het Bestuur al eind 2012 besloten had de beleggingsportefeuille hierop aan te passen. Deze vermindering van beleggingsrisico's, vormgegeven door het verminderen van het exposure op zakelijke waarden, is in de laatste weken van 2012 doorgevoerd. Hierdoor werden de tactische marges overschreden. Gedurende de eerste helft van 2013 bleef het onduidelijk hoe de pensioenregeling van Gasunie per 1 juli 2013 vormgegeven zou worden. GasTerra heeft in eerste instantie verzocht om gedurende 2013 nog de oude pensioenregeling te mogen blijven voeren. Later is het verzoek gedaan aan Gasunie en het Bestuur om per 1 januari 2014 aangesloten te blijven. Hiermee is door alle partijen ingestemd. GasTerra is per deze datum met de vakbonden dezelfde pensioenregeling als Gasunie overeengekomen.

Na het definitief worden van de pensioenregeling heeft het Bestuur medio 2013 een Asset & Liability Management studie (ALM-studie) laten uitvoeren om enerzijds de uitvoerbaarheid van de regeling door het pensioenfonds vast te kunnen stellen, rekening houdend met een evenwichtige behartiging van de belangen van alle (gewezen) deelnemers, en anderzijds een beleggingsbeleid te kunnen voeren wat gegeven de risicoparameters past bij de kenmerken van de nieuwe regeling. De strategische mix is op basis van de ALM-studie vastgesteld in lijn met die uit 2012. De exposure naar zakelijke waarden is daarop verhoogd, waarmee de samenstelling van het belegd vermogen weer ging voldoen aan de tactische marges.

De door het fonds gebruikte rapportagemodellen geven inzicht in de dekkingsgraad en in de belangrijkste risico's. De invloed van marktontwikkelingen op de financiële positie van het fonds wordt op deze wijze gemonitord. In de modellen zelf zijn gedurende het rapportagejaar geen belangrijke wijzigingen doorgevoerd.

Eind 2013 is de eerste aanzet gegeven om te komen tot een integraal risicomanagement. Doel is de risico's over de gehele breedte van fonds en op continue basis te gaan beheersen. Bij de opzet hiervan wordt samengewerkt met externe adviseurs.

In het verslagjaar heeft, net als in de voorafgaande jaren, een aparte bijeenkomst plaatsgevonden met Ortec Finance BV waarbij een update van de strategische risicoanalyse heeft plaatsgevonden en aandacht is besteed aan de actuele economische ontwikkelingen, de wijziging van de uitvoeringsovereenkomsten en de gevolgen daarvan op het beleid van het fonds.

■ **Aanpassen pensioen bij slechte financiële situatie**

Het Bestuur heeft het beleid ten aanzien van handelen bij aanpassen van pensioenaanspraken en ingegane pensioenen vastgesteld in lijn met de richtlijn van DNB.

In het geval de pensioenaanspraken en ingegane pensioenen verlaagd dienen te worden zal in principe voor iedereen (actieven, gepensioneerden en slapers) hetzelfde percentage gelden. Dit is de standaard waarvan DNB uitgaat en die per definitie evenwichtig wordt geacht. Het formele besluit over dergelijke aanpassingen kan pas worden genomen als het fonds zich in een slechte financiële situatie bevindt.

■ **Inhaalindexatie**

In de afgelopen jaren hebben de gepensioneerden en de slapers een indexatieachterstand opgelopen ten gevolge van de lage dekkingsgraad.

Tot het van kracht worden van het Pensioenreglement 2013 konden uitsluitend gepensioneerden en slapers een indexatieachterstand oplopen. De individuele achterstanden verschillen vanwege de ingangsdatum pensioen en/of datum uitdiensttreding.

Onder de Nederlandse pensioenfondsen is het gebruikelijk om het inhalen van indexatieachterstanden te limiteren tot tien jaar. Onder het nieuwe pensioenreglement hebben de actieve deelnemers op termijn ook risico op indexatieachterstand. Mocht de financiële situatie het inhalen van indexatieachterstanden toelaten dan dient de wijze van inhalen vastgesteld te zijn. Het Bestuur beraadt zich op een systematiek waarbij recht wordt gedaan aan evenwichtige belangenbehartiging. Naar verwachting wordt het besluit hierover in de loop van 2014 genomen.

■ Bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering

Het Bestuur heeft, mede gezien de gewijzigde risicoverdeling, besloten om de dekking van de verzekering te verhogen.

■ 3.5.1 Pensioenregeling en uitvoeringsovereenkomsten

■ 3.5.1.1 Pensioenregeling

Het fonds voert voor meerdere doelgroepen pensioenregelingen uit. Hierin zijn ouderdomspensioen, partnerpensioen, wezenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen geregeld.

Deze zijn vastgelegd in de volgende regelingen:

- Pensioenreglement voor deelnemers geboren vóór 1 juli 1937. Alle deelnemers aan deze regeling zijn inmiddels met pensioen.
- Pensioenreglementen 1994 voor deelnemers die na 30 juni 1937 en vóór 1 januari 1950 zijn geboren en tevens in dienst zijn gekomen vóór 1 januari 2006. Dit betreft het Pensioenreglement 1994, Overgangsbepalingen 1994 en het Reglement Regeling Vervroegd Uittreden.
- Pensioenreglement 2006 voor deelnemers die op of na 1 januari 1950 zijn geboren, dan wel voor deelnemers die na 31 december 2005 in dienst zijn gekomen. Voor Gasunie is dit pensioenreglement per 30 juni 2013 beëindigd. Voor GasTerra is het reglement per 31 december 2013 beëindigd.
- Pensioenreglement 2010 voor werknemers die op of na 1 juli 2010 zijn toegetreden tot de Raad van Bestuur van Gasunie. Dit pensioenreglement is per 30 juni 2013 beëindigd.
- Pensioenreglement 2013 voor deelnemers die op of na 1 januari 1950 zijn geboren, dan wel voor deelnemers die na 30 juni 2013 in dienst zijn gekomen bij Gasunie, respectievelijk na 31 december 2013 bij GasTerra.

Bovengenoemde regelingen zijn uitkeringsovereenkomsten. Met uitzondering van de Pensioenreglementen 2010 en 2013 (middelloonregelingen, waarvan het pensioenreglement 2013 een strikt CDC-karakter heeft) betreft dit eindloonregelingen. Bij de Pensioenreglementen 1994, 2006, 2010 en 2013 behoren pensioenspaarreglementen, waaraan de deelname vrijwillig is.

■ Wijziging pensioenadministrateur

De overgang van pensioenadministrateur AZL naar TKP per 1 januari 2013 is begeleid door een externe stuurgroep waarin onder andere bestuursleden en het bestuursbureau zitting hadden. Met de overgang naar TKP heeft het Bestuur tevens een controleslag uitgevoerd op de kwaliteit van de administratieve gegevens. De transitie naar TKP is gecontroleerd door de accountant. De accountant heeft geen onvolkomenheden geconstateerd. In het eerste kwartaal van 2013 zijn de Dienstverleningsovereenkomst en bijbehorende Service Level Agreement met TKP afgerond en ondertekend. Naar verwachting zal in de eerste helft van 2014 de Beëindigingsovereenkomst met AZL worden afgerond.

■ 3.5.1.2 Uitvoeringsovereenkomsten

■ Beëindiging uitvoeringsovereenkomsten

Het Bestuur heeft uitgebreid aandacht besteed aan de gevolgen van de beëindiging van de uitvoeringsovereenkomsten met de werkgevers per 31 december 2012. Er is onder andere door twee adviseurs gecontroleerd of de beëindiging van de uitvoeringsovereenkomsten rechtsgeldig is. Dat is het geval gebleken. Voorts zijn er door het Bestuur diverse vragen

aan de juridische en actuariële adviseur gesteld over de gevolgen van de opzegging van de overeenkomsten in het algemeen en het vervallen van de bijstortingsafpraak in het bijzonder.

Het Bestuur heeft er in afstemming met Gasunie resp. GasTerra voor gezorgd dat er zo spoedig mogelijk aangepaste uitvoeringsovereenkomsten tot stand kwamen met beide ondernemingen. De belangrijkste wijzingen waren het vervallen van de bijstortingsafpraak en de overgang naar een vaste premie.

Vanwege het van kracht worden van het Pensioenreglement 2013 voor Gasunie per 1 juli 2013 resp. voor GasTerra per 1 januari 2014 zijn de uitvoeringsovereenkomsten opnieuw aangepast.

■ **Uitvoeringsovereenkomsten tot en met 31 december 2012**

Het fonds heeft met Gasunie en GasTerra uitvoeringsovereenkomsten gesloten.

In deze overeenkomsten was tot 31 december 2012 onder andere vastgelegd dat Gasunie en GasTerra, ingeval de dekkingsgraad van het fonds ultimo enig jaar lager is dan 105%, zich verplichten om over een periode van drie jaar een zodanige extra bijdrage in het fonds te storten dat de dekkingsgraad na deze drie jaar op balansdatum weer ten minste 105% bedraagt.

De uitvoeringsovereenkomst tussen Gasunie en het fonds is eind juni 2012 door Gasunie rechtsgeldig opgezegd per 31 december 2012.

Het Bestuur heeft op verzoek van Gasunie de uitvoeringsovereenkomst met GasTerra eveneens opgezegd per dezelfde datum. In de uitvoeringsovereenkomsten was vastgelegd dat Gasunie en GasTerra er voor zorgen dat de dekkingsgraad op het moment van beëindiging van de uitvoeringsovereenkomsten minimaal 105% bedraagt. De dekkingsgraad ultimo 2012 was lager dan 105% zodat beide werkgevers in 2013 een extra storting hebben gedaan.

■ **Uitvoeringsovereenkomsten per 1 januari 2013**

Na overleg met Gasunie en GasTerra zijn er per 1 januari 2013 gewijzigde uitvoeringsovereenkomsten (in de vorm van addenda op de uitvoeringsovereenkomsten die van kracht waren tot 31 december 2012) gesloten tussen het pensioenfonds en beide werkgevers. Deze waren geldig tot en met 31 december 2013. Een belangrijke wijziging ten opzichte van de uitvoeringsovereenkomsten tot eind 2012 is het vervallen van de bijstortingsverplichting van beide werkgevers.

Als de dekkingsgraad vanaf 2013 aan het eind van enig jaar lager is dan 105% ontvangt het fonds geen bijstorting van Gasunie en/of GasTerra. Daarnaast is in de overeenkomsten afgesproken dat zowel Gasunie als GasTerra in 2013 de actuariële benodigde premie met een solvabiliteitsopslag van minimaal 5% betalen. Deze premie is hoger dan de gedempte premie die in de afgelopen jaren door de werkgevers is betaald. Met deze afspraken zijn naar de mening van het Bestuur per 1 januari 2013 de rechten en belangen van de actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden op evenwichtige wijze gewaarborgd.

Met het vervallen van de bijstortingsverplichting van de werkgevers is het risico toegenomen dat pensioenaanspraken in de toekomst gekort moeten worden. Het Bestuur houdt in het beleggingsbeleid rekening met het vervallen van de bijstortingsverplichting. De beleggingsrisico's op de korte termijn zijn verlaagd. Daarbij houdt het Bestuur ook rekening met het rendement op de lange termijn en de kans om de pensioenen te kunnen verhogen. Het risico op een dekkingstekort en daarmee op korten kan het Bestuur echter niet uitsluiten.

■ **Uitvoeringsovereenkomst per 1 juli 2013: Gasunie**

In de zomer van 2013 is er met Gasunie een nieuwe uitvoeringsovereenkomst gesloten die van kracht is per 1 juli 2013. Sinds 1 juli 2013 heeft Gasunie een nieuwe pensioenregeling: een uitkeringsovereenkomst met een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar. Het is een middelloonregeling met een CDC-financiering. Kenmerkend voor CDC is dat de werkgever een vaste premie afdraagt aan het pensioenfonds. Het opbouwpercentage van het pensioen is 2%. Dit percentage is voorwaardelijk: als de premie in enig jaar niet toereikend is, dan wordt de pensioenopbouw voor dat jaar verlaagd. In de uitvoeringsovereenkomst zijn twee depots benoemd: toeslagdepot en opbouwdepot.

■ Toeslagdepot

Het pensioenfonds houdt een toeslagdepot aan dat bestemd is voor de toeslagverlening van pensioenaanspraken van actieve deelnemers aan het Pensioenreglement 2013.

In het toeslagdepot is per 1 juli 2013 een storting van € 20 miljoen door Gasunie gedaan en per 1 januari 2014 van € 2,3 miljoen door GasTerra. Het toeslagdepot is, tot het depot is uitgeput, bestemd voor toeslagverlening op basis van de loonindex van Gasunie van de pensioenaanspraken van actieve deelnemers aan het Pensioenreglement 2013. Deze toeslag komt volledig ten laste van het toeslagdepot en komt in de plaats van de normale toeslagverlening.

Deze toeslagverlening, op basis van de loonindex van Gasunie, vindt alleen plaats indien het pensioenfonds beschikt over het minimaal vereist eigen vermogen; er worden dus geen toeslagen verleend in een situatie van een dekkingstekort. Eventuele niet verleende toeslagen worden alsnog toegekend zodra er op jaareinde geen sprake meer is van een dekkingstekort, en voor zover deze niet verleende toeslagen gefinancierd kunnen worden uit het toeslagdepot. Een aantal aanspraken (bijvoorbeeld uit het Pensioenreglement 1994) is uitgezonderd van dit depot. Als het toeslagdepot leeg is worden de toeslagen op de aanspraken van de actieve deelnemers, evenals het pensioen van de pensioengerechtigden en de aanspraken van de slapers, verleend op basis van de prijsindex.

■ Opbouwdepot

Het pensioenfonds houdt een depot aan dat bestemd is voor aanvullende financiering van de pensioenopbouw in het Pensioenreglement 2013. Het opbouwdepot is per 1 juli 2013 gevuld met een storting door Gasunie van € 5 miljoen en per 1 januari 2014 met een storting door GasTerra van € 0,6 miljoen.

Voor het Pensioenreglement 2013 wordt een eventueel tekort van de werkelijk betaalde pensioenpremie ten opzichte van de kostendeekkende premie onttrokken uit het opbouwdepot. Een eventueel overschot van de werkelijk betaalde premie ten opzichte van de kostendeekkende premie wordt aan het opbouwdepot toegevoegd. Deze verrekening vindt jaarlijks achteraf plaats bij het vaststellen van de jaarrekening.

Een eventuele onttrekking uit het opbouwdepot vindt alleen plaats indien het pensioenfonds beschikt over het minimaal vereist eigen vermogen; er wordt dus geen geld uit het opbouwdepot onttrokken in een situatie van een dekkingstekort. Zodra op een later moment op jaareinde geen sprake meer is van een dekkingstekort, vindt alsnog een onttrekking uit het opbouwdepot plaats ter financiering van de gemiste pensioenopbouw.

Voor de toevoegingen aan en onttrekkingen uit het opbouwdepot wordt de kostendeekkende premie vastgesteld met een solvabiliteitsopslag gelijk aan het feitelijk aanwezig eigen vermogen.

■ Uitvoeringsovereenkomst per 1 januari 2014: GasTerra

GasTerra heeft eind 2013 een vergelijkbare uitvoeringsovereenkomst als Gasunie met het pensioenfonds gesloten. De uitvoeringsovereenkomst is per 1 januari 2014 van kracht geworden. De depots zijn vastgesteld op respectievelijk € 2,3 (toeslagdepot) en € 0,6 (opbouwdepot) miljoen.

■ 3.5.2 Beleggingsbeleid

Gezien de onzekerheden voor wat betreft het moment van invoering van de nieuwe pensioenregeling heeft het Bestuur speciale aandacht besteed aan het beheer van het vermogen, en dan in het bijzonder in hoeverre het risicoprofiel van de pensioenverplichtingen aansloot bij het profiel van de beleggingen. Al eind 2012 heeft het Bestuur studies laten uitvoeren waarmee inzicht in deze relatie gegeven werd. Hoewel bleek dat het tot dan gevoerde beleggingsbeleid goed aansloot bij het risicoprofiel van de verplichting onder de meest waarschijnlijke uitkomst voor een nieuwe pensioenregeling, heeft het Bestuur besloten de beleggingsmix aan te passen zodat er minder exposure op zakelijke waarden gelopen werd. Dit is gebeurd door tijdelijk buiten de tactische marge staatsobligaties aan te kopen, ten koste van de aandelenportefeuille.

Daarnaast is evenals in de voorafgaande jaren in alle vergaderingen uitgebreid stil gestaan bij de financiële situatie van het fonds en de wijze van risicobeheersing. Het Bestuur wordt hierbij geadviseerd door de Beleggingscommissie. De Beleggingscommissie heeft in 2013 vier keer vergaderd.

Het beleidsplan beleggingen is per 1 januari 2013 aangepast. De wijzigingen waren minimaal. Verduurzaming van de aandelen- en obligatieportefeuille, onder meer door het uitsluiten van onder andere controversiële wapens, is verder vormgegeven in 2013 en blijft een aandachtspunt.

Het Bestuur heeft tevens beleid geformuleerd op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. Hierover leest u meer in de volgende sub paragraaf.

De vermogensbeheerders van het fonds worden op kwartaalbasis geëvalueerd. De uitkomsten worden besproken in de Beleggingscommissie en de rapportages worden naar het Bestuur gestuurd. Het Bestuur houdt hiermee naast inzicht in de performance van de beheerders onder andere ook zicht op de structuur en de inrichting van het monitoring proces van de vermogensbeheerders. Eenmaal per jaar wordt een analyse gedaan over het functioneren in het afgelopen jaar en wordt een advies gegeven al dan niet door te gaan met de betreffende beheerder. Deze jaarlijkse evaluatie heeft ook in 2013 plaatsgevonden.

Na het bekend worden van de nieuwe pensioenovereenkomst medio 2013 heeft het Bestuur onderzocht of en op welke wijze de regeling door het fonds zou kunnen worden uitgevoerd. Dit onderzoek heeft mede plaats gevonden aan de hand van een ALM-studie. Naar aanleiding van deze studie heeft het Bestuur in 2013 gesproken over het beleggingsbeleid in 2014. Uiteindelijk bleken de aanpassingen beperkt van aard te zijn.

Eind 2012 heeft het Bestuur besloten om het beleggingsrisico te verminderen ('de-risiken') door staatsobligaties aan te kopen, ten koste van de aandelenportefeuille. Aanleiding van deze maatregel was de wens om tijdelijk de beleggingsrisico's te beperken in de periode dat er nog geen zekerheid over een nieuwe pensioenregeling was. Dit heeft er toe geleid dat er minder neerwaarts risico werd gelopen over het belegd vermogen, waarbij wel tijdelijk buiten de tactische marges werd belegd. In de laatste maanden van 2013 is op basis van de eerder genoemde ALM-studie het beleggingsbeleid op onderdelen aangepast. Daarop heeft het Bestuur besloten het 'de-risking beleid' weer grotendeels terug te draaien door staatsobligaties te verkopen en aandelen aan te kopen. Ultimo verslagjaar kwamen de beleggingscategorieën hierdoor weer binnen de tactische marge.

■ 3.5.2.1 Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het Bestuur heeft in 2010 het beleid vastgesteld met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen. Dit is vastgelegd in het beleidsplan beleggingen. Via de website van het fonds is dit voor iedereen beschikbaar.

Het Bestuur is van mening dat het meewegen van informatie over milieu-, sociale- en governance (ESG) risico's een bijdrage kan leveren aan een betere besluitvorming over beleggen. Daarnaast kan het meewegen van relevante informatie het risico op reputatieschade voor het fonds verminderen.

Ondernemingen waarin belegd wordt, worden bijvoorbeeld aangespoord om rekening te houden met de gevolgen van hun handelen voor mens en milieu. Dit vermindert dan bijvoorbeeld het risico dat een onderneming ecologische schade aanricht en draagt er toe bij dat ondernemingen zich bewuster zullen inzetten voor een beter milieu.

Het Bestuur heeft hierbij gekozen voor een 'gematigde opstelling'. Dit betekent dat steeds goed wordt onderzocht of aanvullende beleidsmaatregelen ten gunste van het maatschappelijk verantwoord beleggen op een efficiënte manier genomen kunnen worden binnen het huidige beleggingsbeleid. Met de verschillende vermogensbeheerders van het fonds wordt besproken in hoeverre, binnen de grenzen van de bestaande afspraken, hiermee rekening wordt gehouden. Op deze manier wordt bijvoorbeeld gestimuleerd dat de vermogensbeheerders de algemene principes aangaande dit beleid onderschrijven.

Voorbeelden van deze principes zijn dat ondernemingen geen gebruik maken van kinderarbeid of niet betrokken zijn bij productie, handel en onderhoud van controversiële wapens.

Daarnaast worden de reeds genomen maatregelen bij vermogensbeheerders geïnventariseerd, bijvoorbeeld het rekening houden met maatschappelijke verantwoordelijkheid in het actief stembeleid voor het fonds op aandeelhouders.

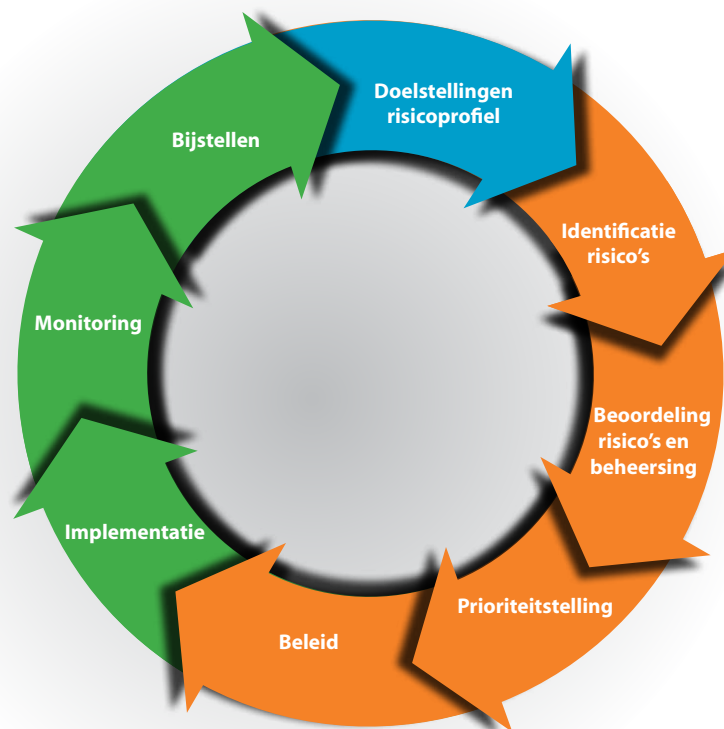
dersvergaderingen. Nadrukkelijk wordt gestreefd naar het voorkomen van blootstelling aan onacceptabele ESG-risico's, onder meer door het uitsluiten van de meest omstreden ondernemingen door de vermogensbeheerder. Dit zijn bijvoorbeeld ondernemingen betrokken bij de productie, onderhoud en/of handel van controversiële wapens.

De invulling van het beleid is aan de hand van bovenstaande maatregelen ingevoerd. Op de website van het fonds is de meest recente lijst met uitsluitingen gepubliceerd. Rekening houdend met de effecten voor de verschillende belanghebbenden van het fonds zal over de verdere uitwerking en de implementatie worden besloten. Nieuwe ontwikkelingen en resultaten op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen zullen steeds worden gemeld op de website van het fonds.

■ 3.6 Integraal risicomanagement

Integraal risicomanagement (IRM) is het proces waarmee invulling wordt gegeven aan de risicobeheersing en dit geldt als basis voor het besluitvormingsproces van het Bestuur van Pensioenfonds Gasunie.

Voor het geheel van de risico's waarmee het pensioenfonds te maken krijgt (financieel en niet-financieel), dient continu een cyclus te worden doorlopen van het opstellen van de risicostrategie, het identificeren van de risico's, de risicobeheersing, monitoring en terugkoppeling met betrekking tot de beheersing van deze risico's.

■ FIRM

In de integrale risicoanalyse staan alle risico's beschreven waaraan het fonds is blootgesteld en de maatregelen die het fonds heeft genomen om, indien noodzakelijk, deze risico's te beheersen. De risicoanalyse is gebaseerd op de analysemethode FIRM (Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode) die door DNB wordt gebruikt. FIRM focust op de volgende vier pijlers: solvabiliteit, liquiditeit, beheersing en integere bedrijfsvoering en organisatie.

Het Bestuur heeft de integrale risicoanalyse eind 2009 vastgesteld. In de periode vanaf 2009 zijn veel stappen gezet om het risicobeleid te verbeteren, zoals het implementeren van het nieuwe strategische risicobeleid met bijbehorende risicomonitor, het vastleggen van uitbestedingstrajecten van het vermogensbeheer, de uitbesteding

van de compliance functie en het vastleggen van procedures in het handboek bestuursbureau. In de aangepaste versie van de integrale risicoanalyse die begin 2012 door het Bestuur is besproken zijn deze verbeteringen vastgelegd. De integrale risicoanalyse is begin 2013 opnieuw door het Bestuur beoordeeld en op enkele punten aangepast. De integrale risicoanalyse zal worden geïntegreerd in het integraal risicomanagement.

■ Risicoparagraaf

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De doelstelling van het fonds is het op de lange termijn nakomen van de nominale pensioenaanspraken en pensioenrechten, alsmede het streven naar het waardevast houden van ingegane pensioenen en premievrije pensioenaanspraken.

Voor het realiseren van deze doelstelling is het beleggingsbeleid zodanig vormgegeven dat de beleggingsresultaten van het fonds op de lange termijn zo hoog mogelijk zijn, onder een aanvaardbaar risico. Hoewel het rendement op de portefeuille dus een hoge prioriteit heeft, staat een zorgvuldige afweging tussen risico en rendement voorop. In deze paragraaf wordt ingegaan op risico's gerelateerd aan het beleggingsbeleid van het fonds, en op andere risico's die het fonds loopt.

Voor de wijze waarop een aantal van deze risico's zijn afgedekt en de kwantificering van deze risico's wordt tevens verwezen naar de "Risicoparagraaf" in de jaarrekening.

■ Beleid en risicobeheer

Het fonds heeft zijn beleid verwoord in de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN). Algemene leidraad voor het uitvoeren van de beheertaken is risicomijdend operationeel management. Het fonds heeft maatregelen genomen om risico's te beperken en beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van de te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van een ALM-studie. Een ALM-studie is een analyse van de invloed van de beleidsinstrumenten op de financiële positie van het fonds en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's. Bij deze evaluatie spelen zowel de huidige financiële positie, alsmede de financiële positie van het fonds in de toekomst een rol. In 2013 is een ALM-studie uitgevoerd. De ALM-studie heeft geleid tot een aanpassing van de Strategische Asset Allocatie.

Om te toetsen of het beleid op lange termijn tot de gewenste ontwikkeling leidt, voert het fonds minimaal eens in de drie jaar een continuïteitsanalyse uit. Met deze continuïteitsanalyse wordt ten minste inzicht gegeven in de volgende onderdelen:

- de ontwikkeling van de financiële positie in de komende vijftien jaar;
- de bepalende factoren voor de financiële positie in de komende vijftien jaar;
- de financiële risico's van het fonds en de kans op het moeten nemen van noodmaatregelen;
- de mate van inzet van de beleidsinstrumenten of zogeheten sturingsmiddelen;
- de verwachting over de toeslagverlening;
- de mate van acceptatie van de aannames over de financiële rendementen en bestandsontwikkeling.

Het fonds heeft deze continuïteitsanalyse in 2012 voor het laatst uitgevoerd. Dit heeft niet geleid tot aanpassingen van het beleid.

Het fonds heeft een financieel crisisplan opgesteld. Een financieel crisisplan is een beschrijving van maatregelen die het fonds kan inzetten indien de doelstelling van het fonds in gevaar komt. Dat gevaar ontstaat als de dekkingsgraad zich bevindt op of beweegt richting kritische waarden. Het crisisplan is onderdeel van de ABTN en wordt als zodanig jaarlijks herzien.

■ Financiële risico's

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de nominale pensioenverplichtingen.

Het solvabiliteitsrisico wordt in het FTK onderverdeeld in de volgende risicocategorieën: renterisico, marktrisico op zakelijke waarden, valutarisico, grondstoffenrisico, kredietrisico en verzekeringstechnisch risico. Een kwantitatieve en kwalitatieve toelichting van deze risico's zijn opgenomen in de "Risicoparaagraaf" in de jaarrekening.

Concentratierisico

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt over regio's, economische sectoren en/of tegenpartijen. Een kwantitatieve en kwalitatieve toelichting van dit risico is eveneens opgenomen in de "Risicoparaagraaf" in de jaarrekening.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor ontstaat het risico dat het fonds niet aan zijn kortetermijn verplichtingen kan voldoen. Dit risico wordt beheerst door in het beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor liquiditeiten en liquide beleggingen.

Inflatierisico

Het fonds kent een voorwaardelijk toeslagbeleid. In een eindloonregeling betekent dit voor pensioengerechtigden en gewezen deelnemers dat er koopkrachtverlies van opgebouwde rechten kan optreden. Om de kans te verminderen dat er gedurende een periode met hoge inflatie een substantieel koopkrachtverlies optreedt, wordt door het fonds belegd in producten die beter presteren gedurende een periode met toenemende inflatieverwachtingen. Voorbeelden zijn ILB's en grondstoffen.

■ Niet-financiële risico's

Sponsorrisico

Het fonds heeft een directe economische en contractuele band met de werkgevers Gasunie en GasTerra als sponsors van het fonds. De contractuele band is geregeld in de uitvoeringsovereenkomsten en deze afhankelijkheid vertaalt zich in risico's voor het fonds, de zogenaamde sponsorrisico's. De sponsorrisico's zijn echter beperkt doordat beide sponsors financieel krachtige ondernemingen zijn, zoals blijkt uit hun credit ratings.

Omgevingsrisico

Hieronder worden de risico's voor het fonds verstaan als gevolg van veranderingen in zijn externe omgeving. Het fonds volgt de ontwikkelingen op verschillende aandachtsgebieden door onder andere deel te nemen aan congressen, het volgen van vakliteratuur en te participeren in koepelorganisaties. Het Bestuur wordt hierbij ondersteund door het bestuursbureau. Dit is van belang om tijdig te kunnen reageren op externe veranderingen.

Uitbestedingsrisico's (o.a. operationeel en IT risico)

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van het pensioen- en vermogensbeheer, bestuursondersteuning en de integrale advisering van het fonds inzake het beleid op communicatie-, juridisch, fiscaal, actuariael en beleggingsterrein. Het operationeel risico heeft betrekking op de continuïteit, integriteit en kwaliteit van de dienstverlening. Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel worden geschaad. Het uitbestedingsrisico, inclusief het operationele risico, wordt gemitigeerd door de afspraken (kwaliteitseisen) in de uitbestedingsovereenkomst met de externe partijen en het daaraan verbonden Service Level Agreement (SLA). Er wordt hier specifiek aandacht besteed aan de regelgeving van DNB op het gebied van uitbesteding.

Monitoring van de uitvoering door het Bestuur van het fonds vindt plaats op basis van de periodieke rapportages van de externe uitvoerders over de uitgevoerde werkzaamheden. Het Bestuur wordt hierbij ondersteund door het bestuursbureau.

Tevens heeft het fonds van meerdere uitvoerders een ISAE 3402 type II-rapport ontvangen. De ISAE 3402-rapportage geeft inzicht in de wijze van beheersing van de operationele risico's en geeft aan of de uitvoerder 'in control' is.

Integriteitsrisico

DNB verstaat hieronder het risico dat de integriteit van het fonds dan wel van het financiële stelsel wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van de organisatie, dan wel van betrokken medewerkers. Dit in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke en door het fonds opgestelde normen. Het fonds heeft een klachten- en geschillenregeling en een regeling misstanden. Het fonds heeft een gedragscode opgesteld, waaraan de verbonden personen en insiders zich moeten houden. Dit wordt jaarlijks gecontroleerd door de compliance officer.

Juridische risico's

Het fonds loopt het risico te worden aangesproken in rechte. Het fonds heeft daartoe onder andere de volgende maatregelen genomen:

- Er vindt periodiek toetsing van de fondsdocumenten bij wetwijzigingen plaats. TKP en Towers Watson (adviserend actuaris) stellen waar nodig wijzigingen voor aan het Bestuur. Daarnaast informeren beide partijen het fonds periodiek over actuele ontwikkelingen.
- Het fonds ziet erop toe dat besluitvorming consistent en goed gedocumenteerd plaatsvindt. Deze documentatie zorgt ervoor dat ook derden de inhoud en werking van dit beleid kunnen volgen.
- De wettelijk verplichte communicatiemomenten zijn vastgelegd in een communicatieplan. Naast deze vereisten heeft het fonds zelfstandige communicatiedoelstellingen.
- Met alle externe uitvoerende partijen zijn over de uitvoering van werkzaamheden contractuele afspraken gemaakt. Partijen dienen regelmatig te rapporteren over het wel of niet voldoen aan de gemaakte afspraken. Daar waar mogelijk heeft het fonds activiteiten gescheiden ondergebracht, waardoor partijen elkaar onderling controleren.

4 Beleggingen

■ 4.1 Marktontwikkelingen 2013

■ Het jaar 2013

Terugkijkend was 2013 een relatief rustig jaar met weinig echte schokken. Opvallende gebeurtenissen zoals het ineensstorten van de banksector in Cyprus en, (potentiële) conflicten in het Midden-Oosten hebben niet geleid tot grote correcties. Ook de aankondiging door de Amerikaanse centrale bank (FED) om geleidelijk het stimulerende geldmarktbeleid ("tapering") te verminderen zorgde niet voor een schok. Ondanks dit positieve nieuws is 2013 wederom een gematigd jaar geweest waarin de groei van net onder de 3% van de wereldeconomie voor het derde opeenvolgende jaar lager uitkomt dan het voorgaande jaar. De groeiverwachting was wederom hoger dan uiteindelijk werd gerealiseerd. Japan vormde hierop op een positieve uitzondering. De financiële sector, en vooral die in Europa, heeft dit relatief rustige jaar kunnen gebruiken om te herstellen en de overheden hebben de begrotingstekorten verder onder controle kunnen krijgen. Hierdoor lijkt er ultimo 2013 een fundamentele verbetering te zijn ten opzichte van een jaar terug.

■ Europa

Voor het tweede jaar op rij kwam de economische groei in Europa uit op gemiddeld 0%. De economische zwaargewichten Verenigd Koninkrijk en Duitsland lieten per saldo groei zien. Landen als Spanje, Italië en ook Nederland waren het grootste deel van het jaar nog in de ban van de recessie. Een afname van de macro-economische onevenwichtigheden in Europa is een vereiste voor duurzame rust op de financiële markten. Positief is dat de concurrentieposities van kwetsbare landen zoals Spanje, Portugal, Ierland en Griekenland duidelijk aan het verbeteren zijn. Er zijn in deze landen veel hervormingen doorgevoerd. Mede dankzij bezuiniging op overheidsuitgaven, verbetering van marktwerking en daardoor verbetering van de concurrentieposities zijn ook de betalingsbalansverhoudingen in het eurogebied evenwichtiger geworden. Dit betekent dat de tekorten op de lopende rekening van de zwakkere lidstaten snel teruglopen. Daarbij speelt overigens ook de zwakke binnenlandse vraag en de daaruit volgende teruglopende invoer ook een rol van betekenis. Het hervormingstempo in grote EMU-landen als Italië en Frankrijk blijft echter nog achter. Sinds september 2012, toen de Europese Centrale Bank haar nieuwste monetaire ondersteuningsprogramma aankondigde, het zogeheten 'Outright Monetary Program', zijn er verdere stappen gezet om een langdurige stagnatie van de economie te voorkomen. Dit programma is overigens nog niet getest, de aankondiging ervan bleek voldoende om de markten te kalmeren. Andere getroffen en voorgenomen maatregelen in de eurozone omvatten de reeds eind 2011 in gang gezette steun aan de geldmarkt door de ECB, de oprichting van de bankenunie eind 2014 en het reeds enkele jaren geleden in gang gezette beleid van structurele hervormingen in landen om hun begrotingstekort binnen de toegestane marges te houden, de economische groei te verhogen en de werkloosheid weer terug te dringen. Op korte termijn, en daarmee zeker in 2013, hebben deze maatregelen de economische groei geraakt. De structurele hervormingen leidden in eerste instantie tot forse bezuinigingen. In de tweede helft van 2013 lijkt de economie het dieptepunt te zijn gepasseerd.

■ Nederland

In Nederland kende het verslagjaar ook een vrij rustig verloop. De Nederlandse economie herstelde echter trager dan andere kernlanden in het eurogebied. Dit komt voornamelijk door achterblijvende binnenlandse bestedingen zoals de consumptie en (woning)investeringen.

Het achterblijven van de consumptie wordt voornamelijk veroorzaakt door een zwakke loonontwikkeling, belasting en premieverhogingen, oplopende zorgkosten, balansherstel bij de huishoudens, overheid en pensioenfondsen. Daarnaast hebben de huishoudens ook last van de daling van de huizenprijzen en de daaruit volgende restschulden. Ook kiezen zij er in veel gevallen voor om hun hypotheekschuld versneld af te lossen.

Bedrijven ondervinden onder meer hinder van de verscherpte voorwaarden voor het verstrekken van kredieten door banken.

Deze strakkere voorwaarden hangen samen met de balansversterking door banken en met de hoge herfinancieringskosten en –risico's bij langlopende leningen. Ook de zwakke positie van veel bedrijven verkleint hun mogelijkheid om krediet aan te trekken. Alternatieve vormen van financiering kunnen de verminderde kredietverstrekking door banken nog onvoldoende compenseren.

De groei van de export kon de teruglopende binnenlandse bestedingen grotendeels opvangen, maar per saldo resteerde in 2013 een economische krimp met slechts 0,8% groei. De werkloosheid is daardoor verder opgelopen.

■ Resultaten voor het fonds

Per saldo hebben bovenstaande ontwikkelingen er voor gezorgd dat het fonds een portefeuillerendement van 0,7% heeft behaald. Hierdoor is in termen van absoluut rendement het eindresultaat over 2013, net als de voorgaande vier jaar, positief. Het positieve rendement van de aandelenportefeuille, deels negatief beïnvloed door de 'de-risking', werd verder verkleind door de negatieve rendementen op grondstoffen- en de obligatieportefeuille. De 'de-risking' is eind 2013 afgebouwd. De gedaalde waarde van obligaties hangt samen met een gestegen rente die echter de verplichtingen nog harder deed dalen. Dit werkte per saldo gunstig op de dekkingsgraad.

■ Verwachting 2014

De wereldeconomie herstelt verder van de crisis, maar de mate van herstel verschilt per regio. Opvallend hierbij is dat de motor achter de mondiale groei weer terug aan het verschuiven is van opkomende naar ontwikkelde landen. Overigens geldt dat de opkomende economieën met circa 5% ook in 2014 nog de hoogste groeicijfers zullen tonen. Voornamelijk de Verenigde Staten en Japan lijken snel te kunnen herstellen. De relatieve lage koers van de Amerikaanse dollar en de Japanse Yen geven een extra zetje aan dit proces. Japan lijkt daarnaast op korte termijn te gaan profiteren van de Btw-verhogingen die dit jaar doorgevoerd worden en de consument naar verwachting aan zal zetten de aankopen te vervroegen. Als dit effect ten einde komt is het echter de vraag of Japan het positieve momentum vast kan houden.

De Verenigde Staten hebben een relatief gezonde financiële sector en er is duidelijk sprake van loongroei. De investeringen nemen toe. Een belangrijke succesfactor is de voorspelbaarheid van de aanpassingen in het monetaire beleid. Het herstel in Europa is veel minder sterk daar de economie en veel banken er slechter voor staan. In Europa is de verwachting dat er komend jaar een groei van 1% zal zijn. Deze groei wordt voornamelijk gedragen door een sterke groei van de economische zwaargewichten Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Door hun toegenomen concurrentiekracht zullen de landen uit de periferie hierbij kunnen aansluiten. De angst voor het uiteenvallen van de eurozone neemt verder af. Dat leidt tot dalende kapitaalmarktrentes in de periferie, waardoor deze landen verder herstellen. Gewaakt moet worden voor teveel optimisme. Een mogelijke schok kan veroorzaakt worden door de kwaliteitstest van de Europese bankensector. De relatief hoge koers van de euro zal de Europese export onder druk zetten. De voornamelijk in de perifere landen extreem opgelopen werkloosheid vormt een zorgelijk aspect.

■ Marktontwikkeling per categorie

Aandelenmarkten

Voor aandelen was 2013 een heel goed beursjaar met een koerswinst van meer dan 25% (total return) in de geïndustrialiseerde landen. Het thema van het jaar was de focus van de beleggers op aandelen. De volatiliteit was relatief laag en zelfs de financiële problemen van Cyprus, (potentiële) conflicten in het Midden-Oosten en verkrapping van het monetaire beleid in de Verenigde Staten hebben niet geleid tot grote correcties. De ontwikkelde landen trekken de wereldeconomie weer en de opkomende markten blijven achter. Vooral Japan heeft, dankzij zeer verregaande maatregelen zoals inflatiedoelstellingen, negatieve rentes, kwantitatieve verruiming, het opkopen van obligaties en het verzwakken van de Japanse yen (het zogenaamde Abenomics) een zeer goed jaar achter de rug. Zorgelijk is dat de winst per aandeel wereldwijd relatief laag blijft. De stijging van de aandelenkoersen wordt niet gedragen door sterke onderliggende waarden maar vloeit voort uit een combinatie van liquiditeit, uitblijven van een nieuwe crisis en de zoektocht naar rendement.

Vastgoedmarkten

Het beeld voor beursgenoteerde vastgoedfondsen was in 2013 matig. De eerste helft van 2013 was nog goed, maar in de tweede helft zorgde rentestijging voor een negatief rendement. Over het gehele jaar sloot vastgoed (wereldwijd gemeten) af rondom 0%.

Grondstoffenmarkten

Voor grondstoffen was 2013 wederom een moeilijk jaar. De index is ongeveer 10% gezakt. Een belangrijke ontwikkeling is dat de correlatie tussen grondstoffen enerzijds en het economisch sentiment anderzijds weer afneemt. Dit

betekent dat de grondstoffenprijzen weer voornamelijk gevormd worden door vraag en aanbod in plaats van het economische klimaat. Goud daalde in waarde met 30% en energie liet een positief resultaat zien.

Obligatiemarkten (vastrentende markten)

Door de opgelopen rente is 2013 een slecht jaar geweest voor staatsobligaties. De Europese AAA-staatsobligaties hebben een rendement van -2,1% behaald. Dit komt mede door de relatieve politieke en economische rust in 2013 daar hoogste rating staatsobligaties gebaat zijn bij onrust. De economische ontwikkelingen en een kleinere kans op recessie hebben geleid tot (aankondiging van) normalisatie van monetair beleid. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de eerder genoemde tapering waardoor wereldwijd de kapitaalrentes stegen. Europese kredietobligaties hebben wel een rendement van rond de 2% laten zien. De onzekerheidspremie op het rendement van deze obligaties zakte meer dan de toename van de rente. Ook dit hangt samen met het toenemende vertrouwen in de economie.

Liquide middelen

Het 3-maands Euribor tarief is een indicator voor het rendement op liquide middelen. Dit tarief steeg gedurende het verslagjaar van 0,2% naar ongeveer 0,3% ultimo jaar. Dit is historisch gezien nog steeds een extreem laag niveau. Tot 2009 lag het 3-maands Euribor tarief hoofdzakelijk tussen de 2 en 5%. De reden voor het voortduren van deze historisch lage tarieven ligt in het feit dat de centrale banken de officiële rentes tot nagenoeg 0% hebben verlaagd en daarbij de banken ruimhartig van financiering hebben voorzien. Dit met het doel om veel liquiditeit in de markt te brengen. In de praktijk betekent dit dat liquide middelen in het interbancaire circuit nagenoeg geen rendement meer opleveren.

Valutamarkten

In 2013 is de euro gestegen ten opzichte van bijna alle voor het fonds belangrijke valuta's. De stijging ten de Amerikaanse Dollars (USD) bedroeg 4,6%, bij de Japanse Yen (JPY) 26,9% en bij de Britse Ponden (GBP) 2,9%.

■ 4.2 Resultaten beleggingsportefeuille

■ Algemeen

Alle beleggingen in dit hoofdstuk zijn vermeld tegen de marktwaarde en zijn inclusief te vorderen intrest en dividendbelasting. Voor beurs verhandelde effecten is de marktwaarde de beurskoers. Voor beleggingen waarvoor geen beurskoers beschikbaar is, wordt de Net Asset Value volgens opgave van de vermogensbeheerder of een waardering volgens een algemeen geaccepteerd model als indicatie gebruikt voor de marktwaarde.

Sinds 2011 wordt er qua indeling in de feitelijke en strategische beleggingsportefeuille gewerkt met een zogeheten matching- en returnportefeuille structuur.

De matchingportefeuille bestaat voornamelijk uit risicovrije staatsobligaties, kredietobligaties aangevuld met renteswaps en heeft als doel om te zorgen voor een stabiele ontwikkeling van de financiële positie van het pensioenfonds door het nominale renterisico te beperken. De returnportefeuille bestaat veelal uit zakelijke waarden en heeft als doel het behalen van een hoog rendement om goede indexatiekansen voor de (gewezen) deelnemers van het pensioenfonds te creëren. Daarnaast is er een overlayportefeuille. Deze portefeuille bevat de derivaten waarmee de risico's van het pensioenfonds separaat worden bijgestuurd. Het betreft hier onder andere aandelenputs en valutatermijntransacties.

Deze indeling sluit goed aan bij het beleggingsbeleid van het pensioenfonds dat enerzijds risicobewust maar anderzijds resultaatgericht is. In onderstaande tabel en toelichting wordt beschreven hoe de feitelijke en strategische indeling van het belegd vermogen gehanteerd door het fonds aansluit op RJ610 indeling in de jaarrekening.

Overzicht belegd vermogen voor risico fonds

Bedragen in miljoen euro

	Stand RJ610 €	Verschil €	2013			2012		
			€	%	Norm	€	%	Norm
Matching								
Vastrentend	616,6	-213,7	402,9	35,0	32,5	497,4	45,0	32,5
Liquiditeiten en swaps	0,0	64,0	64,0	6,0	2,5	77,1	7,0	2,5
Overige beleggingen	2,7	-2,7						
Totaal Matching	619,3	-152,4	466,9	41,0	35,0	574,5	52,0	35,0
Return								
Inflation linked-bonds	-	111,9	111,9	10,0	12,5	116,8	11,0	12,5
Aandelen Vastgoedmaatschappijen	89,6	0,0	89,6	8,0	10,0	91,8	8,0	10,0
Aandelen	395,5	-	395,5	34,0	35,0	257,3	23,0	35,0
Commodities	-	80,9	80,9	7,0	7,5	67,9	6,0	7,5
Totaal Return	485,1	192,8	677,9	59,0	65,0	533,8	48,0	65,0
Overlay								
Derivaten	49,7	-49,7	0,0					
Valutaderivaten	0,0	3,1	3,1			6,8		
Swaptions	0,0	3,1	3,1			6,7		
Aandelenopties	0,0	3,1				8,9		
Totaal Overlay	49,7	-40,4	9,3			22,4		
Totaal (excl. overlay)	1.154,1	0,0	1.154,1	100,0	100,0	1.130,7	100,0	100,0

Toelichting bij de tabel

In de kolom "Verschil" wordt het verschil aangegeven tussen de standen van ultimo 2013 op basis van RJ610 indeling en de indeling zoals het fonds die gebruikt.

Categorie vastrentend: Totaal gecorrigeerd een bedrag van € 213,7 miljoen.

€ 111,9 miljoen gaat over van vastrentende waarden naar inflation-linked bonds in de returnportefeuille. Dit betreft obligaties uitgegeven door Duitsland en Frankrijk met een inflatie gerelateerde coupon;

€ 78,6 miljoen aan kortlopend Amerikaans staatspapier gaat over van vastrentend naar commodities;

€ 23,2 miljoen gaat over van vastrentende waarden naar liquide middelen. Dit betreft obligaties met een kortlopend rentekarakter en een deposito.

Categorie liquide middelen en swaps: Totaal toegevoegd een bedrag van € 64,0 miljoen.

€ 23,2 miljoen gaat over van vastrentende waarden naar liquide middelen. Dit betreft obligaties met een kortlopend rentekarakter en een deposito;

€ 1,7 miljoen aan banksaldi wordt toegevoegd aan liquide middelen.

€ 39,1 miljoen die onder RJ610 is meegenomen onder derivaten wordt toegewezen aan interest swaps. Let op dat het bedrag van € 39,1 miljoen inclusief opgelopen rente is.

Categorie overige beleggingen: Totaal gecorrigeerd een bedrag van € 2,7 miljoen.

€ 1,7 miljoen aan banksaldi gaat over van overige beleggingen naar liquide middelen.

€ 1,0 miljoen aan banksaldi gaat over van overige beleggingen naar commodities.

Categorie inflation-linked bonds: Totaal toegevoegd een bedrag van € 111,9 miljoen.

€ 111,9 miljoen is overgegaan van vastrentend naar inflation-linked bonds.

Categorie commodities: Totaal toegevoegd een bedrag van € 80,9 miljoen.

€ 78,6 miljoen aan kortlopend Amerikaans staatspapier is overgegaan van vastrentend naar de categorie commodities. Dit waardepapier dient als onderliggende waarde bij de Total return swaps;

€ 1,0 miljoen aan banksaldi is overgegaan van liquide middelen naar de categorie commodities. Ook deze middelen dienen als onderliggende waarde bij de Total return swaps;

€ 1,3 miljoen aan een overlopende ontvangst is overgegaan van derivaten naar commodities. Deze ontvangst hangt samen met een commodity swap afrekening rond jaar ultimo.

Categorie derivaten: Deze categorie ad € 49,7 miljoen is toegewezen aan:

€ 39,1 miljoen aan interest swaps;

€ 3,1 miljoen aan valuta derivaten;

€ 3,1 miljoen aan swaptions;

€ 3,1 miljoen aan aandelen opties.

€ 1,3 miljoen aan overlopende ontvangsten in verband met commodities.

In de risicoparagraaf worden de onderliggende valuta exposures in detail weergegeven.

In december 2012 heeft het Bestuur besloten om het beleggingsrisico te verminderen ("de-risken") totdat er meer duidelijkheid is over de pensioenregeling door de aankoop van staatsobligaties ten koste van de aandelenportefeuille. In 2013 was deze zekerheid er en volgde, na vaststelling van de strategische asset allocatie op basis van een ALM studie, een verkoop van staatsobligaties ten gunste van de aandelenportefeuille. De wegingen ultimo 2013 op basis van de marktwaarde van de beleggingen kwamen daarmee in lijn met de strategische beleggingsmix. De wegingen van de strategische beleggingsmix zijn in 2013 ten opzichte van 2012 gering gewijzigd.

■ Aandelenfondsen

De aandelenportefeuille bestaat volledig uit indexfondsen bij een externe beheerder. Gedurende 2013 is de totale aandelenportefeuille met € 138 miljoen in waarde toegenomen tot € 395 miljoen voornamelijk door aankoop van aandelen in verband met het beëindigen van het de-risken gecombineerd met een waardestijging. Het relatieve belang van aandelen in de totale beleggingsportefeuille ultimo 2013 is hierdoor duidelijk toegenomen ten opzichte van ultimo 2012.

	Marktwaarde aandelen in € miljoen		Marktwaarde aandelen in % van totaal	
	Ultimo 2013	Ultimo 2012	Ultimo 2013	Ultimo 2012
Europa	155	99	39	39
Verenigde Staten	125	50	31	20
Canada	20	10	5	4
Japan	31	32	8	12
Rest Verre Oosten	14	24	4	9
Opkomende markten	50	42	13	16
Totaal	395	257	100	100

De geografische spreiding voor aandelen (in %) is in december 2013 gewijzigd door de allocatie naar de regio's Verenigde Staten, Canada en Europa te verhogen, samenhangend met het beëindigen van het 'de-risking beleid' en het beleggen van de ontvangen depots.

■ Vastgoedfondsen

Ultimo 2013 is er voor € 89,6 miljoen belegd in vastgoedfondsen. Dit is een kleine afname van € 3 miljoen ten opzichte van de stand ultimo 2012. Ongeveer 53% van de vastgoedportefeuille is belegd in beursgenoteerde vastgoedfondsen en de overige 47% is belegd in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen.

■ Grondstoffen

Ultimo 2013 is voor € 80,9 miljoen belegd in grondstoffen middels zogeheten 'total return swaps'. Dit zijn onvoorwaardelijke derivaten. De bij de swaps behorende onderliggende waarden zijn US Treasury Bills met een maximale looptijd van 1 jaar.

■ Vastrentende waarden

Ultimo 2013 is er voor € 515 miljoen belegd in langlopende vastrentende waarden (obligaties), waarvan € 303 miljoen belegd in staatsobligaties met een vaste coupon, € 112 miljoen in inflation-linked bonds (ILB's) en € 100 miljoen belegd in kredietobligaties. De waarde van de beleggingen in obligaties is met bijna € 100 miljoen afgenomen ten opzichte van ultimo 2012. Deze daling is grotendeels veroorzaakt door netto verkopen verband houdend met het beëindigen van het de-risken beleid. Verder was sprake van waardedaling gedurende 2013.

	Marktwaarde obligaties in € miljoen		Marktwaarde obligaties in % van totaal	
	Ultimo 2013	Ultimo 2012	Ultimo 2013	Ultimo 2012
Reguliere (nominale) staatsobligaties	303	399	59	65
Inflation-Linked Bonds	112	117	22	19
Overige kredietobligaties	100	98	19	16
Totaal	515	614	100	100

In december 2013 is besloten de beleggingen in staatsobligaties te verminderen. Het gaat daarbij om staatsobligaties van de meest kredietwaardige eurolanden, waaronder Duitsland, Frankrijk, Finland, Oostenrijk en Nederland. De spreiding ultimo 2013 over staatsobligaties, ILB's en kredietobligaties is daardoor weer in lijn gebracht met de strategische mix die voorschrijft dat 20% van de vastrentende portefeuille belegd is in kredietobligaties en 80% in nominale- en inflatie gerelateerde staatsobligaties (ILB's).

■ Liquide middelen

Ultimo 2013 is door het fonds voor € 24 miljoen aangehouden als liquide middelen. Dit betekent een minieme stijging van € 1 miljoen ten opzichte van het jaar daarvoor.

■ Derivaten

Beleggingen in aandelen, vastgoedfondsen en grondstoffen kunnen ook buiten het eurogebied plaatsvinden. De voorname valutarisico's zijn in US Dollars, Japanse Yen en Britse Pond. Voor zover deze beleggingen niet in euro's luiden, wordt door middel van valutaderivaten het valutarisico grotendeels afgedekt. Eind 2013 wordt o.a. valutarisico gelopen op een aantal aandelenbeleggingen in ongeveer 20 landen in opkomende markten (ongeveer gelijk aan 5% van de totale beleggingsportefeuille). Sinds 2011 wordt vanwege liquiditeit technische redenen het valutarisico van de grondstoffenportefeuille niet meer afgedekt.

Het pensioenfonds heeft in 2013 gebruik gemaakt van rentederivaten. De rentederivaten hebben ultimo jaar een marktwaarde van € 42 miljoen en bestaan uit twee types, namelijk onvoorwaardelijke (swaps) en voorwaardelijke (swaptions) rentederivaten. Het doel van deze derivaten is het nominale renterisico van de verplichtingen aanvullend af te dekken bovenop de reeds bestaande renteafdekking van de portefeuille met vastrentende waarden.

	Feitelijke afdekking voor de gevolgen van extreme rentedaling in % van de TV*	Strategische afdekking voor de gevolgen van extreme rente daling in % van de TV*
Renteafdekking door obligaties en rentederivaten		
Nominale obligaties en swaps	43	40
Swaptions	13	20
Totaal	56	60

*TV staat voor Technische voorzieningen.

De onvoorwaardelijke rentederivaten (swaps) beschermen samen met de staats- en kredietobligatiebeleggingen het pensioenfonds tegen de gevolgen van een rentedaling. Ultimo 2013 was op die manier ongeveer 43% van het renterisico van de verplichtingen afgedekt.

De voorwaardelijke rentederivaten (swaptions) beschermen het pensioenfonds vooral indien er een extreme rentedaling plaatsvindt. Bij een extreme rentedaling (meer dan 2% punt) was ultimo 2013 ongeveer 13% van het renterisico van de verplichtingen afgedekt. Bij een lichte rentedaling (kleiner dan 0,5%) zal de effectieve afdekking tussen 7 en 10% liggen. Dit betekent dat op balansdatum ongeveer 50% van de Technische voorzieningen is afgedekt tegen de gevolgen van een lichte rentedaling en in totaal ongeveer 56% van de Technische voorzieningen (TV) is afgedekt tegen de gevolgen van een extreme rentedaling. Inzet van swaptions heeft als voordeel dat een goede bescherming tegen de gevolgen van een sterke rentedaling wordt geboden, terwijl het opwaartse potentieel bij een rentestijging behouden blijft.

Voorwaardelijke aandenderivaten worden gebruikt om het pensioenfonds te beschermen tegen forse waardedalingen van de aandelenportefeuille. Ultimo 2013 hebben de aandelenput-opties een waarde van € 3 miljoen. Initieel is er een bescherming van de aandelenportefeuille afgesloten op 80% van de marktcoersen op moment van aankoop. Vanwege de stijging van de aandelenmarkten in 2013 is de volledige aandelenportefeuille afgedekt op een gemiddeld niveau van 72%. Hiermee is de aandelenportefeuille beschermd tegen een eventuele toekomstige waardedaling van meer dan 28%.

■ Maatschappelijk verantwoord beleggen

De maatschappelijke rol van pensioenfondsen treedt in toenemende mate op de voorgrond. Dit wordt mede veroorzaakt door de maatschappij die kritisch volgt hoe de pensioenfondsen omgaan met hun stemrecht. Op grond van de Code Tabaksblat moeten de institutionele beleggers stembeleid vaststellen, transparant zijn over het stembeleid en transparant zijn over hun stemgedrag. Het pensioenfonds is zich dan ook bewust van zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid als professionele belegger. Het Bestuur van het pensioenfonds heeft per eind 2010 zijn stembeleid vastgesteld. In de tweede helft van 2010 is door het pensioenfonds een andere belangrijke stap gezet in dit traject, door beleid vast te stellen op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. Op de website van het fonds kan informatie gevonden worden over de geplande stappen op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. Het pensioenfonds heeft onder meer vanaf 2011 met de vermogensbeheerders besproken in hoeverre, binnen de grenzen van de bestaande afspraken, rekening kan worden gehouden met aanvullende maatregelen op het gebied van verantwoord beleggen. De implementatie hiervan is afgerond. Voor de aandelenportefeuille wordt er bij BlackRock belegd in aandelenfondsen waarin controversiële wapens zijn uitgesloten.

De aandelenbeleggingen van het pensioenfonds verlopen geheel via indexfondsen. Het pensioenfonds acht het daarom niet zinvol om een actief corporate governance beleid te voeren voor deze beleggingen en de daar onderliggende fondsen. Het stembeleid en -gedrag van de vermogensbeheerders waarmee het pensioenfonds zaken doet moet ten minste voldoen aan de Code Tabaksblat. Een voorbeeld hiervan is te vinden op de website van de vermogensbeheerder van het pensioenfonds voor aandelen (BlackRock). Daarnaast zijn de stem- en engagementrapportages van BlackRock te vinden op de website van het pensioenfonds. Voor grondstoffen en vastrentende waarden is stembeleid- en gedrag niet relevant. Bij de vastrentende waarden geldt dat bij de beleggingen in kredietobligaties in 2013 gebruik is gemaakt van een apart fonds waarin controversiële wapens en kinderarbeid zijn uitgesloten.

De vastgoedbeleggingen worden gehouden in beursgenoteerde- en in niet beursgenoteerde beleggingsfondsen. Van deze laatste categorie worden de aandeelhoudersvergaderingen wel actief bezocht. Door middel van dit 'actief aandeelhouderschap' worden fondsbeheerders uitgedaagd, om voor zover dat nog niet aanwezig is, te komen tot een scherp gedefinieerd duurzaamheidsbeleid.

■ Performance

Het behaalde totaalrendement op de beleggingen in 2013 bedroeg 0,7%. In 2012 was de performance 12,5%. Het gerealiseerde rendement op de beleggingsportefeuille (exclusief derivaten) bedroeg in 2013 1,1% en is 0,7%-punt lager dan het rendement van de benchmark index. Om een zuivere performancemeting te bewerkstelligen in de vergelijkingsgetallen zijn de derivaten niet meegenomen.

Derivaten hebben als doel om het pensioenfonds te beschermen in het geval dat de ontwikkeling van de financiële positie van het pensioenfonds onder druk komt te staan. Tegenover de kosten van deze derivaten ontstaan alleen in een periode met extreme koersbewegingen (daling van de rente of aandelenkoersen) opbrengsten. Het jaar 2013 gaf evenals het jaar 2012 duidelijk stijgende aandelenkoersen te zien en dus daalde de waarde van de aandelenderivaten in beide jaren.

Er zijn verschillende oorzaken voor de relatieve onderperformance van 0,7% op de portefeuille. Vooral de matchingportefeuille, bestaande voornamelijk uit obligaties en swaps, presteerde negatief. De oorzaak hiervan ligt vooral in het feit dat deze portefeuille wordt afgezet tegen de ontwikkeling van de waarde van de pensioenverplichtingen (VPV). Bij het waarderen van de verplichtingen gaat DNB sinds 2012 uit van een rentecurve die tendeert naar een vaste forward rente. Hierdoor leidde de rentestijging gedurende 2013 tot een minder scherpe daling van de VPV dan zou zijn gerealiseerd indien de zuivere marktrente zou zijn toegepast. Omdat als gevolg van het 'de-risking' beleid de feitelijke omvang van de matching portefeuille in 2013 beduidend hoger was dan de strategische weging in de index werd het totaal rendement op de portefeuille (ex overlay) sterk negatief beïnvloed, waardoor een duidelijke onderperformance ontstond.

Dit ondanks het feit dat zowel in het matching gedeelte als in het return gedeelte de realisatie beter was dan de corresponderende deelbenchmark.

Tabel performance

	in % belegd vermogen 2013		in % belegd vermogen 2012	
	Realisatie	Benchmark	Realisatie	Benchmark
Matchingportefeuille	-4,1	-6,1	16,4	10,7
Returnportefeuille				
ILB	-4,2	-4,1	12,3	11,9
Aandelen	16,3	16,6	15,4	15,1
Commodities	-10,1	-13,4	-0,7	-2,6
Vastgoedfondsen	2,6	1,5	13,8	8,3
Subtotaal return	6,4	6,3	12,7	11,5
Derivaten-overlay				
Swaptions	-0,5		0,2	
Valutaderivaten	1,3		-0,5	
Aandelenopties	-1,2		-1,4	
Subtotaalderivaten	-0,4		-1,7	
Totaal	0,7		12,5	

■ 4.3 Individueel pensioensparen

Met ingang van 2001 biedt het fonds zijn deelnemers de mogelijkheid tot "individueel pensioensparen" via het Pensioenspaarreglement. Met het door de deelnemer opgebouwde kapitaal op de pensioendatum kan aanvullend pensioen bij het fonds worden ingekocht. De beleggingsrisico's komen tijdens de opbouwfase voor rekening van de individuele deelnemers.

Met ING Asset Management B.V. heeft het Bestuur een dienstverleningsovereenkomst en SLA gesloten voor het onderbrengen van het pensioenspaarkapitaal.

Uit het boekjaar hebben de deelnemers een kapitaal opgebouwd ter grootte van € 940.380 (2012: € 911.120).

5 Pensioenen

■ 5.1 Pensioencommunicatie

De communicatie heeft in het verslagjaar in het teken gestaan van de implementatie van de pensioenregeling van Stichting Pensioenfonds Gasunie door TKP én van de invoering van de nieuwe regeling per 1 juli 2013.

■ Uniform Pensioenoverzicht

Door de overgang van de administratie naar TKP is het Uniform Pensioenoverzicht (UPO) in 2013 later dan gebruikelijk verzonden, namelijk in september. Het pensioenoverzicht is gebaseerd op de pensioenregeling die op 1 januari 2013 gold. Naast de reguliere getallen is in het pensioenoverzicht een bijlage opgenomen met de eindstanden van 30 juni 2013 voor de Gasunie medewerkers voor het Pensioenreglement 2006. De GasTerra medewerkers zullen medio 2014 als onderdeel van het reguliere UPO de betreffende eindstanden van 31 december 2013 ontvangen. Een kleine groep deelnemers heeft geen UPO ontvangen. Deze groep is per brief geïnformeerd over het uitblijven van het UPO en de mogelijkheid om voor meer informatie rechtstreeks contact op te nemen met TKP.

■ Website

Het pensioenfonds beschikt over een eigen website: www.pensioenfondsgasunie.nl. Op de website kunnen de actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden diverse documenten van het fonds raadplegen, zoals jaarverslagen, nieuwsbrieven, pensioenreglement, herstelplannen en verschillende formulieren. Daarnaast is informatie te vinden over de ontwikkeling van de dekkingsgraad van het fonds en over het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid. Ook worden er nieuwsberichten op de website gepubliceerd, bijvoorbeeld over de toeslagverlening en eventuele reglementswijzigingen.

Deelnemers kunnen inloggen op de website, waarna het persoonlijk dossier geraadpleegd kan worden. In dit dossier is het Uniform Pensioenoverzicht opgenomen en kan de pensioenplanner (zie hieronder) worden geraadpleegd.

De website is per 1 januari 2013 met de overgang naar TKP vernieuwd.

■ Pensioenplanner

Begin februari 2013 is een pensioenplanner beschikbaar gekomen op de vernieuwde website van Pensioenfonds Gasunie. Deze planner, waarmee diverse toekomstscenario's kunnen worden doorgerekend, is medio oktober vervangen door een versie rekenend met de gegevens van januari 2013.

Een planner die uitgaat van de gegevens volgens de nieuwe pensioenregeling per 1 juli 2013, komt medio 2014 beschikbaar.

■ Toeslagbrief aan pensioengerechtigden

Alle pensioengerechtigden hebben begin februari een brief ontvangen, waarin stond dat vanwege de financiële positie van het pensioenfonds het Bestuur heeft moeten besluiten om de pensioenen per 1 januari 2013 niet te verhogen.

■ Digitale nieuwsbrief

In maart is een digitale nieuwsbrief verschenen. Hierin is onder andere aandacht besteed aan de nieuwe pensioenregeling, de financiële situatie van het fonds, de nieuwe pensioenadministrateur TKP en de verhoging van de AOW-leeftijd.

■ Nieuwe pensioenbrochure

Begin april is een vernieuwde pensioenbrochure van Pensioenfonds Gasunie beschikbaar gesteld op de website. In de brochure treft de deelnemer informatie aan over het Pensioenreglement 2006, waarbij extra aandacht wordt geschonken aan de verschillende life events zoals samenwonen, trouwen, scheiden, arbeidsongeschiktheid en overlijden.

De pensioenbrochure is in februari 2014 vervangen door een versie die uitgaat van de nieuwe pensioenregeling.

■ Informatiebijeenkomsten

Gepensioneerden en ex-medewerkers met slapende rechten zijn eind juni / begin juli tijdens een tweetal bijeenkomsten geïnformeerd over het vervallen van de bijstortverplichting voor de werkgever en de nieuwe pensioenregeling per 1 juli 2013. Ruim tweehonderd geïnteresseerden hebben van de gelegenheid gebruik gemaakt om de bijeenkomst te bezoeken.

■ Standaardcorrespondentie

De standaardcorrespondentie van het fonds, in lijn met de voorschriften van de AFM, is aan het begin van het verslagjaar door TKP aangepast en waar mogelijk verduidelijkt.

■ 5.2 Pensioenadministratie

■ Beantwoording deelnemersvragen

In de tweede helft van 2013 hebben 490 deelnemers een vraag gesteld aan het pensioenfonds. Deelnemers stelden vooral vragen over het Uniform Pensioen Overzicht, (pre)pensioneren, de toekenning van het pensioen en de specificaties bij de pensioenuitkering. In het eerste en tweede kwartaal zijn geen metingen verricht. Dit omdat TKP per 2013 de administratie van het pensioenfonds in beheer heeft en er een aanlooptijd nodig was voor het inrichten van de systemen waarmee de metingen worden verricht.

■ Klachten

In 2013 heeft het pensioenfonds in totaal 3 klachten van deelnemers ontvangen.

■ Implementatie

In 2013 is het fonds geïmplementeerd in de administratie van TKP. De conversie van de gegevens vanuit AZL is volledig afgerond. Daarnaast zijn alle producten (rekenregels) en de meeste processen getest en in gebruik genomen.

■ SEPA

Door de invoering van de Single Euro Payments Area (SEPA) gaat Europa per 1 februari 2014 over naar één Europese betaalmarkt. Hierdoor moeten nationale betaalsystemen en -infrastructuren overgaan op Europese standaarden. Dit heeft ingrijpende gevolgen voor de bedrijfsvoering en het betalingsverkeer van pensioenfondsen en pensioenuitvoerders.

In 2013 heeft de transitie van het fonds naar IBAN plaatsgevonden. De crediteurenadministratie is in juli overgegaan. De uitkeringen zijn in oktober overgezet naar de SEPA omgeving.

6 Wet- en regelgeving, relevante ontwikkelingen

Diverse ontwikkelingen op het gebied van pensioen in het verslagjaar vormden de aanleiding voor nieuwe (voorstellen van) wetgeving.

■ Inperking fiscaal kader

Als gevolg van de wet "Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd" is per 1 januari 2014 het fiscaal maximale opbouwpercentage verlaagd: voor middelloonregelingen van 2,25% per jaar met een pensioenleeftijd van 65 jaar naar 2,15% met een pensioenleeftijd van 67 jaar.

In het regeerakkoord is opgenomen dat er vanaf 1 januari 2015 een nog lager percentage gaat gelden. De wetsvoorstellen die hiertoe waren ingediend, konden echter niet rekenen op een meerderheid in de Eerste Kamer en zijn 'aangehouden'. Via een zogenoemde novelleprocedure is een gewijzigd voorstel aan het parlement aangeboden. Om op voorhand te kunnen rekenen op een meerderheid in de Eerste Kamer heeft het kabinet op 18 december 2013 met een aantal oppositiepartijen afspraken gemaakt over de inhoud van het aangepaste wetsvoorstel.

In de eerste plaats is de verlaging van het maximale opbouwpercentage minder groot dan in het oorspronkelijke wetsvoorstel. In plaats van een maximaal opbouwpercentage van 1,75% is het percentage nu vastgesteld op 1,875% (voor middelloonregelingen). Dit percentage geldt bij een pensioenleeftijd van 67 jaar. Het blijft mogelijk een pensioenregeling aan te bieden met een lagere pensioeningangleeftijd, waarbij dan wel (nog) lagere opbouwpercentages moeten worden gehanteerd. In het oorspronkelijke wetsvoorstel was daarnaast opgenomen dat fiscaal voordelig pensioen opgebouwd kan worden tot een salaris van maximaal € 100.000. Deze grens is in de gemaakte afspraken behouden gebleven. Het wordt wel mogelijk voor het inkomen vanaf € 100.000 uit het nettoloon fiscaal vriendelijk pensioen te sparen, wat fiscaal begunstigd wordt via een vrijstelling in box III.

Eén van de beoogde doelen van de verlaging van het maximale opbouwpercentage is dat daarmee de pensioenpremies omlaag zullen gaan. De hoogte van de premie wordt echter niet vastgesteld door de overheid, maar door de pensioenfondsbesturen. Daarom worden premiewaarborgen ingevoerd om ervoor te zorgen dat de premies daadwerkelijk door de pensioenfondsen worden verlaagd. De waarborgen worden waar mogelijk vastgelegd in wetgeving. Zo zullen pensioenfondsen in hun jaarrekening moeten aangeven hoe de hoogte van de premie tot stand is gekomen. Ook krijgt de toezichthouder een aantal extra bevoegdheden. DNB kan onder meer een toets uitvoeren om na te gaan of de belangen van de verschillende generaties zijn meegenomen in de bepaling van de hoogte van de premie. Ook mogen pensioenfondsen alleen 'toekomstbestendig' indexeren, wat betekent dat pensioenaanspraken en -rechten alleen mogen worden aangepast aan de inflatie als deze indexatie ook gedurende een langere periode kan worden waargemaakt.

Het gewijzigde wetsvoorstel is op 20 januari 2014 ingediend bij de Tweede Kamer. De beoogde inwerkingtreding is op 1 januari 2015.

■ Herziening financieel toetsingskader

De economische crisis is voor de sociale partners in de Stichting van de Arbeid (STAR) aanleiding geweest om op 4 juni 2010 een concept-Pensioenakkoord te sluiten over de AOW en de aanvullende pensioenen. Achtergrond van het akkoord is dat aanpassingen in het pensioenstelsel nodig zijn om het ook in de toekomst overeind te houden. Op 10 juni 2011 heeft een nadere uitwerking van dit akkoord ook de instemming van het kabinet gekregen.

De nadere uitwerking bevatte voor sociale partners en pensioenfondsbesturen een keuze tussen een 'nominaal contract' en een 'reëel contract'. Een voorontwerp van de aanpassing van de Pensioenwet, het nieuwe financieel toetsingskader (FTK) en de toelichting is ter consultatie via internet openbaar gemaakt, waarop 'het pensioenveld' kon reageren.

Na deze consultatie heeft staatssecretaris Klijnsma op 1 oktober 2013 de Tweede Kamer geïnformeerd over de voorgenomen vervolgstappen ten behoeve van de herziening van het FTK. In de brief wordt aangegeven dat zowel het nominale als het reële contract beperkingen kent. Een keuze tussen twee contracten levert geen eenduidig

kader op, aldus de staatssecretaris. In plaats van een keuze tussen een nominaal of een reëel contract zal er daarom een tussenvariant gaan gelden. Bij de herziening van het FTK hoeft er dan niet te worden 'ingevoerd' (het onderbrengen van opgebouwde aanspraken in het nieuwe reële contract) en hoeven er niet meerdere systemen naast elkaar te bestaan. Voor het vertrouwen zou het daarnaast wenselijk zijn dat bestaande pensioenaanspraken niet anders worden gewaardeerd.

In de brief van de staatssecretaris wordt aangekondigd dat de 'tussenvariant' onder meer een spreidingsmethodiek voor financiële schokken zal kennen. Er zullen daarnaast verdeelregels worden geïntroduceerd met betrekking tot de indexatie, zodat de buffers eerlijk over jong en oud worden verdeeld. De sturingselementen die pensioenfondsbesturen ter beschikking staan, zullen zodanig worden aangepast dat pensioenfondsen minder afhankelijk worden van dagkoersen op de financiële markten en de premie zal mogen worden vastgesteld door uit te gaan van een 10-jaars gemiddelde rente. De opgebouwde aanspraken zullen op dezelfde manier worden beschermd als in de huidige systematiek: het korten van aanspraken blijft het uiterste middel.

Het gewijzigde wetsvoorstel is op 20 januari 2014 ingediend bij de Tweede Kamer. De beoogde inwerkingtreding is op 1 januari 2015.

■ **Verhoging AOW-leeftijd**

Met de eerder op 1 april 2012 in werking getreden "Wet wijziging ingangsdatum AOW-ouderdomspensioen", is bepaald dat de ingangsdatum van de AOW-uitkering gelijk is aan de dag waarop iemand 65 jaar wordt. Met de Wet "Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd" gaat de AOW-leeftijd vanaf 2013 jaarlijks geleidelijk met een aantal maanden per jaar verder omhoog. Daarmee komt de AOW-gerechtigde leeftijd in 2019 uit op de 66ste verjaardag en in 2023 op de 67ste verjaardag. De AOW-leeftijd wordt met ingang van 2024 gekoppeld aan de ontwikkeling van de resterende levensverwachting. Deze voorgestelde snelheid waarmee de AOW-leeftijd omhoog zou gaan, zal echter worden aangepast. In het regeerakkoord is opgenomen dat de AOW-leeftijd sneller omhoog gaat en in 2018 en 2021 uitkomt op de 66ste, respectievelijk de 67ste verjaardag. Het wetsvoorstel ter verdere verhoging van de AOW-leeftijd zal naar verwachting begin 2014 bij de Tweede Kamer worden ingediend.

■ **Versterking bestuur pensioenfondsen**

De wet "Versterking bestuur pensioenfondsen" beoogt het governance-model van pensioenfondsen opnieuw in te richten. De meest opvallende wijziging ten opzichte van de huidige structuur is dat er een keuze gemaakt kan worden tussen bestuursmodellen, waaronder een model waarin het voltallige bestuur uit externe (onafhankelijke) bestuurders bestaat. Afhankelijk van het gekozen model worden de bevoegdheden van de huidige deelnemersraad en het huidige verantwoordingsorgaan bij andere fondsorganen ondergebracht. Ook de mogelijke inrichtingsvormen van het intern toezicht worden aangepast. Het intern toezicht kan, naast een visitatiecommissie of een raad van toezicht, ook door middel van een one-tier board worden ingericht. In het debat in de Eerste Kamer heeft staatssecretaris Klijnsma aangegeven dat de mogelijkheid van intern toezicht door een visitatiecommissie per 1 juli 2016 komt te vervallen. Met uitzondering van fondsen die het intern toezicht hebben georganiseerd door middel van een one-tier board, zullen fondsen dan een permanente raad van toezicht moeten instellen.

Verder worden er bevoegdheden in het leven geroepen om de deskundigheid van (mede)beleidsbepalers te borgen, zoals de bevoegdheid van het bestuur een kandidaat-bestuurder te weigeren als deze niet voldoet aan het vooraf opgestelde functieprofiel. Naast deze wet is, ter vervanging van de huidige Principes voor goed pensioenfondsbestuur, een nieuwe code voor goed pensioenfondsbestuur vastgesteld, waarin een aantal zaken met betrekking tot onder meer benoeming en deskundigheid/geschiktheid nader wordt geregeld.

De wet is op 7 augustus 2013 in werking getreden. De bepalingen met betrekking tot de bestuursmodellen en de inrichting van de fondsorganen treden per 1 juli 2014 in werking, waardoor pensioenfondsen tot die datum de tijd hebben om de aanpassing van de interne organisatie en de relevante documenten voor te bereiden. DNB heeft in recente mediaberichten veel aandacht gevraagd voor de voorbereidingsinspanningen.

■ **Wet Pensioencommunicatie**

Uit verschillende onderzoeken en adviezen is gebleken dat de huidige communicatie-inspanningen van pensioenuitvoerders niet altijd het gewenste effect hebben en de verplichte communicatie-uitingen voor een aanzienlijk deel van de deelnemers onvoldoende begrijpelijk zijn. Bij informatieverstrekking zou meer dan nu moeten worden aangesloten bij het perspectief van de deelnemer. Het doel van de Wet 'Pensioencommunicatie' is de huidige bezwaren te ondervangen door in de wetgeving onder meer ruimte te bieden voor maatwerk door pensioenuitvoerders en gelaagdheid in informatie. De mogelijkheden tot digitale informatieverstrekking worden uitgebreid en de communicatie over koopkracht en risico's worden geüniformeerd. Ook zal het pensioenregister stapsgewijs worden uitgebreid met functionaliteiten, zodat het te verwachten pensioeninkomen in een oogopslag inzichtelijk wordt. Er is in november 2013 een voorontwerp van het wetsvoorstel 'Pensioencommunicatie' op de website van de overheid ter consultatie aangeboden. De beoogde datum van inwerkingtreding is 1 januari 2015.

■ **EMIR**

Door de financiële crisis staan Over The Counter (OTC)-derivaten meer in de belangstelling. Begin 2012 hebben het Europees Parlement, EU-lidstaten en de Europese Unie overeenstemming bereikt over nieuwe regels (European Market Infrastructure Regulation - EMIR), die de markt voor OTC-derivaten transparant moeten maken. In september 2010 heeft de Europese Commissie een wetsvoorstel gepresenteerd. Hierin staat dat vanaf 2012 het grootste gedeelte van alle derivatencontracten via een centraal clearinghuis moet lopen. Een centraal clearinghuis, dat tussen de koper en de verkoper in staat, moet ervoor zorgen dat het risico van de tegenpartij wordt weggenomen. Beleggers - en dus ook pensioenfondsen - moeten hiervoor betalen en onderpand storten. Pensioenfondsen zijn, gezien de hoge kosten, voorlopig vrijgesteld van de verplichting om derivaten via een centrale clearing te verhandelen.

■ **In- en uitloopriscio bij arbeidsongeschiktheid**

Vertegenwoordigers van het Verbond van Verzekeraars en de Pensioenfederatie hebben een convenant opgesteld voor een uniforme dekking van de risico's van arbeidsongeschiktheid (premiervrije deelneming en arbeidsongeschiktheidspensioen).

Volgens de gemaakte afspraken zal voor een arbeidsongeschiktheidspensioen het uitgangspunt worden dat het uitloopriscio gedekt wordt. Dat betekent dat een toename in de mate van arbeidsongeschiktheid nadat een werknemer bij een nieuwe werkgever in dienst is getreden en aan een nieuwe pensioenregeling is gaan deelnemen, gedekt wordt door de oude pensioenuitvoerder. Voor wat betreft een premievrije deelneming wordt dekking van het inloopriscio het uitgangspunt. Dat betekent dat in de geschetste situatie de toename van de arbeidsongeschiktheid door de nieuwe pensioenuitvoerder gedekt wordt.

Doel van het convenant is te voorkomen dat werknemers niet van werkgever wisselen omdat zij daardoor hun dekking bij arbeidsongeschiktheid verliezen. Dat effect kan zich voordoen als pensioenuitvoerders verschillend omgaan met dekking uitloop- dan wel inloopriscio. Het convenant is op 1 januari 2014 in werking getreden. De Pensioenfederatie zal zich inspannen om te bereiken dat sociale partners de aanbevelingen uit het convenant opvolgen en (indien nodig) de pensioenregelingen aanpassen.

■ **Onderzoek doorsneesystematiek**

Bij veel pensioenregelingen wordt gebruik gemaakt van de doorsneesystematiek: alle deelnemers in een pensioenregeling betalen hetzelfde premiepercentage (de doorsneepremie). Voor verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfondsen is het hanteren van een doorsneepremie wettelijk voorgeschreven. Het Centraal Planbureau (CPB) heeft in opdracht van het Ministerie van SZW de voor- en nadelen van de doorsneesystematiek geïnventariseerd. Dit rapport is op 20 december 2013 aangeboden aan de Tweede Kamer. In het rapport wordt signaleerd dat de pensioenopbouw voor de deelnemer in de regel niet actuarieel neutraal is en er hetzij teveel, hetzij te weinig premie wordt betaald voor het opgebouwde pensioen. Ook worden alternatieve modellen voor de doorsneesystematiek beschreven. In de begeleidende brief aan de Tweede Kamer van staatssecretaris Klijnsma wordt gesteld dat het Europees recht – vanuit mededingingsrechtelijk perspectief – ruimte laat om af te wijken van de doorsneesystematiek. Er dient echter voldoende solidariteit over te blijven om de uit de verplichtstelling

voortvloeiende inbreuk op het mededingingsrecht te rechtvaardigen. De analyse van de doorsneesystematiek door het CPB dient als eerste verkenning en kan bijdragen aan de 'stelseldiscussie' over de maatschappelijke houdbaarheid van het aanvullend pensioen, aldus de staatssecretaris.

■ Doorlichting pensioenbeleid

Een van de beleidsdoelstellingen in de begroting van het Ministerie van SZW luidt: "De overheid stimuleert de totstandkoming van arbeidsvoorwaardelijke pensioenregelingen en draagt zorg voor de bescherming van de opgebouwde pensioengelden". In opdracht van het Ministerie is deze doelstelling doorgelicht. De doorlichting is op 20 december 2013 door de staatssecretaris aangeboden aan de Tweede Kamer.

Ten aanzien van het stimuleren van de totstandkoming van arbeidsvoorwaardelijke pensioenregelingen is de conclusie dat een grote meerderheid van de werknemers (91%) op enig moment deelneemt aan een pensioenregeling.

Het aantal werkenden dat geen of een ontoereikend pensioen opbouwt - vooral zelfstandigen - groeit echter. De bescherming van opgebouwde pensioengelden staat onder druk. De genoemde oorzaken zijn onder meer de sterk schommelende beleggingsopbrengsten, de stijgende levensverwachting en de dalende rente. De financiële crisis in 2008 is daarbij het keerpunt gebleken, hetgeen zichtbaar werd in de sterk gedaalde dekkingsgraden, het geheel of gedeeltelijk uitblijven van indexatie en kortingen op de pensioenen.

De doorlichting laat verder zien dat er ontwikkelingen in de maatschappij zijn die van invloed kunnen zijn op de toekomstige inrichting van het pensioenstelsel, zoals veranderende arbeidspatronen en discussies over keuzevrijheid en risico's. Een nieuw FTK, versterking van de governance en verbetering van de pensioencommunicatie zouden moeten bijdragen aan de maatschappelijke houdbaarheid van het stelsel. Daarnaast zal in brede zin antwoord gevonden moeten worden op vragen rond de verplichtstelling, individuele keuzevrijheid en de verdeling van risico's tussen collectief en individu. De staatssecretaris geeft aan deze thema's te willen betrekken bij de discussie over de maatschappelijke houdbaarheid van het Nederlandse pensioenstelsel.

■ Heroverweging waardeoverdracht

In februari 2012 heeft voormalig minister Kamp een advies gevraagd aan de Stichting van de Arbeid betreffende de heroverweging van de huidige regelgeving over waardeoverdracht. Redenen voor eventuele heroverweging zijn volgens de minister de uitvoeringstechnisch complexe en langdurige waardeoverdrachtrajecten en het feit dat werkgevers geconfronteerd kunnen worden met bijbetalingslasten. Verder zou het financiële belang bij waardeoverdracht sterk zijn afgenomen en zou het voor deelnemers nog steeds lastig zijn een goede keuze te maken met betrekking tot waardeoverdracht.

De Stichting van de Arbeid heeft samen met de Pensioenfederatie en het Verbond van Verzekeraars in december 2012 een advies op hoofdlijnen opgesteld. De auteurs zijn van oordeel dat een serieuze poging gedaan moet worden om het recht op waardeoverdracht in stand te houden en te zoeken naar een evenwichtige oplossing voor de huidige problemen. In een nader advies van de Stichting van de Arbeid van juni 2013 wordt betoogd dat - bij behoud van het recht op waardeoverdracht - de waardeoverdracht zou moeten plaatsvinden op grond van de gefinancierde waarde van de pensioenaanspraken en de huidige rekenregels zouden moeten vervallen.

Staatssecretaris Klijnsma heeft in januari 2014 in een brief aan de Tweede Kamer laten weten waarde te hechten aan de individuele keuzevrijheid om bij baanwisseling de waarde van de opgebouwde pensioenaanspraken wel of niet te kunnen overdragen. Er zal een onderzoek uitgevoerd worden naar de mogelijkheden om waardeoverdracht op basis van de gefinancierde waarde te laten plaatsvinden, alsmede of de uitvoering van waardeoverdracht kan worden vereenvoudigd. Daarnaast wordt bezien of het wenselijk en mogelijk is kleine pensioenen automatisch en verplicht over te dragen. De verwachting is dat de uitkomsten van dit het onderzoek in het voorjaar van 2014 aan de Tweede Kamer zullen worden gezonden.

■ Europese Pensioenfondsrichtlijn

In de Europese Pensioenfondsenrichtlijn zijn regels opgenomen ten aanzien van onder meer de door een pensioenfonds aan te houden buffers en technische voorzieningen.

De Europese Commissie heeft aangekondigd de Europese Pensioenfondsenrichtlijn te willen herzien, in die zin dat pensioenfondsen dezelfde buffers zouden moeten aanhouden als verzekeraars. Dat zou onder meer betekenen dat een zekerheidsmaatstaf zou moeten worden gehanteerd van 99,5% in plaats van de huidige 97,5%.

Als deze zogenoemde Solvency II Richtlijn zou gaan gelden voor pensioenfondsen, zou dat leiden tot een toename van de pensioenverplichtingen van circa 11%. Die toename zou gefinancierd moeten worden uit een extra stijging van de pensioenpremie of het over langere periode niet toekennen van indexaties. Het kabinet acht dit gevolg zeer onwenselijk en zal intensief gaan lobbyen om deze wijziging van de Pensioenfondsenrichtlijn tegen te houden. In mei 2013 werd bekend dat de invoering van de buffereisen voor de pensioensector wordt uitgesteld. Eurocommissaris Michel Barnier heeft aangegeven dat er in verband met de complexiteit van de materie meer tijd nodig is om 'met intelligente regels te komen die recht doen aan de verschillende stelsels'.

■ Premiestaffels en leeftijdsonderscheid

Onderscheid naar leeftijd bij de arbeidsvoorwaarden is verboden. Er mag alleen onderscheid op grond van leeftijd worden gemaakt als er sprake is van een wettelijke uitzondering, of als het onderscheid objectief kan worden gerechtvaardigd. Dat laatste wil zeggen dat het leeftijdsonderscheid een 'legitiem' doel heeft, waarbij het middel waarmee dat doel wordt bereikt passend en noodzakelijk is. Kort gezegd is het eenvoudiger gebruik te maken van een wettelijke uitzondering dan het aantonen van een objectieve rechtvaardiging. De 'lat' om een objectieve rechtvaardiging aan te tonen, ligt in het algemeen hoog.

Een van de wettelijke uitzonderingen is dat het verbod op onderscheid niet geldt als er gebruik wordt gemaakt van actuariële berekeningen bij pensioenvoorzieningen. Deze uitzondering geldt onder meer bij het hanteren van leeftijdsafhankelijke premiestaffels bij premieregelingen. De premie wordt in deze staffels hoger naarmate de leeftijd stijgt. Soms is ook de werknemersbijdrage in de premie leeftijdsafhankelijk.

Uit een recente uitspraak van het Europese Hof van Justitie (*HK Danmark/Experian*, 26 september 2013) is af te leiden dat de wettelijke uitzondering met betrekking tot actuariële berekeningen bij pensioenvoorzieningen niet in overeenstemming is met de Europese Richtlijn over dit onderwerp. De conclusie zou kunnen zijn dat Nederland de bedoelde Richtlijn indertijd niet correct heeft omgezet in Nederlandse wetgeving en dat de uitzondering ten onrechte is opgenomen in de wet. Dat zou betekenen dat de wettelijke uitzondering moet worden geschrapt en dat het hanteren van leeftijdsafhankelijke premiestaffels in het vervolg objectief gerechtvaardigd moet zijn, oftewel met een legitiem doel en een passend en noodzakelijk middel.

Er zijn auteurs die betogen dat een objectieve rechtvaardiging voor het werkgeversdeel van premie aan te tonen is. De staffels zijn namelijk zo vastgesteld dat de verwachte pensioenuitkomst op de pensioendatum voor iedereen hetzelfde is en er is geen andere manier om dat resultaat te bereiken. Wat betreft de werknemerspremie ligt dat wellicht anders, aangezien daar minder ingrijpende alternatieven voorhanden zouden zijn om het gewenste doel (een 'eigen' bijdrage) te bereiken, bijvoorbeeld een leeftijdsafhankelijke werknemersbijdrage in de vorm van een percentage van de pensioengrondslag. De gevolgen van de uitspraak voor de Nederlandse wetgeving en eventueel de leeftijdsafhankelijke premiestaffels zullen de komende periode waarschijnlijk duidelijk worden.

7 Actuariële analyse

■ Oordeel van de externe actuaris over de financiële positie

De financiële positie van Pensioenfonds Gasunie is naar mening van de certificerend actuaris niet voldoende, vanwege een reservetekort. Daarbij is bepalend de mate van waarschijnlijkheid dat het pensioenfonds zal kunnen voldoen aan de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, in aanmerking nemend het streven inzake toeslagen, zoals aan verzekerden meegedeeld en de in wet- en regelgeving opgenomen criteria.

■ Analyse van het resultaat

In onderstaand overzicht is de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten opgenomen:

Bedragen x €1.000

Actuariële analyse van het resultaat	2013	2012
Resultaat beleggingen en wijziging rentetermijnstructuur (incl. UFR)	35.912	41.891
Resultaat premie	2.345	2.416
Resultaat waardeoverdrachten	-23	3
Resultaat kosten		
Resultaat uitkeringen	434	-117
Resultaat kanssystemen inzake o.a. sterfte en arbeidsongeschiktheid	2.064	1.034
Resultaat toeslagverlening	0	0
Resultaat overige (incidentele) mutatie technische voorziening	-1.151	-21.904
Resultaat andere (of overige) oorzaken	24.992	-1.514
Totaal resultaat	64.573	21.809

Het resultaat in 2013 wordt voornamelijk verklaard door de volgende oorzaken:

- De voorziening pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op marktwaarde met behulp van de rentetermijnstructuur. Aan het eind van iedere maand wordt deze door De Nederlandsche Bank gepubliceerd. Een lagere rentetermijnstructuur betekent een hogere voorziening en vice versa. De wijziging van de rentetermijnstructuur heeft in 2013 geleid tot een daling van de voorziening en dus tot een positief resultaat van € 31,8 miljoen;
- Er is in 2013 een beleggingsrendement gerealiseerd van 0,7%, terwijl voor de voorziening pensioenverplichtingen een rendement van 0,35% (de 1-jaarsrente van de RTS-curve) nodig was. Dit heeft geleid tot een positief resultaat van € 4,1 miljoen;
- Het resultaat op premie bedraagt in 2013 € 2,3 miljoen. Dit wordt voornamelijk verklaard door solvabiliteitsopslagen in de premie als gevolg van de vermogenspositie;
- De overige resultaten worden vooral veroorzaakt door de stortingen van Gasunie in het toeslagdepot en het opbouwdepot van totaal € 25 miljoen.

8 Besturing en toezicht

■ 8.1 Goed Pensioenfondsbestuur

Het Bestuur onderschrijft de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur (Pension Fund Governance) en zal deze naleven. De principes hebben betrekking op de volgende onderdelen: zorgvuldig bestuur, transparantie, openheid en communicatie, deskundigheid en functioneren van het bestuur, verantwoording en intern toezicht. Per 1 januari 2014 worden de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur vervangen door de Code Pensioenfondsen.

■ 8.2 Geschiktheidstoets

Op 1 juli 2014 treedt de Wet versterking bestuur pensioenfondsen in werking. Doel van deze wet is een verbetering van het functioneren van het bestuur, de verantwoording en het intern toezicht, zodat een evenwichtige belangenafweging gewaarborgd is. Van de pensioenfondsen wordt verlangd dat ze de kwaliteit van het bestuur verder versterken. DNB zal de deskundigheid, vaardigheden en gedrag (competenties) van bestuursleden intensiever toetsen. Eind 2013 is binnen het fonds het geschiktheidsplan voorbereid dat in het eerste kwartaal van 2014 door het Bestuur is goedgekeurd.

■ Zelfevaluatie

De Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur geven aan dat periodiek zelfevaluatie dient plaats te vinden. Hierdoor kan het functioneren van het Bestuur worden verbeterd. Het Bestuur heeft de zelfevaluatie vanaf 2009 jaarlijks uitgevoerd. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan de deskundigheid. In 2013 heeft het Bestuur besloten om bij de zelfevaluatie gebruik te maken van een onafhankelijke voorzitter en als richtlijn voor de zelfevaluatie de aandachtspunten te hanteren uit de 'Aanbevelingen deskundig en competent pensioenfondsbestuur'.

■ Deskundigheid

Eén van de principes voor Goed Pensioenfondsbestuur houdt in dat het Bestuur zorgt dat wordt voldaan aan de deskundigheidseisen die op basis van de wet- en regelgeving door DNB worden gesteld. Het fonds dient zich vervolgens over de deskundigheidsbevordering te verantwoorden in het jaarverslag.

Het deskundigheidsplan van het Bestuur is gebaseerd op het 'Plan van aanpak Deskundigheidsbevordering' van de pensioenroepers. In 2009 is door middel van een toets vastgesteld dat het Bestuur voldoet aan de wettelijke eis dat op alle kennisgebieden minimaal twee bestuursleden beschikken over deskundigheidsniveau 2. In eindtermen niveau 2 zijn de deskundigheidseisen van het Bestuur als geheel vastgesteld, waarbij onderscheid wordt gemaakt naar kennis, inzicht en oordeelsvorming.

Op grond van de eigen deskundigheidsmatrix van het Bestuur en de uitkomsten van de toets is een opleidingsplan opgesteld. Het Bestuur evalueert de deskundigheid jaarlijks. Bij de zelfevaluatie in de eerste helft van 2013 is de deskundigheid besproken. In de bestuursvergaderingen en de jaarlijkse bijeenkomst inzake het risicomanagement wordt tevens aandacht besteed aan de opleiding van het Bestuur.

In het deskundigheidsplan is tevens vastgelegd dat het Bestuur zich richt op de bevordering van de deskundigheid van de leden van het Verantwoordingsorgaan.

Het Verantwoordingsorgaan dient als geheel te voldoen aan deskundigheidsniveau 1. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar kennis en inzicht op acht verschillende kennisgebieden. In 2010 hebben de leden een passende opleiding gevolgd en voldoen daarmee aan het vereiste deskundigheidsniveau.

In de eerste helft van 2014 heeft het Bestuur het geschiktheidsplan vastgesteld. Het geschiktheidsplan vervangt het deskundigheidsplan. In het geschiktheidsplan worden de deskundigheden waarover het Bestuur dient te beschikken uitgebreid met competenties.

■ Functieprofiel

Het Bestuur heeft in het eerste kwartaal van 2014 het functieprofiel voor bestuursleden opnieuw vastgesteld. Hierbij is rekening gehouden met richtlijnen uit de Code Pensioenfondsen. De in het profiel vermelde competenties zijn opgenomen in het geschiktheidsplan.

■ 8.3 Gedragscode

Het fonds beschikt over een gedragscode die is gebaseerd op de modelgedragscode van de Pensioenfederatie. De code is van toepassing op alle aan het fonds verbonden personen en op insiders. De insiderregeling is van kracht voor de medewerkers van het bestuursbureau. In het eerste kwartaal van 2013 hebben alle verbonden personen en insiders van het fonds de aangepaste gedragscode ondertekend. Daarnaast heeft de jaarlijkse inventarisatie van de nevenfuncties van de verbonden personen plaatsgevonden.

■ Compliance

Het Bestuur heeft in 2012 op advies van de compliance officer vastgelegd dat het fonds voldoet aan de 'Principes voor beheerst beloningsbeleid'. Begin 2013 is dit tevens vastgelegd in het 'Integriteitsbeleid' van het fonds. Van alle uitvoerders is een verklaring gekregen waaruit blijkt dat zij voldoen aan de 'Richtlijn beheerst beloningsbeleid'. Bij nieuwe contractpartijen wordt dit opgenomen in de uitbestedingsovereenkomst. Een aantal documenten op het gebied van compliance zullen in de loop van 2014 ten gevolge van wijzigingen in de wet- en regelgeving aangepast worden.

■ 8.4 Onderhoud fondsdocumenten

■ Statuten

De statuten zijn in het verslagjaar niet aangepast. Als gevolg van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen, zullen de statuten medio 2014 worden aangepast, onder andere ten aanzien van de bevoegdheden van de diverse organen.

■ Pensioen- en pensioenspaarreglementen

In het verslagjaar zijn reglementswijzigingen doorgevoerd. Het Bestuur heeft in 2012 een reglementswijziging inzake het AOW-overbruggingspensioen voorbereid. Het AOW-overbruggingspensioen maakt het mogelijk om het inkomensgat dat ontstaat door het opschuiven van de AOW-ingangsdatum te 'repareren'. Hierbij kan de deelnemer besluiten om een deel van het ouderdompensioen om te zetten in een AOW-overbruggingspensioen. Deze reglementswijziging is met terugwerkende kracht per 1 januari 2013 ingegaan.

De diverse inkoop- en uitruilfactoren bij de reglementen zijn op advies van de actuaire per 1 januari 2013 aangepast in verband met een wijziging van de waarderingsgrondslagen (AG prognosetafels en correctiefactoren voor ervaringssterfte) van het fonds.

Per 1 juli 2013 is het Pensioenreglement 2013 van kracht geworden. De pensioenleeftijd is 67 jaar. De pensioenregeling is gewijzigd naar een geïndexeerde middelloonregeling op basis van een CDC-financiering. Het opbouwpercentage is 2%.

In het begin van 2014 heeft het Bestuur ook het Pensioenspaarreglement 2013 vastgesteld. Dit vervangt de Pensioenspaarreglementen 2006 en 2010. Het opgebouwde spaarkapitaal onder deze pensioenspaarreglementen wordt behandeld alsof het is opgebouwd onder Pensioenspaarreglement 2013. Daarnaast zijn de fiscale aanpassingen verwerkt. Conform het Pensioenreglement 1994 blijft het Pensioenspaarreglement in 2014 ook nog van kracht.

Eind 2013 zijn het profiel en de looptijd van de pensioenspaarproducten aangepast waardoor deze beter aansluiten bij de individuele deelnemers. Daarnaast zijn de kosten transparanter gemaakt voor de deelnemers en zijn deze bovendien afgenomen. Dit is conform de eis van de AFM per 1 januari 2014.

■ Actuariële en bedrijfstechnische nota

In de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN) is in het begin van het verslagjaar een aantal wijzigingen doorgevoerd. De wijzigingen komen voornamelijk voort uit de aanpassingen in het beleggingsbeleid per 2013 en een bijstelling van het crisisplan. Samenhangend met de nieuwe pensioenregeling is per 1 juli 2013 de ABTN herschreven. Per 1 januari 2014 heeft vervolgens de jaarlijkse aanpassing plaatsgevonden.

■ Beleggingsstatuut

Het Beleggingsstatuut is per 1 januari 2013 aangepast op één onderdeel, namelijk ten aanzien van de minimaal vereiste aanwezigheid van leden van de Beleggingscommissie voor het al dan niet doorgang kunnen vinden van vergaderingen. Hiermee is het Beleggingsstatuut in lijn gebracht met andere fondsdocumenten.

■ Crisisplan

Het betreft hier een financieel crisisplan met een beschrijving van de maatregelen die het Bestuur kan inzetten indien de doelstelling van het fonds in gevaar komt. Het Bestuur heeft het crisisplan in het eerste kwartaal van 2012 vastgesteld. Voor de definitie van een crisis hanteert het fonds drie gradaties: een potentiële crisis, een dreigende crisis en een volwaardige crisis.

Het crisisplan is een integraal onderdeel van de ABTN. Het crisisplan per 1 januari 2013 is aangepast ten gevolge van de wijziging van de uitvoeringsovereenkomsten. Per 1 juli 2013 is een verdere wijziging aangebracht in verband met de nieuwe pensioenregeling. In de eerste helft van 2014 is een weergave van het crisisplan op de website geplaatst.

■ Integriteitsbeleid

Het integriteitsbeleid is aangepast ten aanzien van de omgang met vertrouwelijke informatie door het bestuursbureau en ten aanzien van het beloningsbeleid van het bestuursbureau. Het beloningsbeleid is in overeenstemming met de richtlijnen van Gasunie: er is sprake van een klein variabel deel van de beloning dat gelinkt is aan de werkzaamheden die de leden van het bestuursbureau voor het fonds verrichten.

■ Integrale risicoanalyse

In de integrale risicoanalyse staan alle risico's beschreven waaraan het fonds is blootgesteld en de maatregelen die het fonds heeft genomen om, indien noodzakelijk, deze risico's te beheersen. De risicoanalyse is gebaseerd op de analysemethode FIRM (Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode) die door DNB wordt gebruikt. FIRM focust op de volgende vier pijlers: solvabiliteit, liquiditeit, beheersing en integere bedrijfsvoering en organisatie.

Het Bestuur heeft de integrale risicoanalyse eind 2009 vastgesteld. In de periode vanaf 2009 zijn veel stappen gezet om het risicobeleid te verbeteren, zoals het implementeren van het nieuwe strategische risicobeleid met bijbehorende risicomonitor, het vastleggen van uitbestedingstrajecten van het vermogensbeheer, de uitbesteding van de compliance functie en het vastleggen van procedures in het handboek bestuursbureau. De integrale risicoanalyse wordt jaarlijks opnieuw door het Bestuur beoordeeld en op enkele punten aangepast. Dit is voor het laatst gebeurd in het eerste kwartaal van 2014.

■ Handboek bestuursbureau

In 2011 heeft het Bestuur het Handboek bestuursbureau vastgesteld. Hierin zijn de afspraken vastgelegd met betrekking tot de organisatie en de werkwijze van het bestuursbureau. In het Handboek zijn de verantwoordelijkheden, procedures en processen beschreven zoals deze onder normale omstandigheden gelden. In overleg met het Bestuur kan hiervan worden afgeweken. Het Handboek wordt jaarlijks door het Bestuur beoordeeld en indien nodig aangepast. Dit is voor het laatst gebeurd in de eerste helft van 2014.

■ Delegatie van bevoegdheden

De Delegatie van bevoegdheden is per 1 januari 2014 aangepast aan de overgang van AZL naar TKP per deze datum. In 2014 zullen daarin ook de wijzigingen worden verwerkt die voortkomen uit het Pensioenreglement 2013.

■ Communicatie

Samen met TKP is het communicatieplan aangepast voor de periode 2011-2013. De wijzigingen hierin houden vooral verband met de overgang van AZL naar TKP als pensioenadministrateur. In 2014 heeft het Bestuur een jaarplan vastgesteld. In 2014 zal in samenwerking met TKP onder de betrokkenen een enquête plaatsvinden op het gebied van communicatie. Aan de hand van de uitkomsten daarvan zal vervolgens een meerjarenplan voor de communicatie worden opgesteld. Ook staat voor het jaar 2014 gepland om een enquête te doen over de risicohouding van alle (gewezen) deelnemers.

■ 8.5 Intern toezicht en verantwoording

■ Intern toezicht en Visitatiecommissie

Het Bestuur heeft het interne toezicht ingevuld door middel van een Visitatiecommissie. De werkwijze van de Visitatiecommissie is vastgelegd in een reglement. De commissie bestaat uit drie onafhankelijke deskundigen.

Het Bestuur heeft de leden van de Visitatiecommissie per 1 januari 2013 voor een nieuwe periode van drie jaar herbenoemd. De Visitatiecommissie beoordeelt de beleidsprocedures en -processen alsmede de 'checks and balances' binnen het fonds, de wijze waarop het fonds wordt aangestuurd en de wijze waarop het Bestuur omgaat met de risico's op de langere termijn. De bevindingen van de Visitatiecommissie alsmede de reactie van het Bestuur daarop worden opgenomen in het jaarverslag. Begin 2013 heeft de meest recente visitatie plaatsgevonden over de periode 2010 - 2012. De bevindingen van deze visitatie zijn gepresenteerd in het jaarverslag over 2012. Tot aan 2013 werd eens per drie jaar een visitatie uitgevoerd. Ten gevolge van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen en de Code Pensioenfondsen wordt het Reglement van de Visitatiecommissie per 1 juli 2014 gewijzigd. Met ingang van 2014 wordt jaarlijks een visitatie uitgevoerd en wordt hierover schriftelijk aan het Bestuur gerapporteerd.

■ Verantwoordingsorgaan

De belangrijkste bevoegdheden van het Verantwoordingsorgaan zijn het adviseren van het Bestuur en het oordelen over het handelen van het Bestuur in het jaar, over het gevoerde beleid en over de beleidskeuzes die voor de toekomst worden gemaakt. Dit oordeel wordt gevormd aan de hand van formele jaarstukken en andere informatie van het fonds.

In het reglement van het Verantwoordingsorgaan is vastgelegd dat het Verantwoordingsorgaan jaarlijks, uiterlijk in de laatste vergadering van het Bestuur, het oordeel afgeeft zoals hierboven omschreven. Dit oordeel, evenals de reactie van het Bestuur daarop, wordt opgenomen in het eerstvolgende jaarverslag. In dit jaarverslag wordt verslag gedaan van de bevindingen van het Verantwoordingsorgaan over het beleid dat het Bestuur in 2012 heeft gevoerd.

De bevoegdheden van het Verantwoordingsorgaan worden per 1 juli 2014 ten gevolge van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen gewijzigd. Het Reglement van het Verantwoordingsorgaan wordt ten gevolge hiervan per 1 juli 2014 aangepast. In verband met het van kracht worden van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen is de benoemingsperiode van de zittende leden met een half jaar verlengd tot 1 juli 2014.

■ Audit

Eens per twee jaar vindt het 'bijzonder onderzoek' plaats. Dit onderzoek is voornamelijk gericht op het functioneren van het bestuursbureau. In 2013 is dit onderzoek uitgevoerd door de auditafdeling van Gasunie die daarbij werd geassisteerd door externe deskundigen. Bij dit onderzoek wordt in elk geval aandacht besteed aan de opzet, uitvoering en governance van het bestuursbureau en de uitvoerende werkzaamheden die worden verricht. De bevindingen van de auditafdeling waren positief en zijn in een bestuursvergadering besproken. De aanbevelingen zijn deels reeds opgevolgd.

■ 8.6 Extern toezicht

DNB heeft in 2012 bij pensioenfondsen aandacht gevraagd voor de kwaliteit van de administratie door middel van het zogenoemde Quinto-P onderzoek. Hierbij staat de vraag centraal of de deelnemer/pensioengerechtigde krijgt waarop hij/zij recht heeft. DNB wijst hierbij op het belang van een kwalitatief hoogwaardige pensioenadministratie en geeft aan dat het belang hiervan in de toekomst verder zal toenemen. Aanleiding hiervoor zijn de resultaten van een onderzoek dat DNB in 2011 heeft uitgevoerd bij een aantal pensioenfondsen. Hieruit bleek dat niet alle administraties volledig op orde zijn. DNB heeft de besturen gevraagd om een plan van aanpak op te stellen waarin wordt aangegeven hoe op korte termijn onvolkomenheden worden gecorrigeerd. Het Quinto-P onderzoek biedt hiervoor enkele praktische handreikingen en 'good practices'. Het fonds zal hier opvolging aan geven in samenwerking met zijn pensioenadministrateur TKP Pensioen.

■ Compliance

Het Bestuur heeft de compliance functie uitbesteed aan het Nederlands Compliance Instituut (NCI). Het doel van de functie is het toezicht houden op de naleving van alle wet- en regelgeving met betrekking tot compliance die van toepassing is op het fonds. De compliance officer draagt daarnaast zorg voor de beheersing van compliance risico's en draagt bij tot het verankeren van compliance in bedrijfsprocessen door het creëren van bewustzijn bij de bestuursleden en de leden die zitting hebben in de andere (uitvoerings)organen van het fonds. De compliance officer rapporteert jaarlijks aan het fonds. In de rapportage over het jaar 2012 zijn geen bijzonderheden geconstateerd. De rapportage over 2013 is ook reeds ontvangen en besproken door het Bestuur. Ook hierin is geen sprake van bijzonderheden. De compliance officer wijst het Bestuur in deze rapportage onder andere op de diverse aanpassingen die zullen voortvloeien uit de Code Pensioenfondsen.

■ Conversie

Per 1 januari 2013 is het fonds overgegaan naar de nieuwe pensioenadministrateur TKP. In het najaar van 2013 is door de externe accountant een controle uitgevoerd op het conversieproces. De conclusies van dit onderzoek waren positief.

■ Themaonderzoeken DNB

In 2012 heeft DNB het fonds naar aanleiding van het themaonderzoek uitbesteding vermogensbeheer aanbevolen om het mandaat aan de vermogensbeheerders scherper te formuleren en de uitbestedingsovereenkomsten overeenkomstig aan te passen. Het fonds heeft deze aanbeveling in 2013 opgevolgd en hierover een eindrapportage ingediend. Naar aanleiding hiervan heeft DNB begin 2014 een aantal verdere aanbevelingen gedaan. Er staan geen zaken meer open voor het fonds.

In het eerste kwartaal van 2013 is het fonds verzocht om deel te nemen aan de themaonderzoeken beheersing renterisico en 'Artikel 5 PW'. Uit de terugkoppeling van deze laatste themaonderzoeken medio 2013 kwamen geen bijzonderheden.

Voorts is het fonds verzocht mee te doen aan het thema onderzoek "Uitbesteding pensioen administratie".

9 Verslag verantwoordingsorgaan

■ Algemeen

Het Verantwoordingsorgaan van de Stichting Pensioenfonds Gasunie (het fonds) heeft het uitgevoerde beleid en de resultaten daarvan beoordeeld voor het jaar 2012. Het oordeel is tot stand gekomen op basis van:

- het jaarverslag 2012;
- het actuarieel rapport 2012;
- het accountantsverslag 2012;
- overleg met een delegatie van het bedrijfsbureau van het fonds (12 juli 2013);
- overleg met het Bestuur van het fonds (18 september 2013) en
- overige documenten en informatie verstrekt door het Bestuur via het bestuursbureau.

Het Verantwoordingsorgaan heeft bij de beoordeling van de uitvoering van de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur in 2012 specifiek aandacht besteed aan:

- a. de governance;
- b. het handelen van het Bestuur ten aanzien van het opzeggen van de uitvoeringsovereenkomst door de N.V. Nederlandse Gasunie (Gasunie).

■ Governance

Het Bestuur heeft in 2012 verdere stappen in het kader van de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur (Governance) niet allemaal kunnen uitvoeren door de ontwikkelingen ten gevolge van het opzeggen van de uitvoeringsovereenkomst. Voorbeelden zijn:

- nadere uitwerking aanbevelingen deskundig en competent pensioenfondsbestuur uitgesteld naar 2013;
- zelfevaluatie uitgesteld naar de eerste helft van 2013.

Maatregelen ter verdere versterking die wel zijn genomen zijn:

- vastleggen dat het fonds voldoet aan de principes voor beheerst beloningsbeleid;
- verdere gefaseerde invoering van het gematigde beleid op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO).

Het Verantwoordingsorgaan is van oordeel dat, gezien de prioriteit van het behandelen van de gevolgen van het opzeggen van de uitvoeringsovereenkomst door Gasunie, het begrijpelijk is dat de versterking van de Governance op onderdelen vertraagd is.

Kritischer is het Verantwoordingsorgaan over het MVO-beleid. Vanwege het beleggingsbeleid van het fonds, het passief volgen van indices, zal verdere invulling van het MVO-beleid als het gaat om beleggen, enkel mogelijk zijn als de vermogensbeheerders producten aanbieden die daarbij passen. Het gaat op dit moment om producten die bepaalde typen bedrijven uitsluiten.

In het gesprek met het Bestuur is duidelijk geworden dat er wel gesprekken worden gevoerd met vermogensbeheerders en collega pensioenfonds over dit onderwerp maar dat het einddoel dat het Bestuur wil bereiken met die gesprekken niet duidelijk is vastgelegd. Controversiële wapens worden uitgesloten en kinderarbeid wordt besproken. Onder de streep blijft staan dat het Bestuur rendement wil maken ten behoeve van de belanghebbenden. Het Verantwoordingsorgaan realiseert zich dat rendement belangrijk is en dat het fonds op zich niet groot genoeg is om ontwikkeling van de gewenste producten te stimuleren.

Het Verantwoordingsorgaan is echter wel van oordeel dat het Bestuur, in overleg met de belanghebbenden, duidelijk zou moeten vaststellen wat de ambitie concreet betekent zodat ambitie en realisatie helder in het jaarverslag kunnen worden opgenomen.

■ Verleende toeslagen

Het Bestuur heeft geen toeslag verleend per 1 januari 2013. Op basis van de prijsontwikkeling zou de volledige toeslag 2,0% hebben bedragen. De dekkingsgraad was ultimo 2012 105%. Het niet-verlenen van toeslag is in overeenstemming met de richtlijn voor de toeslagverlening bij een dekkingsgraad van 105%. De niet-verleende toeslagen kunnen bij een dekkingsgraad boven de 125% alsnog worden toegekend.

Per 1 januari 2013 bedraagt de totale niet-verleende toeslag 8,2% (periode 2009-2013).

Het Verantwoordingsorgaan is van oordeel dat het Bestuur de toeslag verantwoord heeft vastgesteld en daarmee recht doet aan de belangen van de verschillende belanghebbenden. Dit laat onverlet dat tot 8,2% niet-verleende toeslag voor pensioengerechtigden en gewezen deelnemers pijnlijk is. Het Verantwoordingsorgaan realiseert zich echter dat het Bestuur binnen de afspraken moet handelen en is op grond daarvan tot zijn oordeel gekomen.

■ **Handelen van het Bestuur ten aanzien van het opzeggen van de uitvoeringsovereenkomst door Gasunie**

Het handelen van het Bestuur in het kader van het opzeggen van de uitvoeringsovereenkomst door Gasunie wordt op verschillende plaatsen in het jaarverslag vermeld in termen van “besproken” en “aandacht gegeven aan”. Uit diverse ALM-studies en Risicoanalyses blijkt dat er acties zijn ondernomen. Echter de daaruit voortvloeiende beslissingen en beleidsaanpassingen staan niet in het jaarverslag vermeld. Het is daarom voor het Verantwoordingsorgaan moeilijk om een goed beeld te krijgen van de overwegingen die tot het handelen van het Bestuur hebben geleid.

Het Bestuur is geconfronteerd met een situatie waarin een eindloonregeling moest worden uitgevoerd terwijl een belangrijk onderdeel van de financiering, de bijstortverplichting, is komen te vervallen. Uiteindelijk heeft dat er toe geleid dat per 1 januari 2013 gewijzigde uitvoeringsovereenkomsten met een aangepaste premie met Gasunie resp. GasTerra zijn gesloten en dat de beleggingsrisico's op de korte termijn zijn verlaagd. Het laatste heeft tot gevolg dat het potentiële rendement op het vermogen ook is verlaagd. Het Bestuur heeft met deze maatregelen de korte termijnrisico's naar beneden gebracht maar wel met de verwachting dat bij een nieuwe pensioenovereenkomst van Gasunie het fonds zou worden gevraagd om deze uit te voeren.

Het Verantwoordingsorgaan is van oordeel dat, op basis van de stukken en het overleg met het Bestuur, het Bestuur de belangen evenwichtig heeft behartigd binnen de beschikbare ruimte. Het Verantwoordingsorgaan is van mening dat het de transparantie en de inzichtelijkheid ten goede was gekomen indien het onderwerp meer integraal in het jaarverslag over 2012 was opgenomen. Met het Bestuur is afgesproken dat in het jaarverslag over 2013 het onderwerp wel meer integraal zal worden opgenomen waarbij relevante zaken uit 2012 ook nog worden meegenomen.

■ **Eindoordeel**

Het Verantwoordingsorgaan is van oordeel dat het Bestuur de belangen van de verschillende belanghebbenden evenwichtig heeft behartigd en invulling heeft gegeven aan de eerder genomen besluiten en voornemens ten aanzien van de Principes van Goed Pensioenbestuur.

■ **Aandachtspunten voor de beoordeling over 2013**

Bij de beoordeling over 2013 zal het Verantwoordingsorgaan aandacht besteden aan:

- het handelen van het Bestuur ten aanzien van opstellen van de uitvoeringsovereenkomst naar aanleiding van de principeafspraken over pensioen uit de cao uit 2013 en
- het handelen van het Bestuur in het geval wet- en regelgeving significant wijzigen.

■ Reactie van het Bestuur

Het Bestuur heeft kennisgenomen van het oordeel van het Verantwoordingsorgaan over het beleid en de resultaten daarvan over het jaar 2012. In deze 'Reactie' gaat het Bestuur kort in op de onderwerpen die het Verantwoordingsorgaan in zijn oordeel heeft betrokken.

■ Governance

Het Bestuur realiseert zich dat de stappen op het gebied van de governance in 2012 door de diverse ontwikkelingen minder snel dan gepland zijn gezet en is begonnen met een inhaalslag. Het fonds heeft steeds aan alle wettelijke verplichtingen op het gebied van governance voldaan.

Het Bestuur vindt een goed en helder MVO-beleid belangrijk. Zoals het Verantwoordingsorgaan ook heeft opgemerkt is het niet gemakkelijk om als relatief kleine speler in de pensioen- en vermogensbeheermarkt de doelstellingen van het fonds op het gebied van duurzaam beleggen verwezenlijkt te krijgen. Het Bestuur probeert dit uiteraard wel. Er wordt, onder andere in samenwerking met andere fondsen, gewerkt aan de verdere implementatie van duurzaam beleggen. Daarnaast is de continue afweging tussen duurzaamheid en rendement een belangrijk gegeven. Het Bestuur zal hieraan verder vorm geven door onder andere het MVO-beleid in een breder beleidskader onder te brengen. Daarbij is ook de communicatie een punt van aandacht.

■ Verleende toeslagen

De financiële situatie is reeds gedurende enkele jaren helaas zodanig dat de toeslagverlening (gedeeltelijk) achterblijft bij de ambitie van het fonds. Pensioenfonds Gasunie is niet het enige fonds waarvoor dit geldt. Het fonds is gelukkig nog niet in de situatie gekomen dat overgegaan moet worden tot het korten van pensioenen. Het Bestuur realiseert zich dat het (deels) achterwege blijven van de toeslagverlening gevolgen heeft voor de financiële situatie van de betrokken personen. Het Bestuur houdt, ook met de uitvoering van de nieuwe pensioenregeling, vast aan zijn ambitie om een volledige toeslag te verlenen.

■ Handelen van het Bestuur ten aanzien van het opzeggen van de uitvoeringsovereenkomst door Gasunie

De acties en de gevolgen naar aanleiding van de opzegging van de uitvoeringsovereenkomst zijn zeer divers geweest en zijn daarom terug te vinden in meerdere paragrafen in het jaarverslag. Het Bestuur hoopt dat in combinatie met het voorliggende jaarverslag de gevraagde duidelijkheid wordt gegeven.

■ Eindoordeel en slot

Het Bestuur bedankt het Verantwoordingsorgaan ook langs deze weg voor dit oordeel, alsmede voor de kritische houding en de prettige samenwerking. De samenstelling en de bevoegdheden van het Verantwoordingsorgaan zullen met ingang van 1 juli 2014 wijzigen. Het Bestuur hoopt dat de samenwerking met het Verantwoordingsorgaan per 1 juli 2014 op dezelfde wijze wordt voortgezet.

10 Vooruitblik

De komende jaren zal er in wettelijk opzicht nog veel veranderen in de pensioensector. In 2014 zullen de wijzigingen ten gevolge van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen verder worden verwerkt. Het Bestuur zal zich onder andere voorbereiden op de komst van een nieuw financieel toetsingskader en de fiscale aanpassingen per 2015. Dit laatste zal naar verwachting leiden tot wijzigingen in het Pensioenreglement 2013.

Hiervoor zullen de onderhandelingen tussen Gasunie met de vakbonden worden afgewacht. Het Bestuur zal zich daarnaast ook bezig houden met de verdere uitwerking van het integraal risicomanagement. In 2014 zullen twee bestuursleden per 1 juli 2014 afscheid nemen van het Bestuur. Uiteraard zal er ook ruimschoots aandacht worden besteed aan het inwerken en opleiden van de kandidaatbestuursleden per deze datum.

Groningen, 13 juni 2014

M. Blacquière

Mw. J. Hermes

Mw. A. de Jong-Nonner

A.J. Klijn

P.L. Kwast (secretaris)

I.M. Oudejans

C.S. Pisuisse (voorzitter)

M.F. Versteeg

Jaarrekening

11 Jaarrekening

bedragen x € 1.000

11.1 Balans per 31 december 2013

(na resultaatbestemming)

		31-12-2013 €	31-12-2012 €
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds (1)			
Vastgoedbeleggingen		89.584	91.777
Aandelen		395.433	257.259
Vastrentende waarden		616.608	706.593
Derivaten		50.268	74.889
Overige beleggingen		2.708	782
		1.154.601	1.131.300
Beleggingen voor risico deelnemers (2)		940	911
Vorderingen en overlopende activa (3)		133	691
Overige activa (4)		1.062	1.781
TOTAAL ACTIVA		1.156.736	1.134.683
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves			
Stichtingskapitaal (5)		0	0
Algemene reserve		92.242	53.906
Toeslagdepot		20.432	0
Opbouwdepot		5.805	0
		118.479	53.906
Technische voorzieningen (6)		1.035.369	1.078.105
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers (7)		940	911
Derivaten (8)		542	562
Overige schulden en overlopende passiva (9)		1.406	1.199
TOTAAL PASSIVA		1.156.736	1.134.683

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 70.

■ 11.2 Staat van baten en lasten

		2013		2012	
		€	€	€	€
Baten					
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds	(10)		29.114		30.404
Premiebijdragen risico deelnemers	(11)		72		49
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	(12)		7.822		124.464
Beleggingsresultaten risico deelnemers	(13)		26		101
Overige baten	(14)		25.004		0
Totaal baten			62.038		155.018
Lasten					
Pensioenuitkeringen	(15)		38.327		38.749
Pensioenuitvoeringskosten	(16)		1.671		1.541
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	(17)				
- Pensioenopbouw		25.956		25.966	
- Rentetoevoeging		3.729		14.907	
- Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten		-39.550		-39.404	
- Wijziging markttrente		-31.819		67.667	
- Wijziging actuariële uitgangspunten		2.026		0	
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-139		-353	
- Aanpassing sterftekansen		0		21.904	
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		-2.064		2.650	
			-41.861		93.337
Mutatie overige technische voorzieningen	(18)		-875		-918
Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	(19)		29		150
Saldo overdracht van derden	(20)		162		350
Overige schulden en overlopende passiva	(21)		12		0
Totaal lasten			-2.535		133.210
Saldo van baten en lasten			64.573		21.809
Bestemming van het saldo van baten en lasten					
Algemene reserve			38.336		21.809
Toeslagdepot			20.432		0
Opbouwdepot			5.805		0
			64.573		21.809

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten vanaf pagina 94.

11.3 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2013		2012	
	€	€	€	€
Kasstroom uit pensioenactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen premies	29.735		36.222	
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	742		186	
Overig	25.003		0	
		55.480		36.408
Uitgaven				
Betaalde pensioenuitkeringen	-38.225		-38.827	
Betaald in verband met overdracht van rechten	-777		-536	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-1.686		-1.795	
Overige lasten	-12		0	
		-40.700		-41.158
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten		14.780		-4.750
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	151.436		7.105	
Verkopen en aflossingen van beleggingen	342.439		405.508	
		493.875		412.613
Uitgaven				
Aankopen beleggingen	-506.729		-408.616	
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-710		-662	
		-507.439		-409.278
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten		-13.564		3.335
Netto kasstroom		1.216		-1.415
Mutatie liquide middelen		1.216		-1.415

Samenstelling geldmiddelen

	2013		2012	
	€	€	€	€
Liquide middelen primo boekjaar	2.554		3.969	
Liquide middelen ultimo boekjaar	3.770		2.554	
Waarvan:				
Voor risico pensioenfondsen	3.770		2.554	
Voor risico deelnemers	0		0	

■ 11.4 Toelichting op de jaarrekening

■ 11.4.1 Algemeen

■ Activiteiten

Stichting Pensioenfonds Gasunie ('het pensioenfonds'), is statutair gevestigd te Groningen en is opgericht op 15 september 1965. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41009373.

Het doel van het pensioenfonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregelingen van de NV Nederlandse Gasunie en de aangesloten onderneming GasTerra BV.

■ Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfonds. Het bestuur heeft op 14 juni 2014 de jaarrekening opgemaakt.

■ Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

■ 11.4.2 Grondslagen

■ 11.4.2.1 Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in euro's x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

■ Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

■ Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans

opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

■ **Saldering van een actief en een verplichting**

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd

opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

■ **Vreemde valuta**

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Valutatermijntransacties worden gewaardeerd tegen de termijnkoers die op de balansdatum geldt voor termijntransacties met een looptijd die gelijk is aan de resterende looptijd van het aangegane termijncontract. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

■ **Vergelijking met voorgaand jaar**

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar. Wel is er een presentatiewijziging doorgevoerd. De vergelijkende cijfers met betrekking tot de beleggingen zijn aangepast zodat deze de beleggingen weergeven inclusief de bijbehorende vorderingen en schulden. De reden voor deze aanpassing is om beter aansluiting te krijgen met de bepalingen in RJ610.208. Hierin staat dat de vorderingen en schulden die verband houden met de beleggingen onder de betreffende beleggingscategorie kunnen worden verantwoord.

Tevens is de kostenopslag van de voorziening voor pensioenverplichtingen verhoogd naar 2,2% (2,0% in 2012) in verband met toekomstige administratie- en excassokosten. Dit wordt hierna toegelicht.

■ **Schattingen en veronderstellingen**

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Ten aanzien van de voorziening voor toekomstige excasso en administratiekosten, heeft het bestuur de toereikendheid van deze voorziening opnieuw onderzocht. Uit dit onderzoek is gebleken dat de opslag van 2% op de technische voorziening ontoereikend is. Het bestuur heeft geschat dat een opslag van 2,2% wel toereikend is. Het negatieve effect van deze schattingswijziging op de dekkingsgraad bedraagt 0,2%-punt of € 2,0 miljoen.

■ **Dekkingsgraad**

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

■ **11.4.2.2 Grondslagen voor waardering van activa en passiva**

■ **Beleggingen**

■ **Algemeen**

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde, zoals vereist in de Pensioenwet. Het begrip marktwaarde is te beschouwen als synoniem van actuele waarde. Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering bij niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen geschiedt tegen actuele waarde.

■ **Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen**

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

■ **Vastgoedbeleggingen**

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers of afgegeven intrinsieke waarde. De marktwaarde van niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde vastgoedbelegging per balansdatum.

■ **Aandelen**

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum of afgegeven intrinsieke waarde.

■ **Vastrentende waarden**

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum of afgegeven intrinsieke waarde.

De lopende interest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

■ **Derivaten**

Derivaten worden gewaardeerd op actuele waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen.

Indien een derivatenpositie negatief is wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

■ **Overige beleggingen**

Overige beleggingen worden gewaardeerd op marktwaarde. Indien geen marktwaarde beschikbaar is, wordt de waarde bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen.

■ **Beleggingen voor risico deelnemers**

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan die voor de beleggingen voor risico van het pensioenfonds worden aangehouden.

■ **Securities lending**

Het fonds is betrokken bij één of meer securities lending programma's, waarbij bepaalde effecten voor een korte periode worden uitgeleend aan andere marktpartijen. Beleggingen die in het kader van een securities lending contract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling zoals die geldt voor deze beleggingen.

■ **Vorderingen en overlopende activa**

De vorderingen en overlopende activa zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde.

■ **Liquide middelen**

Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben.

■ **Stichtingskapitaal en reserves**

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

De statutaire reserves en de overige wettelijke reserves die het pensioenfonds conform artikel 2:389 en artikel 2:390 BW vormt, blijken op grond van artikel 2:373 lid 1 BW afzonderlijk uit de balans.

De pensioenregeling is per 1 juli 2013 gewijzigd in een middelloonregeling met "Collectieve Defined Contribution" (CDC). Omdat deze wijziging een overdracht van risico's van de werkgever naar de deelnemer met zich meebrengt, heeft de werkgever eenmalig twee bedragen van € 20 miljoen (toeslagdepot) en € 5 miljoen (opbouwdepot) gestort in 2013. Deze bedragen zijn op de balans opgenomen als bestemmingsreserve en kunnen alleen worden aangesproken ten behoeve van de actieven die deelnemen aan de middelloonregeling met "Collectieve Defined Contribution" (CDC).

Het toeslagdepot is bedoeld ter financiering van de toeslag van de actieven. Het opbouwdepot is bedoeld ter financiering van de pensioenopbouw. Zowel het toeslagdepot als het opbouwdepot worden jaarlijks vermeerderd met het fondsrendement.

Voor het opbouwdepot geldt verder dat indien de feitelijke premie ter financiering van de opbouw hoger is dan de actuair benodigde premie, het meerdere gedoteerd wordt aan het opbouwdepot.

■ **Technische voorzieningen**

■ **Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds**

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde. De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum

bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex-ante-condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- De gehanteerde marktrente die gebaseerd is op de rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB, rekening houdend met een looptijd van de uitkeringen.
Ultimo 2013 is contant making met deze rentetermijnstructuur vergelijkbaar met contant making met een vaste rente van 2,8% over de hele looptijd (ultimo 2012: 2,4%).
- Overlevingstafels, te weten de AG-prognosetafels 2012-2062 met ervaringssterfte op basis van ervaringscorrectiefactoren Towers Watson, fondsspecifieke leeftijds- en geslachtsafhankelijke correctiefactor.
- Actieve deelnemers worden verondersteld een partner te hebben op de pensioendatum. Voor gewezen deelnemers wordt, afhankelijk van het van toepassing zijnde reglement, uitgegaan van bovenstaande veronderstelling dan wel de werkelijke burgerlijke staat. Er wordt verondersteld dat alle mannen 3 jaar ouder zijn dan de vrouwelijke verzekerden. Voor pensioengerechtigden wordt uitgegaan van de werkelijke burgerlijke staat.
- Er is geen rekening gehouden met toekomstige toeslagen op pensioenaanspraken.
- Kostenopslag ter grootte van 2,2% van de voorziening voor pensioenverplichtingen in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.

■ Overige technische voorzieningen

De voorziening voor arbeidsongeschiktheid is bestemd voor eventuele toekomstige premievrijstelling van per de balansdatum zieke deelnemers. De voorziening is per de balansdatum gelijk aan het totaal van de verwachte toekomstige schadelasten voor de zieke deelnemers.

De verwachte toekomstige schadelast is per zieke deelnemer gelijk aan de benodigde contante waarde van de toekomstige pensioenopbouw op basis van de actuariële grondslagen van het fonds, waarbij de kans dat de schadelast daadwerkelijk optreedt afhankelijk is gesteld van de ziekte duur van de zieke deelnemer. De kans op herstel wordt nihil verondersteld.

■ Voorzieningen voor risico van deelnemers

De waardering van de voorzieningen voor risico van deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

■ Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan één jaar.

■ 11.4.2.3 Grondslagen voor bepaling van saldo van baten en lasten

■ Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in de staat van baten en lasten.

■ Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

De pensioenpremie wordt vastgesteld door het Bestuur van het pensioenfonds. De pensioenpremie wordt in de loop

van het kalenderjaar voorlopig vastgesteld. Na afloop van het kalenderjaar wordt de pensioenpremie definitief door het Bestuur vastgesteld. De vaststelling vindt plaats op basis van hetgeen daarover wordt bepaald in de statuten, de veronderstellingen en methoden en de grondslagen zoals deze zijn vastgelegd in de actuariële en bedrijfstechnische nota geldend per de datum van de uitvoeringsovereenkomst.

De gedempte kostendeckende premie bestaat uit een actuariële benodigde premie vermeerderd met een opslag voor uitvoeringskosten en vermeerderd met de primo het verslagjaar vereiste solvabiliteitsopslag. De actuariële benodigde premie dient ter dekking van de kosten van de comingservice en van de backservice in het verslagjaar, inclusief de actuariële benodigde risicopremies en de aan de Technische voorzieningen toe te voegen opslag voor toekomstige uitbetalingskosten. De actuariële benodigde premie wordt berekend op basis van een vaste rekenrente van 4,3%.

■ **Premiebijdragen risico deelnemers**

Dit betreft ontvangen (vrijwillige spaar) bijdragen van deelnemers in het kader van de beschikbare-premieregeling. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

■ **Beleggingsresultaten risico pensioenfonds**

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waarde wijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe kosten verstaan.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

■ **Beleggingsresultaten risico deelnemers**

De grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico pensioenfonds.

■ **Pensioenuitkeringen**

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

■ **Pensioenuitvoeringskosten**

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

■ **Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds**

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Indexering en overige toeslagen

Het Bestuur streeft naar waardevastheid van de ingegane en premievrije pensioenaanspraken door middel van het verlenen van een jaarlijkse toeslag (indexatie). Maatstaf voor de toeslag verlening is de gemiddelde stijging van de consumentenprijsindex (CPI) voor alle huishoudens (afgeleid) over de maanden augustus, september en oktober zoals gepubliceerd door het CBS, en de hiervoor beschikbare financiële middelen.

Ten aanzien van de verlening van toeslagen geldt de volgende voorwaardelijkheidsverklaring: op de pensioenrechten en pensioenaanspraken wordt jaarlijks toeslag verleend van maximaal de prijsontwikkeling. Het Bestuur beslist evenwel jaarlijks in hoeverre pensioenrechten en pensioenaanspraken worden aangepast. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is met ingang van boekjaar 2013 een reserve gevormd. De toeslagverlening met betrekking tot de actieven die deelnemen aan de middelloonregeling met "Collectieve Defined Contribution" (CDC) wordt hieruit gefinancierd.

De toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagen bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening kan plaatsvinden. Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan in principe worden ingehaald.

Het pensioenfonds streeft ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (gewezen deelnemers) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. Ook deze toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 0,351% (2012:1,544%), op basis van de éénjaarsrente van de DNB-curve aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (vooral excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

■ **Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers**

De mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers betreft de wijzigingen in de waarde van de technische voorziening voor risico deelnemers.

Pensioenspaarreglement

Sinds 2001 biedt het fonds zijn deelnemers de mogelijkheid tot "individueel pensioensparen" via het Pensioenspaarreglement. Met het door de deelnemer opgebouwde kapitaal op de pensioendatum kan aanvullend pensioen bij het fonds worden ingekocht. De individuele pensioenspaarmodule van het pensioenfonds heeft, ondanks de vereiste solidariteitskenmerken, een ander karakter dan de collectieve pensioenregeling. Vooral de financiële risico's, waaronder de beleggingsrisico's, komen tijdens de opbouwfase voor rekening van de individuele deelnemers.

■ **Saldo overdrachten van rechten**

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

■ **Overige baten en lasten**

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

■ **11.4.2.4 Grondslagen kasstroomoverzicht**

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

■ 11.4.3 Toelichting op de balans per 31 december 2013

ACTIVA

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
1. Beleggingen voor risico pensioenfond		
Vastgoedbeleggingen	89.584	91.777
Aandelen	395.433	257.259
Vastrentende waarden	616.608	706.593
Derivaten	50.268	74.889
Overige beleggingen	2.708	782
	1.154.601	1.131.300

Met ingang van 2013 zijn de beleggingsdebiteuren en de beleggingscrediteuren onder de beleggingen gepresenteerd. Ten behoeve van de vergelijkbaarheid zijn de beleggingsdebiteuren en de beleggingscrediteuren in de vergelijkende cijfers opgenomen.

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2013	91.777	257.259	706.593	74.327	782	1.130.738
Aankopen	19.209	115.904	228.117	12.413	0	375.642
Verkopen	-21.574	-21.807	-296.374	-16.839	0	-356.595
Herwaarde- ring	36	44.078	-21.728	-23.097	0	-711
Overige mutaties	136	-1	0	2.922	1.926	4.986
Stand per 31 december 2013	89.584	395.433	616.608	49.726	2.708	1.154.059
Schuldpositie derivaten (credit)						542
						1.154.601

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2012	89.384	353.485	492.870	73.028	0	1.008.767
Aankopen	2.446	40.507	173.001	1.541	0	217.495
Verkopen	-9.580	-189.904	-8.882	-4.947	0	-213.313
Herwaardering	1.092	23.487	1.205	5.272	0	31.056
Overige mutaties	8.435	29.684	48.399	-567	782	86.733
Stand per 31 december 2012	91.777	257.259	706.593	74.327	782	1.130.738
Schuldpositie derivaten (credit)						562
						1.131.300

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
Vastgoedbeleggingen		
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijn de participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	89.324	91.654
Vorderingen	260	123
	89.584	91.777

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2013		2012	
	€	%	€	%
SSGA Europe ex UK index Real Estate Fund	47.009	52,5	44.691	48,7
Altera Vastgoed	23.618	26,4	27.624	30,1
Bouwfonds US Residential	8.646	9,7	8.368	9,1
CBRE Fund	7.545	8,4	7.965	8,7
	86.819	96,9	88.648	96,6

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
Aandelen		
Beursgenoteerde en niet beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	395.433	257.259
	395.433	257.259

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2013		2012	
	€	%	€	%
BlackRock Fund	395.433	100,0	257.259	100,0

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
Vastrentende waarden		
Obligaties	593.381	683.476
Hypotheken	13.214	14.105
Deposito's en dergelijke	10.000	9.000
Vorderingen	13	13
	616.608	706.593

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2013		2012	
	€	%	€	%
US staatsobligaties	78.581	12,7	57.058	8,1
Lombard Odier Bond Funds	514.801	83,5	614.322	86,9
	593.381	96,2	671.380	95,0

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
Derivaten		
Valutaderivaten	3.650	7.367
Aandelenderivaten	3.107	8.935
Rentederivaten	42.175	58.587
Grondstofderivaten	1.336	0
	50.268	74.889

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2013:

2013 Type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang €	Saldo waarde €	Positieve waarde €	Negatieve waarde €
Valutaderivaten	13-01-2014<>11-03-2014	238.990	3.107	3.650	542
Aandelen- derivaten	08-12-2014<>17-06-2016	3.107	3.107	3.107	0
Rentederivaten	04-07-2015<>08-01-2024	222.044	42.175	42.175	0
Grondstof derivaten	14-12-2013<>31-12-2013	0	1.336	1.336	0
		464.142	49.726	50.268	542

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2012:

2012 Type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang €	Saldo waarde €	Positieve waarde €	Negatieve waarde €
Valutaderivaten	14-01-2013<>14-03-2013	360.188	6.805	7.367	542
Aandelen- derivaten	05-12-2013<>07-12-2015	8.935	8.935	8.935	0
Rentederivaten	11-12-2013<>04-04-2031	234.169	59.854	59.854	0
Grondstof- derivaten		0	-1.267	-1.267	0
		603.292	74.327	74.889	562

	31-12-2013 €	31-12-2012 €
Overige beleggingen		
Liquide middelen (op beleggingsrekeningen)	2.708	773
Vorderingen	0	0
	2.708	782

De vordering op de werkgever(s) betreft correctie op de voorschot premie december 2013.

■ **Securities lending**

Het fonds is betrokken bij een securities-lending programma's, waarbij bepaalde effecten voor een korte periode worden uitgeleend aan andere marktpartijen. Beleggingen die in het kader van een securities-lending contract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling zoals die geldt voor deze beleggingen.

Het fonds leent zelf effecten in van de zijde van de vermogensbeheerder Lombard Odier. Deze ingeleende effecten worden gebruikt bij het stellen van onderpand door het fonds bij andere marktpartijen.

Het pensioenfonds beschikt momenteel over EUR 660 duizend dat als onderpand/collateral is ontvangen van de zijde van BNP Paribas. Het fonds leent zelf op bijna permanente basis staatsobligaties in vanuit het EMU staatsleningenfonds dat wordt beheerd door Lombard Odier.

■ Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen marktwaarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de marktwaarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de marktwaarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de marktwaarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

Per 31 december 2013	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW berekening /andere modellen	Totaal
Vastgoedbeleggingen	47.009	42.575	0	89.584
Aandelen	395.433	0	0	395.433
Vastrentende waarden	616.608	0	0	616.608
Derivaten	0	0	49.726	49.726
Overige beleggingen	2.708	0	0	2.708
	1.061.758	42.575	49.726	1.154.059

■ Methodiek bepaling marktwaarde

Genoteerde marktprijzen: beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen.

Onafhankelijke taxaties: onafhankelijke taxaties worden toegepast voor de waardering van onroerend goed in bezit van het pensioenfonds.

NCW berekening/andere methode: de netto contante waarde methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende marktrente. De marktwaardebepaling voor andere methode is niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden

De beleggingen die gewaardeerd zijn met waarderingmodellen betreffen uitsluitend derivaten, zijnde interest rate swaps. Deze swaps betreffen zogenaamde 'plain vanilla' swaps en zijn met een relatief eenvoudig waarderingmodel gewaardeerd. Dit waarderingmodel is in de markt gebruikelijk. Daarnaast worden de waarderingen van de swaps periodiek met tegenpartijen afgestemd. Zolang de afwijking tussen de door het fonds gehanteerde waarderingmodellen binnen de bandbreedte blijft ten opzichte van de tegenpartij, wordt aangenomen dat de waardering juist is.

Per 31 december 2012	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW berekening /andere modellen	Totaal
Vastgoedbeleggingen	44.691	47.086	0	91.777
Aandelen	257.259	0	0	257.259
Vastrentende waarden	706.593	0	0	706.593
Derivaten	0	0	74.327	74.327
Overige beleggingen	782	0	0	782
	1.009.325	47.086	74.327	1.130.738

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
2. Beleggingen voor risico deelnemers		
Aandelen	283	197
Vastrentende waarden	658	697
Overige beleggingen	0	17
	940	911

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
3. Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op de werkgever(s)	87	363
Overige vorderingen en overlopende activa	46	328
	133	691

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

De vordering op de werkgever(s) betreft correctie op de voorschot premie december 2013.

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
4. Overige activa		
Liquide middelen op niet-beleggingsrekeningen	1.062	1.781

De tegoeden bij banken staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

PASSIVA

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
5. Stichtingskapitaal en reserves		
Algemene reserve	92.242	53.906
Toeslagdepot	20.432	0
Opbouwdepot	5.805	0
	118.479	53.906

De pensioenregeling is per 1 juli 2013 gewijzigd in een middelloonregeling met "Collectieve Defined Contribution" (CDC)- mals financiering. Omdat deze wijziging een overdracht van risico's van de werkgever naar de deelnemer met zich meebrengt, heeft de werkgever eenmalig twee bedragen van € 20 miljoen en € 5 miljoen gestort. Deze bedragen zijn op de balans opgenomen als bestemmingsreserve en zullen meetellen bij de berekening van de dekkingsgraad, zoals beschreven in de ABTN.

Het toeslagdepot is bedoeld ter financiering van de toeslag van de actieven. Het opbouwdepot is bedoeld ter financiering van de pensioenopbouw. Zowel het opbouwdepot als het toeslagdepot worden jaarlijks vermeerderd met het fondsrendement. Per 31 december 2013 zijn de betreffende depots derhalve opgerent met 2,16% (periode 01-07-2013 t/m 31-12-2013) voor een bedrag van respectievelijk € 108 duizend en € 432 duizend.

Voor het opbouwdepot geldt verder dat indien de feitelijke premie ter financiering van de opbouw hoger is dan de actuariële benodigde premie, het meerdere gedoteerd wordt aan het opbouwdepot. In het verslagjaar betrof dit een dotatie van € 697 duizend.

	Algemene reserve	Toeslagdepot	Opbouwdepot	Totaal
Stand per 1 januari 2012	32.097	0	0	32.097
Bestemming van saldo baten en lasten	21.809	0	0	21.809
Stand per 1 januari 2013	53.906	0	0	53.906
Bestemming van saldo baten en lasten	38.336	20.432	5.805	64.573
Stand per 31 december 2013	92.242	20.432	5.805	118.479

	2013	2012
	€	€
Algemene reserve		
Stand per begin boekjaar	53.906	32.097
Bestemming saldo van baten en lasten	38.336	21.809
	92.242	53.906
Toeslagdepot		
Stand per begin boekjaar	0	0
Bestemming saldo van baten en lasten	20.432	0
	20.432	0

Het toeslagdepot bestaat uit een storting van € 20 miljoen en een rendementstoekenning van € 432 duizend.

	2013	2012
	€	€
Opbouwdepot		
Stand per begin boekjaar	0	0
Bestemming saldo van baten en lasten	5.805	0
	5.805	0

Het opbouwdepot bestaat uit een storting van € 5 miljoen en een rendementstoekenning van € 108 duizend. Voor het opbouwdepot geldt verder dat indien de feitelijke premie ter financiering van de opbouw hoger is dan de actuariële benodigde premie, het meerdere gedoteerd wordt aan het opbouwdepot. In het verslagjaar betrof dit een dotatie van € 697 duizend.

■ Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

De dekkingsgraad is vastgesteld als het totaal vermogen (Reserves + Voorzieningen) gedeeld door de Technische voorzieningen voor risicopensioenfondsen.

Het vereist vermogen is te beschouwen als de wettelijk vereiste solvabiliteitsmarge. Het vereist eigen vermogen is bepaald met een uitbreiding van het standaardmodel van DNB. Deze uitbreiding op het standaardmodel is zinvol omdat het pensioenfonds naast standaardbeleggingen in het beleggingsbeleid ook gebruik maakt van inflation-linked bonds, opties en swaptions. Het uitgebreide standaardmodel is afgestemd met DNB. De algemene reserve van het fonds is lager dan het vereist eigen vermogen maar hoger dan het minimaal vereist vermogen.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen op 31 december:

	2013	2012
	€	€
Stichtingskapitaal en reserves	118.479	53.906
Minimaal vereist eigen vermogen	43.485	44.990
Vereist eigen vermogen	156.172	144.057

De vermogenspositie van het pensioenfonds dient als gevolg hiervan, zowel ultimo 2013 als ultimo 2012 te worden gekarakteriseerd als reservetekort.

■ Herstelplan

In oktober 2008 is bij het fonds een reservetekort ontstaan. Bij een reservetekort is het aanwezig eigen vermogen lager dan het vereist eigen vermogen (voor het fonds ultimo 2008 een dekkingsgraad onder de 118,9%). Het fonds heeft dit gemeld aan DNB en heeft conform de richtlijnen van DNB een langetermijnherstelplan opgesteld. Hierin wordt aangetoond op welke wijze het fonds binnen een periode van vijftien jaar weer over het vereist eigen vermogen beschikt. DNB heeft dit herstelplan goedgekeurd. Omdat het fonds naar aanleiding van het dekkingstekort in september 2011 (zie hieronder) een kortetermijnherstelplan moest indienen, heeft DNB verzocht om ook het langetermijnherstelplan aan te passen. Beide herstelplannen hebben gedeeltelijk betrekking op dezelfde herstelperiode en kunnen daardoor niet los van elkaar worden gezien. De financiële situatie van het fonds was bovendien gewijzigd ten opzichte van de situatie in 2008.

Het aangepaste langetermijnherstelplan is in december 2011 ingediend. Ook dit plan heeft DNB goedgekeurd. In september 2011 is er een dekkingstekort ontstaan. Hierbij is het aanwezig eigen vermogen lager dan het minimaal vereist eigen vermogen (voor het fonds ultimo 2011 een dekkingsgraad onder de 104,2%). Het fonds heeft het dekkingstekort gemeld aan DNB en heeft vervolgens een kortetermijnherstelplan ingediend. DNB heeft ook dit herstelplan goedgekeurd. Het fonds is in 2013 uit het kortetermijnherstelplan geraakt.

Basis voor de herstelplannen is een continuïteitsanalyse waarin de inzet van de beschikbare sturingsmiddelen wordt doorgerekend. Wettelijk is vastgelegd dat pensioenfondsen minimaal eens per drie jaar een continuïteitsanalyse dienen uit te voeren. Bij ons fonds is dat voor het laatst gebeurd in 2011.

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
6. Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	1.035.109	1.076.970
Overige technische voorzieningen	259	1.135
	1.035.369	1.078.105

	2013	2012
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		
Stand per begin boekjaar	1.076.970	983.633
Pensioenopbouw	25.956	25.966
Rentetoevoeging	3.729	14.907
Ottrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-39.550	-39.404
Wijziging rentetermijnstructuur	-31.819	67.667
Wijziging actuariële uitgangspunten	2.026	0
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-139	-353
Aanpassing sterftekansen	0	21.904
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-2.064	2.650
	1.035.109	1.076.970

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddelde discontovoet 2,8% (2012: 2,4%).

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 0,351% (2012: 1,544%), op basis van de éénjaarsrente op de interbancaire swapmarkt aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging rentetermijnstructuur

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt onder deze titel verantwoord. De ontwikkeling van de marktrente vanaf 2012 tot en met 2013 is als volgt:

	Rentepercentage per 31 december
2012	2,40
2013	2,80

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Toevoeging aan de technische voorzieningen	881	186
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-1.020	-539
	-139	-353

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Resultaat op sterfte	-536	281
Voorziening voor arbeidsongeschiktheid	-1.123	326
Mutaties	-405	0
Overige verzekeringstechnische grondslagen	0	2.043
	-2.064	2.650

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën als volgt samengesteld:

	2013		2012	
	€	Aantallen	€	Aantallen
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	442.197	1.728	457.117	1.774
Gepensioneerden	527.789	1.564	555.248	1.469
Slapers	42.841	586	43.488	610
Toekomstige kosten	22.282	-	21.117	-
Voorziening voor pensioenverplichtingen	1.035.109	3.878	1.076.970	3.853

■ Korte beschrijving pensioenregeling

Het fonds voert voor meerdere doelgroepen pensioenregelingen uit. Hierin zijn ouderdomspensioen, partnerpensioen, wezenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen geregeld.

Deze zijn vastgelegd in de volgende regelingen:

- Pensioenreglement voor deelnemers geboren vóór 1 juli 1937. Alle deelnemers aan deze regeling zijn inmiddels met pensioen.
- Pensioenreglementen 1994 voor deelnemers die na 30 juni 1937 en vóór 1 januari 1950 zijn geboren en tevens in dienst zijn gekomen vóór 1 januari 2006. Dit betreft het Pensioenreglement 1994, Overgangsbepalingen 1994 en het Reglement Regeling Vervroegd Uittreden.
- Pensioenreglement 2006 voor deelnemers die op of na 1 januari 1950 zijn geboren, dan wel voor deelnemers die na 31 december 2005 in dienst zijn gekomen. Voor Gasunie is dit pensioenreglement per 30 juni 2013 beëindigd. Voor GasTerra is het reglement per 31 december 2013 beëindigd.
- Pensioenreglement 2010 voor werknemers die op of na 1 juli 2010 zijn toegetreden tot de Raad van Bestuur van Gasunie. Dit pensioenreglement is per 30 juni 2013 beëindigd.
- Pensioenreglement 2013 voor deelnemers die op of na 1 januari 1950 zijn geboren, dan wel voor deelnemers die na 30 juni 2013 in dienst zijn gekomen bij Gasunie, respectievelijk na 31 december 2013 bij GasTerra. Bovengenoemde regelingen zijn uitkeringsovereenkomsten. Met uitzondering van de Pensioenreglementen 2010 en 2013 (middelloonregelingen, waarvan het pensioenreglement 2013 een strikt CDC-karakter heeft) betreft dit eindloonregelingen. Bij de Pensioenreglementen 1994, 2006, 2010 en 2013 behoren pensioenspaarreglementen, waaraan de deelname vrijwillig is.

Onder het stichtingskapitaal en de reserves zijn een toeslagdepot en een opbouwdepot verantwoord. Beide depots zijn uitsluitend beschikbaar voor de deelnemers die deelnemen aan het Pensioenreglement 2013.

■ Toeslagverlening

De financiële positie van het fonds heeft gevolgen voor de toekenning van toeslagen. Het Bestuur streeft naar waardevastheid van de ingegane pensioenen en premievrije pensioenaanspraken door middel van het verlenen van een jaarlijkse toeslag (indexatie). Maatstaf voor de toeslagverlening is de gemiddelde stijging van de consumentenprijsindex (CPI) voor alle huishoudens (afgeleid) over de maanden augustus, september en oktober zoals gepubliceerd door het CBS, en de hiervoor beschikbare financiële middelen. Voor de toeslagverlening wordt als regel geen reservering aangehouden. Voor het toeslagenbeleid heeft het Bestuur de volgende richtlijnen geformuleerd:

- indien er sprake is van een dekkingsgraad van 105% of lager wordt geen toeslag verleend;
- bij een dekkingsgraad tussen de 105% en 125% kan een gedeeltelijke toeslag worden verleend;
- bij een dekkingsgraad boven de 125% kan een volledige toeslag worden verleend.

Vanuit het toeslagdepot (zie toelichting bij punt 5 Stichtingskapitaal en reserves) worden toeslagen gefinancierd voor actieve deelnemers aan de middelloonregeling met CDC, voor zover het toeslagdepot toereikend is.

■ Inhaaltoeslagen

Onder bepaalde omstandigheden kunnen inhaaltoeslagen worden toegekend. Inhaaltoeslagen zijn toeslagen die worden toegezegd, voor zover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. Om inhaaltoeslagen te kunnen toekennen is een dekkingsgraad boven een bepaald niveau vereist. Gezien de huidige stand van de dekkingsgraad zijn inhaaltoeslagen daarom niet op korte termijn te verwachten. Het bestuur van het pensioenfonds geeft in haar jaarrekening elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende toeslagen.

	31-12-2013 €	31-12-2012 €
Overige technische voorzieningen		
Voorziening voor arbeidsongeschiktheid	259	1.135

	2013 €	2012 €
Voorziening voor arbeidsongeschiktheid		
Stand per begin boekjaar	1.135	2.053
Onttrekking aan de voorziening	-875	-918
	259	1.135

	31-12-2013 €	31-12-2012 €
7. Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers		
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers	940	911
Stand per begin boekjaar	911	781
Inleg en stortingen	72	49
Uitkeringen en onttrekkingen	-69	-20
Beleggingsresultaten risico deelnemers	26	100
	940	911

■ Pensioenspaarreglement

Met ingang van 2001 biedt het fonds zijn deelnemers de mogelijkheid tot "individueel pensioensparen" via het Pensioenspaarreglement. Met het door de deelnemer opgebouwde kapitaal op de pensioendatum kan aanvullend pensioen bij het fonds worden ingekocht. De individuele pensioenspaarmodule van het pensioenfonds heeft, ondanks de vereiste solidariteitskenmerken, een ander karakter dan de collectieve pensioenregeling. Vooral de financiële risico's, waaronder de beleggingsrisico's, komen tijdens de opbouwfase voor rekening van de individuele deelnemers. Ultimo boekjaar hebben de deelnemers een kapitaal opgebouwd ter grootte van € 940 (2012: € 911).

	31-12-2013	31-12-2012
	€	€
8. Derivaten		
Derivaten	542	562

De tegoeden bij banken staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

9. Overige schulden en overlopende passiva		
Schulden aan werkgever(s)	49	49
Pensioenuitkeringen	32	0
Crediteuren	183	0
Belastingen en premies sociale verzekeringen	1.025	965
Overige schulden en overlopende passiva	117	185
	1.406	1.199

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

De schulden aan werkgever(s) bestaan uit een vordering van € 1.347 duizend op GasTerra en een schuld van € 1.396 duizend aan Gasunie.

Met ingang van boekjaar 2013 worden de schulden die samenhangen met de beleggingen (behoudens negatieve derivatenposities) gesaldeerd verantwoord onder de betreffende beleggingscategorie. Dit zoals toegelicht onder 1. Beleggingen risico pensioenfonds.

■ 11.4.3.1 Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds.

In 2012 heeft het bestuur een uitgebreide risicoanalyse uitgevoerd. De uitkomsten hiervan vormen mede de basis voor het beleid van het fonds en toelichting hierna. Dit beleid is verwoord in de ABTN van het fonds. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Premiebeleid;
- Herverzekeringsbeleid;
- Toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van de continuïteitsanalyse en de Asset Liability Management-studie (ALM-Studie) die in respectievelijk 2012 en 2013 zijn uitgevoerd.

Ook het crisisplan dat door het fonds eind 2011 is opgesteld is verwerkt in onderstaande toelichting op de risico's, het risicobeleid en de ingezette beheersmaatregelen/afdekkinginstrumenten.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in mandaatovereenkomsten met de vermogensbeheerders. De mandaten zijn gericht op actief/passief vermogensbeheer.

■ Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen.

De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Een belangrijke maatstaf hiervoor is het aanwezige eigen vermogen. Wettelijk is door DNB een gestandaardiseerde methode vastgelegd om te kunnen toetsen of het aanwezig eigen vermogen voldoende is om een aantal specifieke risico's op te kunnen vangen (het standaardmodel).

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2013 %	2012 %
Dekkingsgraad per 1 januari	105,0	103,3
Premie	0,1	0,1
Uitkering	0,2	0,1
Toeslagverlening	-	-
Korting van aanspraken en rechten	-	-
Beleggingsrendementen (exclusief renteaftdekking)	1,9	11,1
Renteaftdekking	-1,5	-
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	3,2	-6,6
Wijziging Ultimate Forward Rate voorziening pensioenverplichtingen	-	-
Overige oorzaken	2,5	-3,0
Dekkingsgraad per 31 december	111,4	105,0

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na aftdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2013 %	2012 %
S1 Renterisico	5,6	3,6
S2 Risico zakelijke waarden	10,5	10,1
S3 Valutarisico	3,8	3,4
S4 Grondstoffenrisico	2,4	2,5
S5 Kredietrisico	0,7	0,4
S6 Verzekeringstechnisch risico	2,9	2,9
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief risico	-	-
Diversificatie-effect	-10,8	-9,6
Totaal	15,1	13,4

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2+S2^2+(0,5 \times 2 \times S1 \times S2)+S3^2+S4^2+S5^2+S6^2+S10^2$.

	2013 €	2012 €
Vereist eigen vermogen (buffer)	156.172	144.057
Voorziening pensioenverplichting	1.035.369	1.078.105
Vereist pensioenvermogen	1.191.541	1.222.162
Aanwezig pensioenvermogen (Totaal activa -/- schulden)	118.479	53.906
Tekort	37.693	90.151

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de feitelijke beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

■ Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogenoeten manager- en custody risico), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, welke in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek gerapporteerd.

■ Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duratie. De duratie is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duratie van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duratie-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur); waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het beleid van het fonds is erop gericht om de 'duratie-mismatch' te verkleinen door het renterisico op strategische basis voor 60% af te dekken (2012: 60%). Het fonds realiseert dit door meer langlopende obligaties te kopen in plaats van aandelen (aandelen hebben per definitie een duratie van nul), binnen de portefeuille kortlopende obligaties vervangen door langlopende obligaties of door middel van renteswaps of swaptions. Bij een renteswap wordt een vaste lange rente geruild tegen een variabele korte rente. Het pensioenfonds ontvangt in dit geval een lange rente, vergelijkbaar met de kasstroom van een langlopende obligatie en betaalt daarvoor een variabele korte rente (bijvoorbeeld Euribor). Daarnaast kan het fonds het renterisico op de vastrentende waarden afdekken (het eigen vermogen is ongevoelig voor de renteveranderingen, maar de dekkingsgraad niet) of de dekkingsgraad afdekken.

Het rentebeheer ten behoeve van de renteafdekking wordt door het fonds zelf uitgevoerd.

De duratie en het effect van de renteafdekking kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2013		31-12-2012	
	€	Duratie	€	Duratie
Vastrentende waarden (vóór derivaten)	616.608	8,9	706.593	9,9
Vastrentende waarden (na derivaten)	661.890	12,4	773.261	13,5

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2013		31-12-2012	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 1 jaar	88.582	14,4	78.154	11,1
Resterende looptijd < 10 jaar	212.131	34,4	214.729	30,4
Resterende looptijd > 10 jaar	315.896	51,2	413.711	58,6
	616.608	100,0	706.593	100,0

De onderverdeling van de vastrentende waarden in bovenstaande looptijden illustreert het lange termijn karakter van de beleggingen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid. Ter vergelijking zijn de looptijden van de verplichtingen in onderstaand overzicht weergegeven.

De resterende looptijd van de verplichtingen kan als volgt worden weergegeven:

	31-12-2013		31-12-2012	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 5 jaar	197.048	19,0	202.185	18,8
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	183.313	17,7	197.422	18,3
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	316.414	30,6	438.967	40,7
Resterende looptijd > 20 jaar	338.593	32,7	239.531	22,2
	1.035.369	100,0	1.078.105	100,0

■ Risico zakelijke waarden (S2)

Zakelijke waarden risico is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen en vastgoed) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het ALM-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruik gemaakt van derivaten.

■ Valutarisico (S3)

De pensioenverplichtingen luiden in euro's, de mogelijke risico's als gevolg van valutakoersontwikkelingen kunnen bij de beleggingen tot uitdrukking komen. Zonder afdekking van valutarisico loopt het fonds risico bij een daling van vreemde valuta ten opzichte van de euro. De posities in vreemde valuta waren ultimo 2013 voor een belangrijk deel afgedekt door middel van valutatermijntransacties, waardoor het resterende valutarisico relatief beperkt is. Het valutarisico van de grondstoffenportefeuille wordt niet afgedekt. Per einde boekjaar bedraagt het totale valutarisico in relatie tot het belegd vermogen 16,5% en is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten € 233.378. Het exposure van overige valuta's betreft voornamelijk exposure naar AUD, CAD, SEK, CHF en valuta van ontwikkelde landen. Er is voor gekozen om de valuta exposure over grondstoffenportefeuille niet af te dekken.

De valutapositie per 31 december 2013 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2013		
	Totaal Voor afdekking €	Valuta- derivaten Afdekking €	Netto positie Na afdekking €
EUR	726.928	238.990	965.919
GBP	51.138	-39.510	11.629
JPY	31.113	-29.785	1.328
USD	215.721	-107.648	108.073
Overig	126.051	-58.940	67.111
	1.150.952	3.107	1.154.059

De valutapositie per 31 december 2012 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2012		
	Totaal Voor afdekking €	Valuta- derivaten Afdekking €	Netto positie Na afdekking €
EUR	789.522	187.451	976.973
GPB	34.875	-34.711	164
JPY	32.188	-27.879	4.310
USD	127.812	-59.188	68.624
Overig	139.534	-58.867	80.667
	1.123.932	6.805	1.130.738

■ Prijsrisico

Prijsrisico is het risico van waarde wijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het fonds. In aanvulling hierop maakt het fonds voor afdekking van het prijsrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het fonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen gesteld aan het maximaal percentage dat namens het fonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd. Naleving van deze richtlijnen vindt plaats door de beleggingscommissie op basis van onafhankelijke rapportages van custodian Kasbank.

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar regio is als volgt:

	2013		2012	
	€	%	€	%
Nederland en andere EU-landen	668.194	58,0	357.747	31,6
Europa (niet-EU)	33.579	2,9	89.215	7,9
Noord-Amerika	237.870	20,6	158.610	14,0
Zuid-Amerika	7.378	0,6	78.023	6,9
Zuidoost Azië	29.278	2,5	219.245	19,4
Midden-Oosten	49.553	4,3	67.627	6,0
Overig	75.773	6,6	85.162	7,5
Derivaten	49.726	4,3	74.327	6,6
Overige beleggingen	2.708	0,2	782	0,1
Totaal	1.154.059	100,0	1.130.738	100,0

Een nadere detaillering van de segmentatie van de vastgoedbeleggingen naar aard van het vastgoed is als volgt:

	2013		2012	
	€	%	€	%
Kantoren	25	-	5.825	6,4
Europa (niet-EU)	8.357	9,3	8.716	9,5
Noord-Amerika	31.660	35,3	29.539	32,2
Participaties in vastgoed beleggingsfondsen	47.177	52,7	44.866	48,9
Overige	2.367	2,6	2.830	3,1
Totaal	89.584	100,0	91.777	100,0

■ Grondstoffenrisico (S4)

Het fonds belegt in grondstoffen en loopt dus het risico dat de waarde van deze belegging daalt. Ultimo 2013 is voor € 80,9 miljoen belegd in grondstoffen (2012: € 67,9 miljoen).

■ Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing van dit risico door het fonds vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en het uitlenen van effecten. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd via markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, vooral OTC-derivaten, wordt door het fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar regio's kan als volgt worden samengevat:

	2013		2012	
	€	%	€	%
Nederland en andere EU-landen	524.184	84,9	261.184	36,9
Europa (niet-EU)	5.243	0,9	74.583	10,6
Noord-Amerika	85.397	13,9	89.280	12,6
Overige	1.784	0,3	281.546	39,9
Totaal	616.608	100,0	706.593	100,0

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van de ratings zoals eind 2013 gepubliceerd door de rating agencies (Standard & Poor's/Moody's/Fitch) is als volgt:

	2013		2012	
	€	%	€	%
AAA	337.921	54,8	371.516	52,6
AA	190.003	30,8	264.716	37,5
A	29.198	4,7	25.165	3,6
BBB	36.188	5,9	32.358	4,6
B	1.403	0,2	0	-
Lager dan BBB	0	-	1.574	0,2
Cash	0	-	11.263	1,6
Geen rating	21.894	3,6	0	-
Totaal	616.608	100,0	706.592	100,0

■ Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het langlevensrisico is niet herverzekerd.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico houdt in dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk eerder dan verwacht een nabestaandenpensioen moet toekennen, waarvoor door het pensioenfonds geen voorziening is getroffen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het arbeidsongeschiktheidsrisico is niet herverzekerd.

■ Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om

de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

■ Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, landen, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het fonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posten kunnen een post van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posten dit betreft worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Ultimo 2013 zijn de volgende beleggingscategorieën met meer dan 2% van het balanstotaal aanwezig:

	31-12-2013		31-12-2012	
	€	%	€	%
Vastgoed				
SSGA Europe ex UK index Real Estate Fund	47.009	4,1	91.777	8,1
Altera Vastgoed	23.618	2,0	0	-
Aandelen				
Blackrock beleggingsfondsen	395.433	34,2	257.259	22,7
Vastrentende waarden				
US Staatsobligaties	78.581	6,8	69.154	6,1
Lombard Odier Bond Funds	514.801	44,5	614.322	54,1
Totaal	1.059.442	91,6	1.032.512	91,0

De bezittingen aan aandelen zijn gespreid over meerdere regio's wereldwijd.

Bij beleggingen in vastrentende waarden belegt het fonds middels obligatiefondsen die samengesteld zijn uit obligaties uitgegeven door (lagere) overheden en ondernemingen. Dit beperkt het concentratie risico. De voornaamste concentraties vallen binnen de categorie staatsobligaties (Frankrijk, Duitsland), aangezien er slechts een beperkt aanbod van landen binnen de eurozone met een AA- of een AAA-rating van Standard & Poor's dan wel een AA- of AAA- rating van Moody's beschikbaar is.

■ Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij Vermogensbeheerder Lombard Odier (45% van de portefeuille), Vermogensbeheerder BlackRock (34%) en Vermogensbeheerder Fundlogic (7%) en Vermogensbeheer SSGA (4%).

Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level overeenkomsten gesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken bij deze beheerders is ondergebracht bij onafhankelijke Custodians.

De vermogensadministratie is uitbesteed aan Kas Bank NV. Met Kas Bank is een uitbestedingsovereenkomst en een servicelevel overeenkomst (SLA) gesloten.

De pensioenadministratie is uitbesteed aan pensioenadministratie TKP. Met TKP is een uitbestedingsovereenkomst en een service level overeenkomst (SLA) gesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders, Kas Bank en TKP door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

■ Actief risico (S10)

Een actief beleggingsrisico ontstaat wanneer met het beleggingsbeleid binnen de beleggingscategorieën afgeweken wordt van het beleid volgens de benchmark. Een maatstaf van de mate waarin actief wordt belegd is de zogenaamde 'tracking error'. De tracking error geeft aan hoe groot de afwijkingen van het rendement kunnen zijn ten opzichte van het benchmarkrendement. Hoe hoger de tracking error, hoe hoger het actief risico.

Bij het pensioenfonds geldt dat met de meeste vermogensbeheerders afspraken zijn gemaakt over de tracking error en dat een grotendeels passief beleggingsbeleid wordt gevoerd. De afwijkingen ten opzichte van de benchmark zijn doorgaans beperkt. Op fondsniveau wordt de tracking error niet berekend. Er is verondersteld dat het actief risico niet samenhangt met de andere risicofactoren.

■ Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

■ Derivaten

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van financiële derivaten. Hoofregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken.

Derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand.

Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- Futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategische beleggingsbeleid.
- Putopties op aandelen: dit betreft al dan niet beursgenoteerde opties waarmee het pensioenfonds het neerwaartse koersrisico van de aandelenportefeuille kan beperken. Voor deze opties wordt bij de verwerving een premie betaald die onder meer afhankelijk is van het actuele koersniveau van de onderliggende index, de looptijd van de opties en de uitoefenprijs van de opties.
- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt

aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.

- Swaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Ultimo 2013 zijn zekerheden ontvangen voor de swaps voor een bedrag van € 34,5 miljoen (2012: € 18,5 miljoen). Voor de overige derivaten zijn zekerheden gesteld ten bedrage van € 16,6 miljoen (2012: € 30,9 miljoen).

■ 11.4.4 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

■ Langlopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst afgesloten met een TKP Pensioen B.V. voor een periode van vijf jaar, ingaande 1 januari 2013. De vergoeding over het verslagjaar bedraagt € 441. De resterende verplichting over de gehele contractduur bedraagt circa € 0,4 miljoen per jaar.

■ 11.4.5 Verbonden partijen

■ Identiteit van verbonden partijen

De relatie die het fonds heeft met haar sponsor (aangesloten ondernemingen en bestuurders) is er één van verbonden partijen.

■ Transacties met (voormalige) bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de pensioenuitvoeringskosten. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het fonds op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

■ 11.5 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2013

	2013 €	2012 €
10. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds		
Werkgevers	28.726	30.232
Werknemers	388	172
	29.114	30.404
De premiebijdragen kunnen als volgt worden gespecificeerd		
Reguliere pensioenpremie werkgevers	28.372	30.232
Overig	388	152
Premie ANW	333	0
Inkoopsommen	21	20
	29.114	30.404

Voor de eerste helft van 2013 is voor alle deelnemers een actuariële premie bepaald. Voor de tweede helft van 2013 gold voor deelnemers van Gasunie een premiepercentage van 22,6% van de salarissom en voor deelnemers van GasTerra een actuariële premie. In 2012 is de premie actuariëel bepaald.

Kostendekkende premie	30.239	31.771
Feitelijke premie	28.760	30.404
Gedempte premie	21.722	29.994

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

Kostendekkende premie

Actuariëel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	25.887	27.988
Toeslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	3.470	3.783
Toeslag voor uitvoeringskosten	882	0
Totaal kostendekkende premie	30.239	31.771

Er zijn geen premiekortingen verstrekt.

11. Premiebijdragen risico deelnemers

Werknemersdeel	72	49
----------------	-----------	-----------

	2013 €	2012 €
12. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds		
Vastgoedbeleggingen	2.299	11.712
Aandelen	43.781	53.051
Vastrentende waarden	-21.713	49.606
Overige beleggingen	24	-169
Derivaten	-16.569	10.264
	7.822	124.464
Directe beleggingsopbrengsten	9.243	7.545
Indirecte beleggingsopbrengsten	-711	117.572
	8.532	125.117

2013	Directe beleggings- opbrengst €	Indirecte beleggings- opbrengst €	Kosten vermogens- beheer €	Totaal €
Vastgoedbeleggingen	2.286	36	-23	2.299
Aandelen	88	44.078	-386	43.781
Vastrentende waarden	235	-21.728	-220	-21.713
Overige beleggingen	65	0	-41	24
Derivaten	6.569	-23.097	-40	-16.569
	9.243	-711	-710	7.822

2012	Directe beleggings- opbrengst €	Indirecte beleggings- opbrengst €	Kosten vermogens- beheer €	Totaal €
Vastgoedbeleggingen	2.013	9.740	-41	11.712
Aandelen	160	53.171	-279	53.051
Vastrentende waarden	265	49.592	-252	49.606
Overige beleggingen	74	-203	-41	-169
Derivaten	5.032	5.272	-41	10.264
	7.545	117.572	-653	124.464

	2013 €	2012 €
13. Beleggingsresultaten risico deelnemers		
Vermogensresultaten	26	101
14. Overige baten		
Andere baten	4	0
Stortingen werkgever	25.000	0
	25.004	0

De pensioenregeling is per 1 juli 2013 gewijzigd in een "Collectieve Defined Contribution" (CDC)-regeling. Omdat deze wijziging een overdracht van risico's van de werkgever naar de deelnemer met zich meebrengt, heeft de werkgever eenmalig twee bedragen van € 20 miljoen en € 5 miljoen gestort. Deze bedragen zijn op de balans opgenomen als bestemmingsreserve en zullen meetellen bij de berekening van de dekkingsgraad, zoals beschreven in de ABTN.

	2013 €	2012 €
15. Pensioenuitkeringen		
Ouderdomspensioen	25.590	24.019
Prepensioen	6.163	8.901
Partnerpensioen	5.879	5.420
Wezenpensioen	97	90
Arbeidsongeschiktheidspensioen	204	261
Anw-aanvulling	331	0
Afkoop pensioenen en premierestitutie	27	9
Overige uitkeringen	38	49
	38.327	38.749

16. Pensioenuitvoeringskosten

Bestuurskosten	685	653
Kosten verantwoordingsorgaan en visitatiecommissie	23	0
Administratiekostenvergoeding	441	547
Accountantskosten	41	30
Certificerend actuaaris	98	25
Adviserend actuaaris	224	189
Contributies en bijdragen	96	57
Dwangsommen en boetes	0	0
Overige	63	40
	1.671	1.541

Bezoldiging bestuurders

De bestuursleden namens de pensioengerechtigden van Stichting Pensioenfonds Gasunie hebben in 2013 tezamen € 3 duizend aan vrijwilligersvergoeding ontvangen. (2012: € 3 duizend).

Het bedrag aan vrijwilligersvergoeding is niet afhankelijk van het aantal bijeenkomsten dat is gehouden en het aantal bestuursleden dat deze bijeenkomsten heeft bijgewoond.

Aan betrokkenen zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

Verantwoordingsorgaan

Aan de leden van het Verantwoordingsorgaan werd door het pensioenfonds in 2013 geen vergoeding verstrekt.

Accountants honoraria

De honoraria van de onafhankelijke externe accountant(s) zijn als volgt:

	2013			2012		
	Accountant €	Overig netwerk €	Totaal €	Accountant €	Overig netwerk €	Totaal €
Andere controleopdrachten	8					
Controle van de jaarrekening	33	0	41	30	0	30

Aantal personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden worden verricht door werknemers die in dienst zijn van Gasunie.

	2013 €	2012 €
17. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		
Pensioenopbouw	25.956	25.966
Rentetoevoeging	3.729	14.907
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-39.550	-39.404
Wijziging rentetermijnstructuur	-31.819	67.667
Wijziging actuariële uitgangspunten	2.026	0
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-139	-353
Aanpassing sterftekansen	0	21.904
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-2.064	2.650
	-41.861	93.337
18. Mutatie overige technische voorzieningen		
Mutatie overige technische voorzieningen	-875	-918

	2013 €	2012 €
19. Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers		
Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	29	130
Onttrekkingen i.v.m. pensionering	0	20
	29	150
20. Saldo overdracht van derden		
Inkomende waardeoverdrachten	-742	-186
Uitgaande waardeoverdrachten	904	536
	162	350
21. Overige lasten		
Interest waardeoverdrachten	12	0
	12	0

Groningen, 13 juni 2014.

Overige gegevens

12 Overige gegevens

■ 12.1 Resultaatverdeling

Het bestuur heeft besloten het resultaat over het boekjaar als volgt te verdelen:

Dotatie toeslagdepot € 20.432

Dotatie opbouwdepot € 5.805

Dotatie algemene reserve € 38.336

De dotaties aan het opbouw- en toeslagdepot zijn naast de storting door de werkgever van respectievelijk € 5 mln. en € 20 mln., aangevuld met het fondsrendement van 2,16% over de periode waarop de depots betrekking hadden (vanaf 1 juli 2013).

Voor het opbouwdepot geldt verder dat indien de feitelijke premie ter financiering van de opbouw hoger is dan de actuariële benodigde premie, het meerdere gedoteerd wordt aan het opbouwdepot. In het verslagjaar betrof dit een dotatie van € 697 duizend.

■ 12.2 Gebeurtenissen na balansdatum

Het bestuur heeft in de bestuursvergadering van 15 januari 2014 besloten een toeslag te verlenen voor de actieven van Gasunie van 1,8%. Voor de inactieven is besloten om een toeslag te verlenen van 0,2% voor zowel Gasunie en GasTerra. Deze toeslag wordt gefinancierd uit het toeslagendepot voor een bedrag van € 7,1 miljoen.

■ Toeslagdepot

Het pensioenfonds houdt een toeslagdepot aan dat bestemd is voor de toeslagverlening van pensioenaanspraken van actieve deelnemers aan het Pensioenreglement 2013. In het toeslagdepot is per 1 juli 2013 een storting van € 20 miljoen door Gasunie gedaan en per 1 januari 2014 van € 2,3 miljoen door GasTerra. Het toeslagdepot is, tot het depot is uitgeput, bestemd voor toeslagverlening op basis van de loonindex van Gasunie van de pensioenaanspraken van actieve deelnemers aan het Pensioenreglement 2013.

■ Opbouwdepot

Het pensioenfonds houdt een depot aan dat bestemd is voor aanvullende financiering van de pensioenopbouw in het Pensioenreglement 2013. Het opbouwdepot is per 1 juli 2013 gevuld met een storting door Gasunie van € 5 miljoen en per 1 januari 2014 met een storting door GasTerra van € 0,6 miljoen.

■ 12.3 Actuariële verklaring

■ Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Gasunie te Groningen is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2013.

■ Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid en de volledigheid van de administratieve basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

■ Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik ondermeer onderzocht of de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld; en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

■ Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een reservetekort.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132.

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Gasunie is naar mijn mening niet voldoende, vanwege het reservetekort.

Apeldoorn, 13 juni 2014

R. Kruijff AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

■ 12.4 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds Gasunie

■ Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport opgenomen jaarrekening 2013 van Stichting Pensioenfonds Gasunie te Groningen gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2013 en de staat van baten en lasten over 2013 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van het pensioenfonds is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van het pensioenfonds gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel betreffende de jaarrekening

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Gasunie per 31 december 2013 en van het resultaat over 2013 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

■ Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e en f BW vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de in artikel 2:392 lid 1 onder b tot en met h BW vereiste gegevens zijn toegevoegd. Tevens vermelden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Zwolle, 13 juni 2014

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. J. Niewold RA

Bijlage

■ Begrippenlijst

Aandelenhedge

Het fonds dekt met behulp van voorwaardelijke derivaten gedeeltelijk de gevolgen voor de financiële positie van het fonds van een extreme daling van de aandelenmarkten af.

Aangesloten onderneming

Een rechtspersoon die krachtens de statuten tot het fonds is toegelaten.

Aanspraken (opgebouwde)

Recht op toekomstige uitkering van pensioen.

ABTN

Afkorting voor Actuariële en Bedrijfstechnische Nota. In de ABTN zet het Bestuur van het fonds uiteen welke actuariële en bedrijfstechnische opzet ten grondslag ligt aan het fonds. De ABTN (ook wel bedrijfsplan) gaat nader in op de organisatie van het fonds, de inhoud van de pensioenregeling, de financiële opzet (waaronder grondslagen), het beleidskader (toeslag- en beleggingsbeleid), de sturingsmiddelen, de hoofdlijnen van het interne risicobeheersingsstelsel alsmede de hoofdlijnen van de uitvoeringsovereenkomst.

Actuariële risico's

Risico's in verband met sterfte en arbeidsongeschiktheid waardoor het pensioenfonds meer of minder moet uitbetalen dan hetgeen de actuaris heeft berekend bij de bepaling van de Technische voorzieningen.

Adviserend actuaris

Een actuaris combineert economische en wiskundige technieken ten behoeve van de vaststelling van de benodigde koopsommen of premies en de verplichtingen van het fonds (vaststelling Technische voorzieningen). Tevens verricht de adviserend actuaris risicoanalyses en studies met betrekking tot het afstemmen van verplichtingen en beleggingen.

AG Prognosetafel

Statistisch overzicht met betrekking de overlevings- en sterftekansen per leeftijd van een groep personen (bijvoorbeeld alle mannen van de bevolking van Nederland). De prognosetafels geven inzicht in de mogelijke toekomstige sterfteontwikkeling van de huidige generatie tot en met 2062. Deze worden vastgesteld door het Actuarieel Genootschap (AG).

Asset Liability Managementstudie (ALM-studie)

Studie die inzicht geeft in de toekomstige ontwikkelingen van een pensioenfonds en die het pensioenfondsbestuur de mogelijkheid biedt om de diverse beleidsvariabelen (zoals beleggingsbeleid, premiebeleid en toeslagbeleid) in hun onderlinge samenhang te evalueren.

Autoriteit Financiële markten (AFM)

Een bij wet ingesteld toezichhoudend orgaan dat toezicht houdt op het gedrag van de gehele financiële marktsector. De AFM is toezichhouder op de pensioenfondsen voor zover het gaat om het effectentypisch gedragstoezicht.

Beleggingscommissie

De Beleggingscommissie wordt gevormd door drie leden uit het Bestuur van het fonds en minimaal twee externe adviseurs. Zij adviseert het Bestuur over het strategische beleggingsbeleid en bepaalt het korte termijn beleggingsbeleid.

Benchmark

Een maatstaf voor de beoordeling en vergelijking van de performance van beleggers onderling.

Certificerend actuaris

De waarmede actuaris die belast is met de beoordeling van de financiële positie van het fonds. Hij geeft jaarlijks een actuariële verklaring af, waarmerkt de actuariële verslagstaten en stelt een rapport op ter onderbouwing van zijn oordeel.

Collateral

Een zekerheid (onderpand) in de vorm van geld, goederen of rechten, waarop iemand zich kan verhalen als de tegenpartij niet aan zijn verplichtingen voldoet.

Collectieve Defined Contribution (CDC)

De financiering van de pensioenregeling waarbij de werkgever jaarlijks een vaste premie beschikbaar stelt voor alle deelnemers.

Commodities

Een belegging in grondstoffen of bulkgoederen die op termijn via standaardcontracten wordt verhandeld.

Compliance officer

De interne toezichthouder van het fonds. Verantwoordelijk voor de integriteitshandhaving en ziet erop toe dat het fonds, de bestuurders en de andere betrokken personen de wet- en regelgeving handhaven.

Contante waarde (van de pensioenverplichtingen)

De waarde die op dit moment aanwezig moet zijn om, rekening houdend met renteaangroei (rekenrente) en eventuele andere actuariële grondslagen, toekomstige pensioenbetalingen te kunnen verrichten.

Continuïteitsanalyse

Met een continuïteitsanalyse wordt beoordeeld of de financiële risico's voor een pensioenfonds zich, met inachtneming van een realistische schatting van de toekomstige ontwikkeling van de economie, op lange termijn binnen aanvaardbare grenzen bevinden. Daarbij wordt de kracht van de verschillende beleidsinstrumenten en de ontwikkeling daarvan in kaart gebracht en wordt de consistentie in de toezegging, financiering en communicatie ten aanzien van toekomstige toeslagverleningen getoetst.

De continuïteitsanalyse bestrijkt een toetsingshorizon van 15 jaar.

Countervailing power

De onderhandelingskracht van het fonds ten opzichte van tegenpartijen of dienstverleners.

Crisisplan

Dit financiële plan beschrijft de maatregelen die het Bestuur kan inzetten als de doelstelling van het fonds in gevaar komt. Dat is het geval als de dekkinggraad van het fonds zich bevindt op of beweegt richting kritische waarden.

Deelnemer

De werknemer met een arbeidsovereenkomst bij Gasunie of GasTerra die deelneemt aan het pensioenreglement en pensioenaanspraken verwerft jegens het fonds overeenkomstig de bepalingen van dit pensioenreglement.

Dekkingsgraad

De waarde van het totaal aanwezige vermogen van het fonds uitgedrukt in een percentage van de Technische voorzieningen.

Dekkingstekort

Er is sprake van een dekkingstekort (ook wel onderdekking) wanneer een pensioenfonds minder eigen vermogen heeft dan het minimaal vereist eigen vermogen. Het pensioenfonds dient dan een kortetermijnherstelplan op te stellen.

De Nederlandsche Bank (DNB)

Bij wet ingesteld toezichthoudend orgaan, dat onder andere de navolging van de Pensioenwet bewaakt.

Deposito

Uitgeleend geld voor een vaste periode tegen een vooraf overeengekomen vaste rentevergoeding.

De-risking beleid

Het eind 2012 ingezette beleid om het beleggingsrisico aanmerkelijk te verlagen door staatsobligaties aan te kopen ten laste van de aandelenportefeuille.

Derivaten

Afgeleide financiële instrumenten, dat wil zeggen financiële contracten, waarvan de waarde wordt afgeleid van een onderliggende waarde (bijv. een aandeel), een referentieprij of een index (bijv. de AEX-index). De hoofdvormen zijn opties, futures contracten en forward contracten. Ook valutatermijncontracten worden als derivaten aangemerkt.

Duratie

De gemiddelde (met de contante waarde gewogen) looptijd van de cashflows van een obligatielening, een obligatieportefeuille of verplichtingen. Een maatstaf voor de rentegevoeligheid van die lening, portefeuille of verplichtingen. Hierbij geldt: hoe hoger de duratie, hoe rentegevoeliger de lening, portefeuille of verplichtingen.

Ervaringssterfte

De fondsspecifieke ervaringssterfte op basis van het Towers Watson Ervaringssterftemodel 2012.

Financieel Toetsingskader (FTK)

Benaming van het toezichtregime ten behoeve van de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfondsen. Het FTK is opgenomen in de Pensioenwet.

Financiering Voortzetting Pensioenverzekering (FVP)

Bij werkloosheid zal de opbouw van de pensioenverzekering in beginsel stoppen. Er bestaat echter een wettelijke regeling die een tijdelijke voortzetting van de opbouw mogelijk maakt: de FVP-regeling.

Gedragscode

In de gedragscode staan voorschriften voor bestuurders en andere betrokken personen bij het fonds, ter voorkoming van belangenconflicten en van misbruik en oneigenlijk gebruik van de bij het fonds aanwezige, vertrouwelijke informatie.

Gerealiseerd resultaat

Resultaat na verkoop van de beleggingen.

Gewezen deelnemers

Personen (nog niet pensioengerechtigd) die bij het fonds opgebouwde aanspraken hebben uit het verleden maar die geen extra aanspraken meer opbouwen zoals deelnemers dat nog wel doen. Voorbeeld zijn ex-werknemers van Gasunie die hun opgebouwde rechten niet hebben overgedragen aan het fonds van de nieuwe werkgever.

Herstelplan

Plan van aanpak gericht op het herstel van het dekkingstekort of het reservetekort bij een pensioenfonds.

Kortetermijnherstelplan

In een situatie van onderdekking (ook wel dekkingstekort) dienen pensioenfondsen binnen drie maanden na het ontstaan hiervan een kortetermijnherstelplan op te stellen en in te dienen bij De Nederlandsche Bank. Het kortetermijnherstelplan bevat de concrete maatregelen waardoor het fonds binnen een termijn van maximaal drie jaar weer zal beschikken over het minimaal vereist eigen vermogen. De maatregelen in het kortetermijnherstelplan worden gebaseerd op een recente continuïteitsanalyse die het fonds heeft uitgevoerd.

Langetermijnherstelplan

Indien er sprake is van een reservetekort dienen pensioenfondsen binnen drie maanden na het ontstaan hiervan een langetermijnherstelplan op te stellen en in te dienen bij De Nederlandsche Bank. Het langetermijnherstelplan bevat de concrete maatregelen waardoor het fonds binnen een termijn van maximaal vijftien jaar weer voldoet aan het vereist eigen vermogen. De maatregelen in het langetermijnherstelplan worden gebaseerd op een recente continuïteitsanalyse die het fonds heeft uitgevoerd.

Leeftijdsterugstelling

Het bewust kijken in de sterftetafel bij een jongere leeftijd dan de daadwerkelijke leeftijd, om zo te anticiperen op een toekomstige stijging van de gemiddelde levensduur van de gehele bevolking of van een bevolkingsgroep (bijvoorbeeld alleen mannen).

LifeCycle Mix

De gespreide portefeuille met beleggingsfondsen waarin het spaarkapitaal wordt belegd binnen de pensioenspaarregeling. In overeenstemming met het persoonlijke risicoprofiel, leeftijd en pensioendatum van de deelnemer wordt een passende LifeCycle Mix gekozen.

Liquide middelen

Vermogensbestanddelen die onmiddellijk en met beperkte kosten te gelde kunnen worden gemaakt (bijvoorbeeld bankrekeningen).

Marktwaarde

De waarde van een belegging op basis van de actuele marktnotering.

Matchingportefeuille

De matchingportefeuille heeft als doel op de korte termijn te zorgen voor een stabiele ontwikkeling van de financiële positie van het pensioenfonds door het nominale renterisico van het pensioenfonds te beperken.

Minimaal vereist eigen vermogen

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt 104,2% van de Technische voorzieningen voor eigen rekening.

Obligatie

Schuldpapier van een onderneming/staat met een vaste of variabele rente en een vaste looptijd waarna de schuld zal worden afgelost.

Onderdekking

Er is sprake van onderdekking (ook wel dekkingstekort) wanneer een pensioenfonds minder eigen vermogen heeft dan het minimaal vereist eigen vermogen. Het pensioenfonds dient dan een kortetermijnherstelplan op te stellen.

Ongerealiseerd resultaat

Herwaardering van de beleggingen ultimo jaar. Deze opbrengst wordt gerealiseerd na verkoop van de beleggingen.

Onvoorwaardelijke derivaten

Een onvoorwaardelijk derivaat is een type derivaat waarbij alle betrokken partijen verplicht zijn op een bepaald tijdstip een afgeleid financieel instrument toe te passen, ongeacht de prijsontwikkeling van de onderliggende waarde. Dit zijn gewone termijncontracten, futures, valutaswaps, renteswaps, total return swaps op aandelen of commodities, etc.

Opbouwdepot

Een bestemmingsreserve voor een aanvullende financiering, indien de premie ontoereikend is, van de pensioenopbouw in het Pensioenreglement 2013.

Overrente

Het positieve verschil tussen het beleggingsrendement van het fonds en de rekenrente.

Pensioencommissie

De Pensioencommissie adviseert het Bestuur over het pensioenbeleid, de communicatie en het beheer en de uitvoering van de pensioenregelingen. De Pensioencommissie wordt gevormd door vijf leden uit het Bestuur van het fonds.

Pensioenspaarkapitaal

Het kapitaal dat wordt opgebouwd bij deelname aan de pensioenspaarregeling. Het kapitaal bestaat uit de stortingen door de deelnemer en de beleggingsopbrengsten op het kapitaal. Met het pensioenspaarkapitaal kan pensioen worden ingekocht bij het fonds.

Performance

Het totale rendement over het jaar verkregen uit de beleggingen.

Premievrije aanspraken

Indien het deelnemerschap aan een pensioenregeling eindigt, anders dan door overlijden of het bereiken van de pensioenleeftijd, verkrijgt de gewezen deelnemer een premievrije aanspraak op ouderdomspensioen, partner- en wezenpensioen.

Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur (Pension Fund Governance)

De manier waarop het pensioenfonds is georganiseerd en de verantwoordelijkheden worden uitgevoerd. De Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur zijn verankerd in de Pensioenwet en hebben betrekking op zorgvuldig bestuur, transparantie, openheid en communicatie, deskundigheid en functioneren van het Bestuur, verantwoording alsmede intern toezicht.

Prudentieel toezicht

Prudentieel toezicht richt zich op de soliditeit van financiële ondernemingen, waaronder pensioenfondsen, en draagt bij aan de stabiliteit van de financiële sector. Dit toezicht berust bij De Nederlandsche Bank.

Rekenrente

De rekenrente is het fictieve percentage dat het belegde vermogen wordt geacht op te brengen in de toekomst. Deze wordt gebruikt bij de berekening van de contante waarde van de Technische voorzieningen en wordt doorgaans afgeleid van de rentetermijnstructuur.

Rentehedge

Het fonds dekt met behulp van obligaties, voorwaardelijke en onvoorwaardelijke derivaten gedeeltelijk de gevolgen voor de financiële positie van het fonds van een extreme daling van de rente af.

Rentetermijnstructuur

De rentetermijnstructuur (of yield curve) is een grafiek die het verband weergeeft tussen de looptijd van een vastrentende belegging enerzijds en de daarop te ontvangen marktrente anderzijds. Een normale rentetermijnstructuur heeft een stijgend verloop: als iemand zijn geld voor een langere periode uitleent, eist hij normaliter een hogere vergoeding dan bij een lening over een korte termijn.

Reservetekort

Er is sprake van een reservetekort bij pensioenfondsen als het aanwezige eigen vermogen kleiner is dan het vereist eigen vermogen, maar groter is dan het minimaal vereist eigen vermogen. Bij een dergelijk tekort dient de financiële positie binnen maximaal vijftien jaar te worden hersteld, waarbij het herstelpad een gestaag verloop kent. Hierdoor wordt voorkomen dat het herstel van een groot reservetekort naar achteren wordt verschoven. Indien sprake is van een reservetekort dient het pensioenfonds een langetermijnherstelplan op te stellen.

Resultaat arbeidsongeschiktheid

Positief of negatief effect op de Technische voorzieningen ontstaat door een afwijking tussen de werkelijke arbeidsongeschiktheid en de geraamde arbeidsongeschiktheid gedurende het jaar.

Resultaat sterfte

Positief of negatief effect op de Technische voorzieningen ontstaat door een afwijking tussen de werkelijke sterfte en de geraamde sterfte gedurende het jaar.

Returnportefeuille

Het doel van de returnportefeuille is het behalen van een hoog rendement om op de lange termijn goede kans op toeslagverlening te creëren. Dit zal vooral worden gedaan door te beleggen in risicovolle beleggingscategorieën, zoals aandelen, onroerend goed en grondstoffen.

RJ 610

RJ 610 is een richtlijn van de Raad voor de Jaarverslaggeving die aansluit op wetgeving. In deze richtlijn zijn ook instructies opgenomen voor pensioenfondsen. Deze geven onder andere aan hoe posten op de balans moeten worden ingedeeld.

Securities lending

Het tijdelijk uitlenen van waardepapieren aan een derde partij.

Solvabiliteit

Het vermogen om (nu en op termijn) aan de financiële verplichtingen te kunnen voldoen.

Swaps (rente)

Transactie tussen twee partijen waarbij de vaste en variabele interestverplichtingen over een hoofdsom worden uitgewisseld gedurende een vooraf overeengekomen periode. De hoofdsommen worden hierbij niet uitgewisseld.

Swaps (total return)

Beleggingsconstructie waarbij het fonds met een tegenpartij voor een bepaalde periode overeenkomt dat, tegen vergoeding van een rente, het fonds het rendement van een index (aandelen of commodities) ontvangt (indien positief) of betaalt (indien negatief).

Swaptions

Een voorwaardelijk derivaat waarbij de koper het recht heeft, maar niet de plicht, om binnen een bepaalde periode een (rente) swap af te sluiten onder vooraf vastgestelde voorwaarden.

Technische voorzieningen (TV)

De actuariael berekende waarde van de opgebouwde pensioenaanspraken.

Termijnkoers

Koers waartegen op een vast tijdstip in de toekomst verschillende vermogensbestanddelen tegen elkaar worden uitgewisseld.

Toeslagen (op uitgekeerde pensioenen)

Dit betreft toeslagen op de pensioenen in verband met gestegen kosten van levensonderhoud (voorheen: indexatie).

Toeslagdepot

Een bestemmingsreserve voor de toeslagverlening van de pensioenaanspraken van actieve deelnemers aan het Pensioenreglement 2013.

Total return

Het positieve of negatieve totale resultaat dat wordt behaald op een belegging.

Uitvoeringsovereenkomst

Overeenkomst tussen de werkgevers en het fonds omtrent de uitvoering en financiering van de pensioenovereenkomst bij het fonds. Dit begrip is opgenomen in de Pensioenwet. De uitvoeringsovereenkomst is in de plaats gekomen van de financieringsovereenkomst.

Ultimate Forward Rate (UFR)

Een kunstmatige aanpassing van de rentetermijnstructuur zodat de rente gaat bewegen naar een vaste waarde bij een lange looptijd.

Uniform Pensioenoverzicht (UPO)

Een pensioenoverzicht waarin de uitkeringen bij pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid eenduidig worden gepresenteerd. Alle pensioenuitvoerders hanteren eenzelfde format (opgesteld door de pensioenkoepels). Hierdoor zijn de pensioenoverzichten eenvoudig naast elkaar te leggen en is het streven om de (gewezen) deelnemers een duidelijk beeld van de financiële situatie bij pensionering te geven. Vanaf 1 januari 2008 is het hanteren van een UPO voor alle pensioenuitvoerders verplicht.

Valutahedge

Het fonds dekt met behulp van onvoorwaardelijke derivaten gedeeltelijk de gevolgen voor de financiële positie van het fonds van een wijziging in een vreemde valutakoers af.

Valutarisico

Het risico dat de waarde van een financieel instrument fluctueert als gevolg van veranderingen in valutawisselkoersen.

Valutatermijntransactie

Transactie waarbij op een vast tijdstip in de toekomst (op termijn) verschillende valuta tegen elkaar worden omgeruild tegen een vastgestelde prijs bij het aangaan van de transactie.

Vastrentende waarden

Belegging in obligaties of leningen op schuldbekentenis waarbij periodiek een vaste rente wordt vergoed door de uitgever van de obligatie.

Verantwoordingsorgaan (VO)

Orgaan waaraan het Bestuur van het fonds jaarlijks verantwoording moet afleggen. De drie leden worden benoemd door het Bestuur en vertegenwoordigen de werkgever, de deelnemers en de pensioengerechtigden.

Vereist eigen vermogen

Het vereist eigen vermogen bedraagt een percentage van de Technische voorzieningen voor eigen rekening.

Vermogensresultaten

Alle al dan niet gerealiseerde valuta- en effectenkoers verschillen ten opzichte van de aanschafwaarde (of waarde aan het begin van een jaar).

Visitatiecommissie

Een commissie die ten minste één keer per drie jaar het functioneren van het Bestuur beoordeelt. Deze commissie wordt benoemd door het Bestuur en bestaat uit drie onafhankelijke deskundigen.

Volatiliteit

De beweeglijkheid van beurskoersen.

Voorwaardelijke derivaten

Een voorwaardelijk derivaat is een type derivaat waarbij één van de partijen (de koper) het recht heeft, maar niet de plicht, om binnen een bepaalde periode dan wel op een bepaald tijdstip een vooraf vastgesteld afgeleid financieel instrument toe te passen. Dit zijn putopties, callopties, renteopties, etc.

Waardeoverdracht

Wanneer bij verandering van werkgever het fonds de contante waarde van de pensioenaanspraken uit het vorige dienstverband inneemt en daarvoor fictieve dienstjaren geeft, is er sprake van waardeoverdracht.

Zakelijke waarden

Beleggingen in vastgoedfondsen en aandelen.

Stichting Pensioenfonds Gasunie

Postbus 532
9700 AM Groningen

www.pensioenfondsgasunie.nl